

MÜNCHENER UNIVERSITÄTS-SCHRIFTEN

Theologische Fakultät

VERÖFFENTLICHUNGEN DES GRABMANN-INSTITUTES

herausgegeben von

Michael Schmaus, Werner Dettloff und Richard Heinzmann

Neue Folge 1

1967

MÜNCHEN · PADERBORN · WIEN

VERLAG FERDINAND SCHÖNINGH

358-260. 12. J.
Richard Heinzmann
Öffentliches
(Heinzmann)

Die „Institutiones in sacram paginam“ des Simon von Tournai

Einleitung und Quästionenverzeichnis

1967

MÜNCHEN · PADERBORN · WIEN
VERLAG FERDINAND SCHÖNINGH

EINLEITUNG

I. Simon von Tournai († 1201) zählt zu den bedeutendsten Pariser Theologen des ausgehenden 12. Jahrhunderts. Wenngleich er noch ganz in der fröhscholastischen Tradition steht, zeigen sich bei ihm doch schon Ansätze, die für das Denken der Hochscholastik charakteristisch werden sollten. Von seinen drei wichtigsten Werken liegen die *Disputationes*¹ und der Kommentar zu dem Symbolum *Quicumque vult*² im Druck vor. Die *Institutiones in sacram paginam* sind jedoch bisher nicht ediert, obwohl sie an Bedeutung den beiden erstgenannten in keiner Weise nachstehen und häufig Themen behandeln, die Simon in seinen anderen Schriften mit dem ausdrücklichen Hinweis, sie hier ausführlich behandeln zu haben, übergang oder nur kurz erwähnte³.

Es dürfte deshalb für die Forschung von Nutzen sein, wenn durch dieses Quästionenverzeichnis wenigstens ein thematischer Überblick über das Werk geboten wird, der eine schnelle und mühelose Orientierung über die dort behandelten Fragen ermöglicht.

Lit.: P. ANCIAUX, *La Théologie du Sacrement de Pénitence au XIIe siècle*, Louvain-Gembloux 1949 (passim); E. DE CLERCK, *Droits du démon et nécessité de la rédemption*. Les écoles d'Abélard et de Pierre Lombard, in: *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* 14 (1947) 32—64, 51—56; H. F. DONDAINE, *Cinq citations de Jean Scot Erigène chez Simon de Tournai*, in: *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* 17 (1950) 303—311; *Enciclopedia Filosofica*, IV, Venedig-Rom 1957, S. 633; G. ENGELHARDT, *Die Entwicklung der dogmatischen Glaubenspsychologie in der mittelalterlichen Scholastik*, in: *Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA XXX*, 4—6, Münster 1933, S. 86—95, 403—406; J. N. GARVIN, *Peter of Poitiers and Simon of Tournai on the Trinity*, in: *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* 16 (1949) 314—316; J. DE CHELLINCK, *L'Essor de la littérature latine au*

---

¹ J. WARICHEZ, *Les Disputationes de Simon de Tournai*. Text inédit. Spicilegium Sacrum Lovaniense 12, Louvain 1932. In der Einleitung zu dieser Edition sind alle erreichbaren biographischen Daten Simons zusammengetragen.

² *Florilegium Bibliothecae Casiniensis*, IV, Rom 1880, 322—346.

³ Vgl. *Disputationes*, ed. WARICHEZ, a. a. O., S. 212: Hanc autem questionem ideo hic breviter pertransimus quia eam diligentius pertractavimus in Va distinctione nostrarum Institutionum in sacram paginam. S. 213: Hanc questionem breviter hic pertransimus, quia diligentius eam disseruimus in nostris Institutionibus, Va distinctione. S. 215: Quia alibi diffusius, hic breviter distinguamus quatuor genera timorum.

XIIe siècle, I, Paris 1946, S. 82 Anm. 15, 85—88; P. GLORIEUX, *Répertoire des maîtres en Théologie de Paris au XIIIe siècle*, II, Paris 1933, S. 232 f.; DERS., *Simon de Tournai*, in: Dictionnaire de théologie catholique XIV (1939) 2124—2130; M. GRABMANN, *Die Geschichte der scholastischen Methode*, II. Band, Freiburg 1911 (unveränd. Nachdr. Berlin 1957), S. 535—552; J. GRÜNDEL, *Die Lehre von den Umständen der menschlichen Handlung im Mittelalter*, in: Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA XXXIX, 5, Münster 1963, S. 184—188; N. HÄRING, *Simon of Tournai and Gilbert of Poitiers*, in: Mediaeval Studies 27 (1965) 325—330; B. HAURÉAU, *Notices et extraits de quelques manuscrits latins de la bibliothèque nationale*, III, Paris 1891, S. 250—259; R. HEINZMANN, *Die Unsterblichkeit der Seele und die Auferstehung des Leibes*. Eine problemgeschichtliche Untersuchung der fröhscholastischen Sentenzen- und Summenliteratur von Anselm von Laon bis Wilhelm von Auxerre, in: Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA XL, 3, Münster 1965, S. 25—30, 171—174; L. HÖDL, *Die Geschichte der scholastischen Literatur und der Theologie der Schlüsselgewalt*, 1. Teil: Die scholastische Literatur und die Theologie der Schlüsselgewalt von ihren Anfängen an bis zur Summa Aurea des Wilhelm von Auxerre, in: Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA XXXVIII, 4, Münster 1960, S. 222 bis 231; DERS., *Simon von Tournai*, in: Lexikon für Theologie und Kirche 9, 771 f.; A. M. LANDGRAF, *Dogmengeschichte der Frühscholastik*, I—IV, Regensburg 1952—1956 (passim); DERS., *Introducción a la historia de la literatura teológica de la escolástica incipiente*, Barcelona 1956, S. 140 f.; A. LANG, *Die theologische Prinzipienlehre der mittelalterlichen Scholastik*, Freiburg 1964, S. 68 ff., 77 f.; O. LOTTIN, *Alain de Lille, une des sources des Disputations de Simon de Tournai*, in: Recherches de Théologie ancienne et médiévale 17 (1950) 175—186; DERS., *Psychologie et Morale aux XIIe et XIIIe siècles*, I—VI, Louvain-Gembloux 1942—1960 (passim); PH. S. MOORE-J. N. GARVIN-M. DULONG, *Sententiae Petri Pictaviensis* 2, Publications in Mediaeval Studies XI, Notre Dame, Indiana 1950, S. XXXVI—XLIII; ST. OTTO, *Die Funktion des Bildbegriffes in der Theologie des 12. Jahrhunderts*, in: Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA XL, 1, Münster 1963, S. 238—249; E. SCHLENKER, *Die Lehre von den göttlichen Namen in der Summe Alexanders von Hales*. Ihre Prinzipien und ihre Methode, in: Freiburger theologische Studien 46, Freiburg 1938, S. 59—63; M. SCHMAUS, *Die Trinitätslehre des Simon von Tournai*, in: Recherches de Théologie ancienne et médiévale 3 (1931) 373—396; DERS., *Die Texte der Trinitätslehre in den Sententiae des Simon von Tournai*, in: Recherches de Théologie ancienne et médiévale 4 (1932) 59—72; F. STEGMÜLLER, *Repertorium Commentariorum in Sententias Petri Lombardi*, I, Würzburg 1947, S. 384, Nr. 818—820, 1; F. UEBERWEG, *Grundriß der Geschichte der Philosophie*, Zweiter Teil, ed. B. Geyer, Die patristische und scholastische Philosophie, Berlin 1928¹¹, S. 279; D. VAN DEN EYNDE, *Deux sources de la Somme théologique de Simon de Tournai*, in: Antonianum 24 (1949) 19—42; DERS., *The Theory of the Composition of the Sacraments in Early Scholasticism (1125—1240)*, in: Franciscan Studies 11 (1951) 1—20, 117—144; 12 (1952) 1—26, vor allem 128—136; H. VICAIRE, *Les Porréains et l'avicennisme avant 1215*, in: Revue des sciences philosophiques et théologiques 26 (1937) 449—482; H. WEISWEILER, *Die Bußlehre des Simon von Tournai*, in: Zeitschrift für katholische Theologie 56 (1932) 190—230; N. WICKI, *Die Lehre von der himmlischen Seligkeit in der mittelalterlichen Scholastik von Petrus Lombardus bis Thomas von Aquin*, in: Studia Friburgensia NF 9, Freiburg/Schweiz 1954, S. 23—28, 162—165, 246—248.

Über den Verfasser kann kein Zweifel bestehen, da Simon im Gegensatz zu der in dieser Zeit üblichen Anonymität wiederholt seinen

Namen nennt, und zwar nicht nur in Beispielen⁴, sondern auch um sein eigenes Urteil in Kontroversfragen dadurch hervorzuheben⁵.

Der Titel des Werkes wird sowohl in den Hss wie auch in der Sekundärliteratur verschieden wiedergegeben, bald als *Summa* bald als *Sententiae*⁶. Der Bezeichnung *Institutiones in sacram paginam* wurde hier deshalb der Vorzug gegeben, weil Simon selbst in seinen Disputationes sich unter diesem Titel darauf beruft⁷. Außerdem werden die Teile V und VI als Institutio bezeichnet⁸.

Das Werk ist mit der dem Verfasser eigenen dialektischen Gewandtheit und konsequenten Gedankenführung abgefaßt, die sich häufig durch auffallende Kürze auszeichnet. Äußerlich bieten die von uns herangezogenen Hss keine Gliederung, sachlich ist das Ganze aber nach einer klaren Konzeption in acht Teilen entworfen und durchgeführt. Zu Beginn des achten Teiles gibt Simon rückblickend einen Aufriß des gesamten Aufbaus:

„Hactenus prout nobis divinitus inspiratum est prosecuti sumus:
 primo de sermone theologico;
 secundo de deo et de divina natura;
 tertio de rebus divinis, quae sunt ipse deus, id est de personis;
 quarto de rebus divinis quae sunt a deo, id est spirituali angelo;
 quinto de corporali, ut terra et caelo;
 sexto de composita ex anima et corpore ut homine;
 septimo de Christo incarnato pro homine lapso relevando;
 octavo superest de sacramentis Christi per quae fit reformatio hominis deformati nobis prosequendum⁹.“

⁴ Vgl. Cod. Paris. Nat. lat. 14886 (= A) fol. 7va (Cod. Paris. Arsenal. lat. 519 (= B) fol. 7va, Cod. Paris. Nat. lat. 3114 A (= C) fol. 10rb; A fol. 9va (B fol. 9rb—va, C fol. 12vb); A fol. 17vb (B fol. 17vb, C fol. 25rb); A fol. 43va (B fol. 45ra).

⁵ Vgl. A fol. 29vb (B fol. 30vb, C fol. 44ra): Redditur a Simone sine praeiudicio melioris sententiae mulierem magis (om C) peccasse. A fol. 33va (B fol. 34vb, C fol. 49vb—50ra): Ego Simon huius paginae scriptor sine praeiudicio melioris sententiae dico. A fol. 36ra (B fol. 37va, C fol. 53vb): Hoc autem mihi Simoni Tornacensi non videtur. Moveor autem (enim C) his rationibus in contrarium.

⁶ Vgl. unten S. 23.

⁷ Vgl. die in Anm. 3 angeführten Texte. Nach WARICHEZ, a. a. O. S. XXXIII ist auch die Handschrift von Oxford, Merton College 132 so betitelt.

⁸ Vgl. den Beginn der Teile V und VI unten S. 46 u. 51.

⁹ A fol. 53va (B fol. 55ra).

Jeder dieser einzelnen Teile beginnt mit einer kurzen Zusammenfassung des bis dahin Gesagten und einem Ausblick auf die als nächstes zu behandelnde Problematik, die ihrerseits wiederum einer übersichtlichen Gliederung unterworfen wird. Zur Kennzeichnung dieser acht Teile wählt Simon zweimal den Begriff *Distinctio* (II und III) und ebenso oft *Institutio* (V und VI). Da er aber in seinen *Disputationes*, wo er auf die *Institutiones* verweist, ebenfalls den Terminus *Distinctio* für die Unterteilung verwendet¹⁰, haben wir für die Bezeichnung der acht Teile diesen Ausdruck gewählt, obwohl das bisher in der Literatur nicht üblich war.

Das Werk ist nicht vollendet; es bricht in der *Distinctio* VIII mit der Formulierung der *Quaestio*: „*De coniugali affinitate dictum est, superest dicendum de spirituali. Est autem affinitas spiritualis paternitas. Explicit*“ ab. Die Eschatologie ist nicht mehr behandelt.

Die *Institutiones* sind wenigstens zu einem großen Teil vor den *Disputationes*, sehr wahrscheinlich zwischen 1170 und 1175 entstanden. Methodisch und inhaltlich kann man Simon bei aller Eigenständigkeit der Porretanerschule zurechnen¹¹.

II. Es kommt Simon von Tournai aber insofern eine besondere Stellung in der Theologiegeschichte an der Wende vom 12. zum 13. Jahrhundert zu, als sich bei ihm ein grundlegender Wandel in der Einstellung zu Aristoteles vollzogen hat, den man im allgemeinen auf die Kenntnis und Benutzung auch der nichtlogischen Schriften des Stagiriten zurückführt¹².

¹⁰ Vgl. Anm. 3.

¹¹ Zur Methode vgl. M.-D. CHENU, *La théologie comme science au XIIe siècle*, Paris 1957³, S. 35 und insbesondere S. 36 Anm. 1; für die thematische Zugehörigkeit zur Porretanerschule sei auf die eingangs angeführte Literatur verwiesen.

¹² Zur Rezeption des „neuen Aristoteles“ um die Wende vom 12. zum 13. Jahrhundert vgl. vor allem: CL. BAEUMKER, *Zur Rezeption des Aristoteles im lateinischen Mittelalter*, in: *Phil. Jahrbuch d. Görresgesellschaft* 27 (1914) 478–487; M. GRABMANN, *Forschungen über die lateinischen Aristotelesübersetzungen des XIII. Jahrhunderts*. Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA XVII, 5–6, Münster 1916; DERS., *I divieti ecclesiastici di Aristotele sotto Innocenzo III e Gregorio IX*. *Miscellanea Historiae Pontificiae* Vol. V, Rom 1941; DERS., *Aristoteles im 12. Jahrhundert*, in: *Mittelalterliches Geistesleben* III, München 1956, 64–127; A. M. LANDGRAF, *Zur Geschichte der Einführung des Aristoteles in den mittelalterlichen Lehrbetrieb*, in: *Theologische Revue* 42 (1943) 49–55; DERS., *Dogmengeschichte der Frühscholastik* II, 1, Regensburg 1953, S. 64–69; F. PELSTER, *Die griechisch-lateinischen Metaphysikübersetzungen des Mittelalters*. Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA, Supplementband II, Münster 1923, S. 89–118; DERS., *Neue Forschungen über die Aristotelesübersetzungen des 12. und 13. Jahrhunderts*, in: *Gregorianum* 30 (1949) 46–77; F. VAN

Daß Simon mit dem aristotelischen Organon vertraut war, das zu einem Teil über Boethius (*logica vetus*) schon für die gesamte Frühscholastik von großer Bedeutung war und schließlich um die Mitte des 12. Jahrhunderts in seinem ganzen Umfang größte Verbreitung fand (*logica nova*), ist schon dadurch verbürgt, daß er, bevor er seinen theologischen Lehrstuhl in Paris innehatte, sich als Magister artium großer Hochschätzung erfreute. Diese Vertrautheit mit dem aristotelischen Organon läßt sich aus seinen Schriften ohne Mühe ersehen.

Die entscheidende Frage ist, ob Simon bereits die Metaphysik, die Physik und *De anima* kannte. Denifle¹³ und Hauréau¹⁴ haben diese These zum erstenmal vertreten. Von Grabmann wurde sie in seiner Geschichte der scholastischen Methode¹⁵ übernommen und auf die Kenntnis der aristotelischen Ethik erweitert. Baumecker¹⁶ hat dagegen schwerwiegende und begründete Bedenken geltend gemacht, die allerdings in der Literatur nicht genügend zur Kenntnis genommen wurden, wie auch das später in dieser Hinsicht sehr zurückhaltende Urteil von Grabmann¹⁷ selbst sich gegen seine Auffassung in der Geschichte der scholastischen Methode nicht durchsetzen konnte. Da schließlich Warichez in der Einleitung zu seiner Edition der Disputa-

---

STEENBERGHEN, *Siger de Brabant d'après ses oeuvres inédites*. II: Siger dans l'histoire de l'aristotélisme. Les Philosophes Belges XIII, Louvain 1942; DERS., *The Philosophical Movement in the thirteenth Century*, Edinburgh-London 1955, insbesondere S. 38—55; DERS., *Aristotle in the West*. The Origins of Latin Aristotelianism, Louvain 1955.

¹³ H. DENIFLE, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, Bd. I, Paris 1889, S. 71.

¹⁴ B. HAURÉAU, *Notices et extraits*, a. a. O., S. 256.

¹⁵ M. GRABMANN, *Die Geschichte der scholastischen Methode*, II, 542.

¹⁶ CL. BAEUMKER, *Die Stellung des Alfred von Saresbel (Alfredus Anglicus) und seiner Schrift De motu cordis in der Wissenschaft des beginnenden XIII. Jahrhunderts*. Sitzungsber. d. Königl. Bayer. Akad. d. Wissensch., Philos.-philol. u. hist. Kl., Jahrg. 1913, 9. Abhdlg., München 1913, vor allem S. 30, 35, 44.

¹⁷ M. GRABMANN, *Forschungen über die lateinischen Aristotelesübersetzungen des XIII. Jahrhunderts*, a. a. O., S. 19—21; S. 20: „Simon von Tournai ist ohne Zweifel ein scharfsinniger Dialektiker und methodisch von der aristotelischen Logik stark beeinflusst, aber inhaltlich weist sein philosophisches Denken keine Einwirkung seitens des neuen Aristoteles auf.“ S. 125: „Auch die handschriftliche Überlieferung gibt uns keinen Stützpunkt, die *Metaphysica vetus* und überhaupt eine *Metaphysikübersetzung* im 12. Jahrhundert festzustellen.“ Vgl. auch die Ausführungen Grabmanns in seinem Aufsatz, *Aristoteles im 12. Jahrhundert*, a. a. O., S. 122 f. Demgegenüber zitiert er in seiner Abhandlung „*I divieti*“, a. a. O., S. 59 ohne kritische Stellungnahme die Position von Warichez, der der Meinung ist, Simon habe den „neuen Aristoteles“ gekannt. Vgl. dazu Anm. 18.

tiones¹⁸ sowohl die Einwände Baeumkers wie die dadurch revidierte Stellungnahme Grabmanns vom Jahre 1916 entgangen sind, und er selbst keinerlei Bedenken gegen die Kenntnis des „neuen Aristoteles“ durch Simon hatte, ist diese These weitgehend in die mediävistische Literatur und vor allem in die Nachschlagewerke¹⁹ eingegangen.

Um diese Frage weiter verfolgen zu können, sollen die in den Institutiones sich findenden Aristoteleszitate kurz angeführt und soweit möglich verifiziert werden.

Daß Simon die aristotelische Prädikamentenlehre kennt und verwertet, ist nicht weiter verwunderlich:

Decem enim praedicamenta quae distinxit Aristoteles ad duo sacrae paginae, scilicet substantiam et relationem reducuntur²⁰.

Wörtlich wird Perihermeneias c. 1 zitiert:

Duplex est autem significatio et una vocum ad rem de qua dicit Aristoteles: voces sunt notae passionum quae sunt in anima²¹.

ἔστιν μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα²².

Mit ausdrücklicher Nennung des Werkes beruft sich Simon auf die Elenchik:

Item dicit Aristoteles in elementis (elenchis B C) appositis iuxta se maioribus et minoribus (et *add C*) melioribus et deterioribus et maiora maiora videbuntur et minora minora (et meliora meliora *add C*) et deteriora deteriora²³.

Eine wörtliche Übereinstimmung konnten wir nicht finden; vielleicht ist folgende Stelle gemeint:

τὸ δὲ μείζον ἐλάττωτος μείζον; αὐτὸ ἄρα αὐτοῦ μείζον καὶ ἐλάττω²⁴.

¹⁸ J. WARICHEZ, *Les Disputationes*, a. a. O., S. XXIV f.

¹⁹ VAN STEENBERGHEN, *Aristotle in the West*, a. a. O., S. 115: "Even before 1200, the influence of the recently discovered Aristotle could be seen in the Disputationes of the Parisian master Simon of Tournai: he seems to have been acquainted with the Physics, Metaphysics and the De Anima." Vgl. auch DERS., Siger de Brabant, a. a. O., S. 434; E. GILSON, *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*, London 1955, S. 251; P. GLORIEUX, *Simon de Tournai*, in: DThC XIV, 1939, S. 2128; M. DE WULF, *Histoire de la Philosophie médiévale*, Bd. I, Louvain-Paris 1934, S. 253 f.

²⁰ A fol. 4va–vb (B fol. 4vb, C fol. 6rb).

²¹ A fol. 1ra (B fol. 1ra, C fol. 1ra); A fol. 22ra (B fol. 22vb, C fol. 31vb).

²² ARISTOTELES, *Opera omnia graece*, ed. J. Bekker, Berlin 1831, I, 16a, 3–4.

²³ A fol. 26va (B fol. 27va, C fol. 39rb).

²⁴ Cap. 26, Bekker I, 181a, 13–14.

Auch für den folgenden Text ließ sich nur eine annähernde Übereinstimmung aus den Kategorien c. 8 finden:

Ait Aristoteles: proprium est qualitatis secundum eam dici simile vel dissimile²⁵.

Τῶν μὲν οὖν εἰρημένων οὐδὲν ἴδιον ποιότητος ὅμοια δὲ καὶ ἀνόμοια κατὰ μόνας τὰς ποιότητας λέγεται²⁶.

Außerdem ist es durchaus möglich, daß Simon hier wie auch an anderen Stellen von Alanus de Insulis abhängig ist, in dessen Summe *Quoniam homines* sich ein ähnlich lautender Text findet²⁷.

Ebenfalls ohne Nennung des Werkes erwähnt Simon zwei Stellen aus der Topik:

Ait enim Aristoteles: facilius est definitionem destruere quam construere²⁸.

ὅτι δὲ χαλεπώτερον κατασκευάζειν ἢ ἀνασκευάζειν ὅρον²⁹.

Quod insinuavit Aristoteles cum ait hominem esse animal mansuetum natura³⁰.

οἷον ἐπεὶ ὁ ἄνθρωπος λέγεται ἓν, εἴη ἂν καλῶς κείμενον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἴδιον τὸ ζῷον ἥμερον φύσει³¹.

Die bisher angeführten Zitate lassen sich alle in solchen Schriften des Aristoteles verifizieren, die zu der Abfassungszeit der Institutiones nachweisbar bekannt waren.

Wie verhält es sich aber mit dem „neuen Aristoteles“? Die Kenntnis von *De anima* erschließen Denifle und in seinem Gefolge Grabmann³² in der Geschichte der scholastischen Methode aus der Tatsache, daß Simon an der aristotelischen Definition der Seele als Entelechie Kritik übt:

„Secundum hanc definitionem anima humana videtur esse persona. Non enim, licet quidam hoc (*om* C) dixerint, est entelechia, hoc (*id* C) est forma,

²⁵ A fol. 6rb (B fol. 6va, C fol. 8va).

²⁶ Bekker I, 11a, 15—16.

²⁷ P. GLORIEUX, *La Somme „Quoniam homines“ d'Alain*, in: Archives d'Histoire doctrinale et littéraire du Moyen-âge 28 (1953) 113—364, S. 150: Quia sicut apud Aristotelem aliquid dicitur simile vel dissimile secundum qualitatem, non quia qualitas sit similitudo vel dissimilitudo . . .

²⁸ A fol. 48vb (B fol. 50rb).

²⁹ VII, 5, Bekker I, 154a, 23—24.

³⁰ A fol. 33va (B fol. 35ra, C fol. 50ra).

³¹ V, 2, Bekker I, 130a, 26—28.

³² Vgl. oben Anm. 13 und 15.

sed potius substantia habens in se formas et diversorum generum accidentia³³.“

Der entsprechende Text in *De anima* II, 1 lautet:

διὸ ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζῶν ἔχοντος³⁴.

In diesem Falle handelt es sich aber nachweisbar um eine indirekte Überlieferung aristotelischen Gedankenguts, und zwar über den *Timaios*kommentar des Chalcidius. Dort wird die aristotelische Lehre von der Seele als Entelechie zitiert und abgelehnt:

Alia quidem fere omnia recte et prout fert natura rerum Platonisque dogmatibus consentanee dicta, sed de animae substantia erratum videri, non enim specialem essentiam fore animam, quam adpellat Aristoteles entelechiam: haec quippe forma est corporibus accidens, ut censet Plato, quam hic specialem essentiam nuncupat, et est imago speciei purae a corpore et intelligibilis, penes quam est dignitas exemplaris³⁵.

In der gleichen Textgestalt und mit der gleichen Begründung der Ablehnung der Entelechienlehre aus diesem falschen Formverständnis heraus findet sich dieser Gedanke schon bei Gilbert von Porrée³⁶ und zieht sich durch die gesamte Porretanerschule hindurch, bis er schließlich bei Wilhelm von Auxerre auch formell akzeptiert wird³⁷. Ähnlich verhält es sich auch mit der angeblichen Kenntnis der aristotelischen Ethik, die Grabmann aus dem Ausdruck „virtutes politicae“ erschließen möchte³⁸. Auch dieser Terminus ist schon vor Simon bekannt und kann deshalb in dieser Hinsicht nichts beweisen.

³³ A fol. 10 vb (B fol. 10 vb, C fol. 14 vb); fast ad verbum findet sich dieser Text auch in der *Expositio* zu dem *Symbolum* „Quicumque vult“, Cod. Paris. Nat. lat. 14 886 fol. 75 va.

³⁴ Bekker I, 412a, 27–28.

³⁵ J. WROBEL, *Platonis Timaeus interprete Chalcidio cum eiusdem commentario*, Lipsiae 1876 (Nachdruck Frankfurt 1963), S. 262. Kritische Ausgabe: J. H. WASZINK, *Timaeus a Calcidio translatus commentarioque instructus*. Plato latinus Bd. IV. London 1962, S. 239, 16–240, 6.

³⁶ *Contra Eutychen et Nestorium*, ed. N. HARING, in: *Archives d'Histoire doctrinale et littéraire du Moyen-âge* 29 (1954) 241–357, S. 281: „Non enim, sicut quidam dixerunt, est entelechia, hoc est forma, sed potius substantia i. e. subsistens habens in se formas et diversorum generum accidentia.“

³⁷ Vgl. hierzu, R. HEINZMANN, *Die Unsterblichkeit der Seele und die Auferstehung des Leibes*, a. a. O., S. 15–146.

³⁸ A fol. 35 ra (B fol. 36 rb, C fol. 52 rb); vgl. GRABMANN, *Die Geschichte der scholastischen Methode*, a. a. O., S. 542 Anm. 2.

Er ist von Macrobius³⁹ der Frühscholastik vermittelt worden und auch bei Abaelard⁴⁰ und Alanus⁴¹ belegt.

Schwieriger wird die Frage dort, wo Simon ausdrücklich die Metaphysik als Quelle anführt. Zum erstenmal in der fröhscholastischen Literatur wird die aristotelische Metaphysik in der vor 1173, wahrscheinlich zwischen 1160 und 1165 verfaßten Pseudo-Poitier-Glosse⁴² genannt. Der Text lautet dort:

Aristoteles vero. Ostendit quod Aristoteles sicut et Plato plura ponebat principia: materiam, unde Deus operatur, et speciem, que in ipsa materia est — dicebat enim mundum esse eternum et semper homines fuisse et esse —, et tertium ponebat principium his coeternum, dictum, id est, quod appellatur operatorium, id est, quod operatur in materiam et speciem, scilicet Deus. Asserunt quidam hoc Aristotelem dixisse in metaphysica, sed qui diligenter inspexerunt, hoc negant⁴³.

Dieser Passus geht auf die Glossa Ordinaria⁴⁴ zurück und gehört zum festen Sentenzenbestand des 12. Jahrhunderts. Man könnte

³⁹ MACROBIUS, *Commentarius in somnium Scipionis*, I, 8.

⁴⁰ ABAELARD, *Dialogus inter philosophum, iudaeum et christianum*, PL 178, 1649 C: „Praeterea si stultorum opinione postposita, probatorum philosophorum excellentia de virtutibus dogmata consideres et disertissimi viri Plotini diligenter quaternarium virtutum distinctionem attendas, alias videlicet politicas, alias purgatorias, alias purgati animi, alias exemplares dicentis, ex ipsis statim nominibus et earum descriptionibus confiteri cogeris, plurimum in virtutibus homines differe.

⁴¹ ALANUS, *Theologiae regulae*, PL 210, 668 B: „Iudaeus ergo, vel gentilis est non temperatus, vel non prudens, vel non castus, cum hebeat virtutes politicas.“ Vgl. auch MANEGOLD VON LAUTENBACH (1030—kurz nach 1103), *Opusculum contra Wolfelmum Coloniensem*, Cap. XXII, PL 155, 170 B: „... sicut in descriptione virtutum, quas politicas, purgatorias et purgatas appellant.“

⁴² Vgl. hierzu A. M. LANDGRAF, *Introducción*, a. a. O., S. 172.

⁴³ Zitiert nach PH. S. MOORE, *The Works of Peter of Poitiers*. Master in Theology and Chancellor of Paris (1193—1205), Notre Dame 1936, S. 164, der Cod. Paris. Nat. lat. 14423 zugrundelegt. In der Hs Neapel, Biblioteca Nazionale, Cod. VII C 14, fol. 23 va findet sich die Stelle mit geringfügigen Abweichungen.

⁴⁴ WALAFRIED STRABO, *Prothemata Glossae ordinariae*, PL 113, S. 64 A—B: (Strabus) „In principio“, etc. Moyses in uno principio temporis a Deo creatore mundum factum refert, ut sensum temporis praeveniret effectum voluntatis, ut Deum sciamus esse ante temporis initium, et ipsum esse initium omnium. Plato enim tria initia vel principia existimabat, Deum, exemplar, et materiam, et ipsa increata sine principio, et Deum quasi artificem, non creatorem. Aristoteles, duo, materiam, et speciem, et tertium operatorium dictum, mundum vero semper esse et fuisse. Contra haec ergo et huiusmodi dicitur: „In principio creavit Deus coelum et terram.“ Es sei darauf hingewiesen, daß die früher irrtümlicherweise W. STRABO zugeschriebene Glossa ordinaria von Anselm von Laon stammt.

daraus im besten Falle entnehmen, daß es in dieser Zeit bereits möglich war, die Metaphysik einzusehen. Soviel muß aber damit gar nicht gesagt sein. Der Hinweis wäre auch berechtigt, wenn er sich auf eine indirekte Quelle bezöge, in der die Metaphysik ihrerseits namentlich zitiert war. Auch Simon übernimmt diesen Text, er läßt jedoch den Hinweis auf die Metaphysik weg⁴⁵.

An einer anderen Stelle und nur dieses eine Mal nennt Simon die Metaphysik ausdrücklich, und darauf haben Denifle und Grabmann ihre Behauptung, Simon habe die Metaphysik bereits gekannt, gestützt.

Scire enim est, ut ait Aristoteles in Metaphysicis (in Metaphysicis *om* C), causas rei nosse, quare sic sit et aliter esse non possit⁴⁶.

Man berief sich dabei auf folgende Formulierung aus der Metaphysik I, 3:

τότε γὰρ εἰδέναι φαμέν ἕκαστον, ὅταν τὴν πρώτην αἰτίαν οἰώμεθα γνωρίζειν⁴⁷.

Die Abweichung ist jedoch so groß, daß man damit kaum überzeugend für eine wirkliche Kenntnis dieser Schrift argumentieren kann. Nicht ganz bedeutungslos dürfte in diesem Zusammenhang auch die Tatsache sein, daß in Codex C „in metaphysicis“ fehlt und dafür am Rande „in primo Physicorum“ notiert ist. Aus der Physik könnte man an folgende Stelle (I, 1) denken:

τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἷτια γνωρίσκωμεν τὰ πρῶτα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας καὶ μέχρι τῶν στοιχείων⁴⁸.

Demgegenüber findet sich in der *Analytica posterior* I, 2 — darauf hat schon Baeumker aufmerksam gemacht⁴⁹ — ein Text, der der Formulierung Simons fast völlig entspricht:

Ἐπίστασθαι δὲ, οἰόμεθ' ἕκαστον ἀπλῶς, ἀλλὰ μὴ τὸν σοφιστικὸν τρόπον τὸν κατὰ συμβεβηκός, ὅταν τὴν τ' αἰτίαν οἰώμεθα γινώσκειν δι' ἣν τὸ

⁴⁵ A fol. 3 vb (B fol. 3 vb, C fol. 5 ra): Strabus super Genesim ait: Plato tria initia aestimabat (existimabat C) deum, exemplar et materiam et ipsa increata sine principio et deum quasi artificem non creatorem; Aristoteles vero duo: materiam et speciem et tertium cooperatorem (cooperatorium B C) deum (dictum C), mundum vero semper fuisse . . .

⁴⁶ A fol. 35 ra (B fol. 36 va–vb, C fol. 52 va).

⁴⁷ Bekker II, 983 a, 25–26.

⁴⁸ Bekker I, 184 a, 12–14.

⁴⁹ Vgl. oben Anm. 16.

πραγμα ἐστίν, ὅτι ἐκείνου αἰτία ἐστί, καὶ μὴ ἐνδέχασθαι τοῦτ' ἄλλως ἔχειν⁵⁰.

Damit fällt auch diese Stelle als Beweis für eine unmittelbare Kenntnis der Metaphysik oder der Physik aus.

Es bleibt aber noch ein weiteres Aristoteleszitat zu prüfen, das Grabmann bei der Durchsicht der Handschrift entgangen ist⁵¹. In der *Distinctio VII* schreibt Simon:

Redditur: falsitas vel veritas duplex est. Falsitas vel veritas, ut ait Aristoteles, quae vertitur circa compositionem et divisionem. Est autem huiusmodi veritas cum affirmatur esse quod est, ut Simon scribit, vel negatur esse quod non est, ut Simon non est lapis; falsitas vero cum affirmatur esse quod non est, ut Simon est lapis, vel negatur esse quod est, ut Simon non scribit. Hac falsitate vel veritate iudicio Aristotelis aliquis dicitur verus vel falsus affirmans vel negans⁵².

Die Definition von falsitas und veritas dürfte aus *Perihermeneias* c. 1 entnommen sein:

περὶ γὰρ σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν ἐστὶ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθές⁵³.

Es ist naheliegend, auch die weiteren Ausführungen dort zu suchen. In der Tat finden sich auch verschiedentlich Anklänge des Gedankens und der Formulierung⁵⁴. Eine wörtliche Übereinstimmung konnten wir jedoch nicht feststellen. Dagegen begegnet uns dieser Text *ad verbum* in der Metaphysik III, 7:

τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὄν μὴ εἶναι ἢ τὸ μὴ ὄν εἶναι ψεῦδος, τὸ δὲ τὸ ὄν εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν μὴ εἶναι ἀληθές; ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι ἢ μὴ ἀληθεύει ἢ ψεύσεται⁵⁵.

Läßt man die erklärenden Zusätze Simons weg und stellt die Texte nebeneinander, so wird man kaum bestreiten können, daß hier

⁵⁰ Bekker I, 71b, 9—11.

⁵¹ GRABMANN, *Lateinische Aristotelesübersetzungen*, a. a. O., S. 20.

⁵² A fol. 51va (B fol. 53ra—rb).

⁵³ Bekker I, 16a, 12—13. Vgl. auch die ähnliche, aber vom Wortlaut doch stark abweichende Wendung in Metaphysik V, 4, Bekker II, 1027b, 18—19.

τὸ δὲ ὡς ἀληθές ὄν, καὶ μὴ ὄν ὡς ψεῦδος, ἐπειδὴ περὶ σύνθεσιν ἐστὶ καὶ διαίρεσιν.

⁵⁴ Vgl. etwa: *Perihermeneias*, c. 9, Bekker I, 19a, 23—25:

Τὸ μὲν οὖν εἶναι τὸ ὄν ἔστιν ἢ, καὶ τὸ μὴ ὄν μὴ εἶναι ἔστιν μὴ ἢ, ἀνάγκη.

BOETHIUS, *In librum de Interpretatione*, editio secunda, PL 64, 494D—495A: sed veritas et falsitas ex eo quod est esse rei, et ex eo quod est non esse rei sumitur. Nam si sit quod dicitur, verum est, si non sit quod dicitur, falsum est.

⁵⁵ Bekker II, 1011b, 26—28.

— ob direkt oder auf Umwegen, sei dahingestellt — eine Abhängigkeit vorliegt.

Est autem huiusmodi	τὸ μὲν γὰρ λέγειν	(1)
veritas	ἀληθές	(7)
cum affirmatur esse quod est	τὸ δὲ ὄν εἶναι	(5)
vel negatur esse quod non est	καὶ τὸ μὴ ὄν μὴ εἶναι	(6)
falsitas vero	ψεῦδος	(4)
cum affirmatur esse quod non est	ἢ τὸ μὴ ὄν εἶναι	(3)
vel negatur esse quod est	τὸ ὄν μὴ εἶναι	(2)
hac falsitate vel veritate	ὥστε καὶ	(8)
aliquis dicitur		
verus vel falsus	ἀληθεύσει ἢ ψεύσεται	(10)
affirmans vel negans	ὁ λέγων εἶναι ἢ μὴ	(9)

Neben diesen Analysen von Einzelzitate ist noch ein weiteres zu bedenken. Während für die gesamte Frühscholastik Plato der Philosoph schlechthin war — Aristoteles war für sie nur der Logiker⁵⁶ — hat sich das bei Simon von Tournai geändert. Wenn er vom Philosophen spricht, meint er Aristoteles; diesem gilt seine uneingeschränkt hohe Anerkennung⁵⁷, mit ihm setzt er sich auseinander, und ihm stellt er das Spezifisch-Christliche gegenüber. So schreibt er im Anschluß an das zuletzt angeführte Aristoteleszitat:

Sed etiam alia est veritas vel falsitas quae iudicio Iesu Christi vertitur circa intentionem affirmantis vel negantis non circa compositionem praedicati ad subiectum vel divisionem. Ergo verus est iudicio Aristotelis sed fallax iudicio Christi, qui verum dicit, quod putat falsum⁵⁸.

In der Einleitung zu seinem Kommentar zum Symbolum *Quicumque vult* entwickelt er den methodischen Unterschied zwischen Philosophie und Theologie, zwischen aristotelischer und christlicher Lehre:

Apud Aristotelem argumentum est ratio rei dubiae faciens fidem, sed apud Christum argumentum est fides faciens rationem. Unde Aristoteles: intellige et credes, sed Christus: crede et intelliges. Doctrina autem Aristotelis est de his quorum fides facit rationem. Haec autem distinctionem doctrinam christianae et aristotelicae naturalis philosophiae et theologicae plerique non attendentes in varios errores lapsi sunt indifferenter in omni facultate ex ratione praevia fidem quaerentes et sic quod pro-

⁵⁶ A. SCHNEIDER, *Die abendländische Spekulation des zwölften Jahrhunderts in ihrem Verhältnis zur aristotelischen und jüdisch-arabischen Philosophie*. Beitr. zur Gesch. der Phil. und Theol. des MA XVII, 4, Münster 1915, S. 3—18; M. GRABMANN, *Die Geschichte der scholastischen Methode*, a. a. O., S. 188, 340, 447, 551 f.

⁵⁷ J. WARICHEZ, *Les Disputationes*, a. a. O., S. XXIII ff.

⁵⁸ A fol. 51 va—vb (B fol. 53rb).

prium est naturali facultati et doctrinae aristotelicae theologiae et christianae doctrinae communicantes⁵⁹.

Hier verdient die Tatsache besondere Beachtung, daß diese Gedanken Simons keineswegs etwas Neues darstellen. Er weist sich vielmehr auch darin als Porretaner⁶⁰ aus. Das Neue ist, daß nicht die Philosophie im allgemeinen der Theologie gegenübergestellt wird, sondern die Person des Aristoteles dabei die Philosophie vertritt.

Neben diesen Fakten, die wir den Ausführungen Simons selbst entnehmen, haben wir noch ein sehr frühes Zeugnis, das ebenfalls auf diesen Sachverhalt hinweist. Es ist der in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts entstandene *Liber de scriptoribus ecclesiasticis*, der mit großer Wahrscheinlichkeit von einem Mönch von Afflighem, und zwar von Heinrich von Brüssel⁶¹ verfaßt wurde. Dort heißt es in Kapitel 24: „Simon, Tornaci oriundus, ex Dialectico subtilissimo, imo omnium liberalium artium fere sui temporis peritissimo, Theologicae etiam scholae Parisiis cathedram meruit ascendere magistralem, in qua plurimos habuit auditores. Scripsit librum quem vocavit *Sententiarum suarum*. Scripsit etiam *Quaestiones suas*, quas in scholis suis disputatas determinavit Parisiis. Exposuit etiam *Symbolum*, quod dicitur *Athanasii*, subtiliter. Sed dum nimis et in hoc et in aliis scriptis suis Aristotelem sequitur, a nonnullis modernis haereseos arguitur⁶².“

Man darf dieses Zeugnis nicht überbewerten, denn „der Schreiber ist ein Mann, der dem scholastischen Betrieb der Zeit recht fern-

⁵⁹ Cod. Paris. Nat. lat. 14886, fol. 73 ra. Vgl. hierzu M.-D. CHENU, *La théologie comme science*, a. a. O., S. 35 Anm. 3.

⁶⁰ GILBERT VON PORRÉE, *De divinitatis et trinitatis praedicatione*, ed. Haring, in: *Studies and Texts*, Toronto 1955, 23—98, S. 90: In caeteris facultatibus, in quibus semper consuetudini regulae generalitas atque necessitas accomodatur, non ratio fidem sed fides sequitur rationem . . . In theologicis autem, ubi est veri nominis atque absoluta necessitas, non ratio fidem sed fides praevenit rationem. In his enim non cognoscentes credimus sed credentes cognoscimus. Nam absque rationum principiis fides concipit non modo illa, quibus intelligendis humanae rationes suppeditare non possunt, verum etiam illa, quibus ipsae possunt esse principia. Spiritus enim, qui ex Deo est, dat hanc ipsi fidei prae rationibus dignitatem et in theologicis et etiam in his, quae infra theologica sunt: naturalibus scilicet et huiusmodi aliis, quorum rationibus philosophorum fidem spiritus huius mundi supposit.

⁶¹ Vgl. hierzu F. PELSTER, *Der Heinrich von Gent zugeschriebene Catalogus virorum illustrium und sein wirklicher Verfasser*, in: *Historisches Jahrbuch* 39 (1919) 253—268.

⁶² Zitiert nach der Edition von JOH. ALB. FABRICIUS, *Bibliotheca ecclesiastica in qua continentur de scriptoribus ecclesiasticis*, Hamburg 1718, S. 117—140, 121.

steht, ja, der die philosophisch gerichteten Studien mit einem gewissen Mißtrauen betrachtet⁶³. Häresien finden sich in den Schriften Simons nicht. Soviel darf man aber bei allen Vorbehalten entnehmen, daß die Ausführungen Simons in dieser Hinsicht außergewöhnlich waren, wenngleich freilich über die Kenntnis des „neuen Aristoteles“ darin nichts ausgesagt ist.

Demgegenüber hat Grabmann auf ein anderes Dokument⁶⁴ aufmerksam gemacht, das gerade die Kenntnis des „neuen Aristoteles“ durch Simon auszuschließen scheint. Es handelt sich dabei um einen Studienbericht in der Chronik des Emo († 1237), der zusammen mit seinem Bruder Addo in Paris, Orléans und Oxford studiert hat. Emos Ordensmitbruder Menko hat diese Chronik fortgesetzt und dabei den Studiengang der beiden Brüder im einzelnen geschildert. Er zitiert darin unter anderem auch Simon von Tournai. Unter den Schriften, die er als Studiengrundlage erwähnt, ist weder von der aristotelischen Ethik noch von der Metaphysik noch von der Physik die Rede.

Es geht also bei der Beurteilung der theologiegeschichtlichen Stellung Simons nicht nur darum, die Herkunft dieses einen Metaphysikzitates zu erklären, sondern vor allem darum, die Motive aufzudecken, aus denen heraus diese grundlegende Änderung in der Einstellung zu Aristoteles ermöglicht und bewirkt wurde. Die sekundären Quellen, aus denen die Früscholastik viele Themen der nicht-logischen Schriften des Stageriten schöpfte⁶⁵, kann man dafür nicht verantwortlich machen. Diese waren auch vorher schon bekannt,

⁶³ PELSTER, a. a. O., S. 259.

⁶⁴ GRABMANN, *Lateinische Aristotelesübersetzungen*, a. a. O., S. 20.

⁶⁵ Vgl. hierzu A. SCHNEIDER, *Die abendländische Spekulation*, a. a. O., S. 19—70; S. 19: „Bis etwa in die letzten zwei Jahrzehnte des zwölften Jahrhunderts entbehrte die Früscholastik die materiell-philosophischen Schriften des Aristoteles. Aus diesem Umstande darf jedoch nicht gleich geschlossen werden, daß die Kenntnis, welche dem frühen Mittelalter bezüglich der aristotelischen Philosophie zukommt, sich überhaupt nur auf deren formalen Teil erstreckte. Selbstverständlich war es mit der Einsicht in seine metaphysischen, kosmologischen, psychologischen und ethischen Theorien ungleich schlechter bestellt wie mit dem Einblick in seine Logik; aber was von größter Wichtigkeit, man befand sich auch nach dieser Seite hin trotz Mangels der originalen Schriften nicht in völliger Unkenntnis. Wie wir sehen werden, ist man auf indirektem Weg mit einem ganz stattlichen Material sachlich-philosophischer Begriffe des Aristoteles bekannt geworden. Der wichtigste Vermittler ist Boethius gewesen; dann kommen noch Chalcidius, Macrobius, Cicero, Seneca, Valerius Maximus, Ambrosius, Augustinus, Marcianus Capella und andere in Betracht. Einige metaphysische und psychologische Begriffe verdankte man auch den logischen Schriften des Aristoteles selber.“

und wo Simon darauf zurückgreift, läßt sich das gleiche Material auch bei seinen unmittelbaren Vorlagen nachweisen⁶⁶. Es bleibt also zu fragen, ob Simon insbesondere die Metaphysik gekannt haben kann. Er lehrte in Paris, wo sich die Aristotelesrezeption vollzog, so daß er zu einem frühest möglichen Zeitpunkt davon beeinflußt worden sein konnte. Die erste belegbare Kenntnis der Metaphysik ist jedoch um das Jahr 1210 anzusetzen. Selbst wenn man bei dem ersten Aristotelesverbot von 1210, das sich auf die *libri naturales* bezog — bei dem Verbot von 1215 ist die Metaphysik ausdrücklich erwähnt — annimmt, die Metaphysik sei bereits mit eingeschlossen gewesen, so bleibt immer noch ein Zeitraum von über 30 Jahren zu überbrücken. Der neueste Stand der Forschung über die frühesten Aristotelesübersetzungen ist von Van Steenberghen zusammengefaßt und bietet folgende Daten: „Il résulte des travaux récents sur les traductions latines d'Aristote que la majeure partie de ses écrits était accessible aux lecteurs latins en 1200. L'Organon est traduit tout entier: la *Logica vetus* est en circulation depuis Boèce, la *Logica nova* se répand au XIIe siècle. Une bonne partie des *Libri naturales* a été traduite de l'arabe par Gérard de Crémone († 1187): la Physique,

⁶⁶ Neben den bereits oben behandelten Stellen über den Entelechie-Begriff (Chalcidius) und den Ausdruck *virtutes politicae* (Macrobius) sei noch auf zwei weitere verwiesen. In seiner *Expositio super Quicumque vult* schreibt Simon, a. a. O., fol. 78vb–79ra: *Omnis enim intellectus qui concipit rem sine forma cassus est et vanus. Unde Chalcidius in Platone: sicut non videntur tenebrae videndo et silentium auditur non audiendo sic primordialis materia intelligitur non intelligendo. In der Summe Quoniam homines* des Alanus, ed. Glorieux, a. a. O., S. 123 lautet diese Stelle: „Unde Chalcidius volens ostendere primordiale materiam vano et casso intellectu concipi, quia forma carebat: sicut silentium auditur nichil audiendo et tenebre videntur nichil videndo, sic primordialis materia intelligitur nichil intelligendo, quippe forma caret.“ Vgl. hierzu Chalcidius, ed. Wrobel, a. a. O., S. 369–371; ed Waszink, a. a. O., S. 337–339.

Ebenso verhält es sich, wo Simon in seinen *Institutiones* auf den Aristoteleskommentator Alexander Aphrodisias verweist: A fol. 35rb (B fol. 36vb, C fol. 52va): *Si vero perceptio veritatis est cum assertione ex signis necessario consequentibus dicitur scientia quod genus scientiae dicitur ab Alexandro demonstratio quoniam, sicut genus scientiae ex causis necessario praecedentibus dicitur demonstratio propter quid.*

Summa „Quoniam homines“, a. a. O., S. 282: Unde Alexander in commento super librum elencorum ait quod demonstrationum alia quid, alia quoniam, demonstrationem quid vocans quando causa probat effectum, demonstrationem quoniam quando effectus causam.

Zu Alexander von Aphrodisias vgl. M. GRABMANN, *Mittelalterliche lateinische Aristotelesübersetzungen von Schriften der Aristoteles-Kommentatoren Job. Philoponos, Alex. von Aphrodisias und Themistios*. Sitzungsber. d. Bay. Akad. der Wiss. Phil.-hist. Abtlg., München 1929, Heft 7, S. 48–61.

le Traité de la génération, le Traité du ciel, les livres I à III du Traité des météores. Le Livre IV du Traité des météores a été traduit du grec par Henri Aristippe († 1162), de même que le Traité de la génération. En outre, on doit à des traducteurs inconnus du XIIe siècle la traduction gréco-latine de la Physique, du Traité de l'âme et des Parva naturalia. La Métaphysique existe partiellement en latin (livres I à IV, chap. 4); on a donné à ce premier fragment de la Métaphysique latine le nom de *Metaphysica vetustissima*, pour le distinguer des traductions ultérieures; on n'en connaît pas l'auteur. Enfin le XIIe siècle a connu une traduction partielle, également anonyme, de l'Éthique à Nicomaque: ce fragment, qui comporte les livres II et III de l'ouvrage d'Aristote, sera désigné plus tard sous le nom d'*Ethica vetus*⁶⁷.

Nach diesen Daten ist es nicht völlig auszuschließen, daß Simon zumindest die sogenannte *Metaphysica vetustissima* (sie umfaßte die drei ersten Bücher und Buch 4 bis zur Mitte des 4. Kapitels) gekannt hat. Das eine Zitat aus dem 3. Buch würde ebenso dafür sprechen wie die Tatsache, daß man damit ein überzeugendes Motiv nennen könnte, das die Einstellung Simons zu Aristoteles erklären würde. Ein zwingender Beweis für die Kenntnis der Metaphysik läßt sich jedoch darauf nicht aufbauen. Dieses Zitat könnte nämlich auch durch eine andere Quelle bekannt geworden sein, und Simons für diese Zeit auffallend positive Einstellung ließe sich möglicherweise auch darauf zurückführen, daß er als ehemaliger Magister artium und scharfsinniger Dialektiker dem Logiker Aristoteles in dieser Weise seine Hochschätzung zum Ausdruck bringt, denn in materialer Hinsicht kann man keinen Einfluß des „neuen Aristoteles“ bei ihm feststellen. Das wäre dann für das 12. Jahrhundert durchaus nichts Außergewöhnliches; denn was die Logik angeht, hat man Aristoteles fast allgemein den Ehrenplatz eingeräumt⁶⁸.

Wägt man die Gründe für die beiden Möglichkeiten gegeneinander ab, so bleiben auf beiden Seiten offene Fragen. Dafür, daß Simon Physik, Ethik und *De anima* gekannt habe, gibt es keinerlei Anhaltspunkte. Was die Metaphysik angeht, ist es nicht ganz auszuschließen, daß Simon sie in der Form der *Metaphysica vetustissima* gekannt hat, beweisen läßt es sich jedoch nicht.

⁶⁷ VAN STEENBERGHEN, *Siger de Brabant*, a. a. O., S. 391—392.

⁶⁸ Vgl. GRABMANN, *Die Geschichte der scholastischen Methode* II, a. a. O., S. 69, 188, 203, 442, 447.

III. Von den Institutiones sind bisher folgende sechs Hss⁶⁹ bekannt:

Cod. Paris. Nat. lat. 14886, fol. 1—72va	= A
Cod. Paris. Arsenal. lat. 519, fol. 1—75va	= B
Cod. Paris. Nat. lat. 3114 A, fol. 1—55rb	= C
Oxford, Merton College 132, fol. 105—162	
London, Brit. Museum, Royal 9 E 12, fol. 11—45	
Burgo de Ossma, Cabildo 147, fol. 1—44	

Die drei erstgenannten Hss standen für das Quästionenverzeichnis zur Verfügung und wurden mit sämtlichen Varianten, mit Ausnahme sachlich bedeutungsloser Wortumstellungen, aufgenommen. Codex C schied als Textgrundlage aus, da er auf fol. 55 in *Distinctio VI Quaestio* (118) mitten im Text am Ende der Seite abbricht; offensichtlich sind die restlichen Blätter verlorengegangen. Er weicht außerdem am meisten von den beiden anderen Codices ab, zwar nicht in sachlicher Hinsicht, aber bei der Formulierung der Quästionen, wobei sehr häufig die einzelnen Fragen mit zusätzlichen Überschriften versehen wurden. Demgegenüber sind die Codices A und B auch in dieser Hinsicht fast durchgehend gleichlautend. Alle drei Codices bieten einen verhältnismäßig guten Text und stellen deshalb für ein Quästionenverzeichnis eine zuverlässige Grundlage dar.

Im Codex A sind fol. 4 und 5 offensichtlich beim Binden vertauscht worden. Die Überschriften sind nach dem Ausweis des Mikrofilms teilweise sehr stark verblaßt, sie ließen sich jedoch zum größten Teil mit Hilfe des gleichlautenden Codex B verifizieren.

Um einen unmittelbaren Einblick in die Qualität der einzelnen Hss zu vermitteln, wurde nicht der Versuch gemacht, aus den drei Hss den besten Text herzustellen; B und C sind mit allen Abweichungen in den Apparat verwiesen. Aus dem gleichen Grunde wurden auch offensichtliche Schreibfehler nicht korrigiert. So steht z. B. in Codex A öfter „an“ anstelle von „autem“. Nur in ganz wenigen Fällen, wo in A die Formulierung einer *Quaestio* fehlt, diese aber vorhanden ist, wurde der Titel der Vollständigkeit wegen aus B oder C übernommen, was jeweils eigens vermerkt wurde.

Die Zählung der Quästionen fehlt in den Hss, wurde jedoch zur besseren Orientierung in Klammern beigelegt.

⁶⁹ Vgl. GLORIEUX, *Repertorium*, a. a. O.; LANDGRAF, *Introducción*, a. a. O.; STEGMÜLLER, *Repertorium*, a. a. O.

QUÄSTIONENVERZEICHNIS

A	B	C	Cap
1 ra	1 ra	1 ra	Incipiunt sententiae magistri Simonis Tornacensis.

DISTINCTIO I

1 ra	1 ra	1 ra	De interpretatione huius nominis theologia. Sicut in orthographia legitur, „d“ littera media est inter „th“ aspiratum et „t“ lene et „o“ 5 ponitur pro „u“; unde ubi Graeci dicunt theos nos dicimus deus. Logos interpretatur sermo; unde theologia quasi deologia, id est sermo de deo vel de divinis. Prius de sermone qui est de deo vel de divinis prosequamur, secundo de deo 10 vel de divinis de quibus est sermo.
1 ra	1 ra	1 ra	(1) De divisione sermonis et quid sit vocis significatio. Sermo est duplex.
1 ra	1 ra	1 ra	(2) Quid sit rei significatio. Est et alia significatio rei ad rem quando res significatur alia re. 15
1 rb	1 va	1 va	(3) De significatione rei ad rem. Est aliud significandi genus ut dictum est rei ad rem.
1 va	1 va	1 vb	(4) De derivatione realis significationis. Res autem sumitur pro re multipliciter: pro inanimato, pro persona, pro loco, pro tempore, pro numero, 20 pro facto.
1 va	1 va	1 vb	(5) De significatione per inanimatum. Quod una res aliam significat rem causa est similitudo rei ad rem ex proprietate significantis et significatae rei. 25

1—2 Incipiunt . . . Tornacensis *om* A; Summa magistri Simonis Tornacensis, magistri in theologia. Summa magistri Simonis C; 3 De . . . theologia *om* C; 5 est *om* C; 6 ubi *om* C; 9 Prius) Primo B; 12—13 De . . . significatio *om* C; 13 Sermo *add* autem B C; 14 Quid . . . significatio *om* C; 16 De . . . rem *om* C; 18 De . . . significationis *om* C; 22 De . . . inanimatum *om* C; 22 Quod *add* autem B; Quod) Et quod autem C; 23 significat) significet C; 23 rem *om* C; 24 proprietate) proprietatibus C;

A	B	C	Cap	
1 va	1 va	2 ra	(6)	De significatione per personam. Pro una persona concipitur alia.
1 va -vb	1 vb	2 ra	(7)	De significatione per locum. Pro loco concipitur alius dupliciter: pro loco substantiae, pro loco ubi. 30
1 vb	1 vb	2 ra	(8)	De significatione per tempus. Pro tempore concipitur aliud dupliciter, pro tempore qualitate vel pro tempore quando.
1 vb	1 vb	2 rb	(9)	De significatione per numerum. Pro numero concipitur aliud vel pro numeri summa ut per 35 duodecim significantur duodecim apostoli, vel pro summa quam faciunt numeri qui ab unitate surgunt usque ad illum numerum de quo mentio fit.
2 ra	2 ra	2 va	(10)	De significatione per factum. Pro facto aliud 40 concipitur vel aliud vel quod fieri deberet sive fiat sive non.
2 ra	2 rb	2 va	(11)	De tropologia et unde dicatur. Intelligentia quae surgit ex dicto modo concipiendi et ex facto alterius quid facere debeamus dicitur tropologia a 45 tropo quod est conversio et logos quod est sermo.
2 ra	2 rb	2 vb	(12)	De generalibus modis significandi rem per rem in omni facultate. Est et aliud genus significandi rei ad rem, quando res non concipitur pro re sed 50 ex ea vel in ea intelligitur.
2 rb -va	2 rb	3 ra	(13)	Quid sit intellectus vel innuitio, quid sit commemoratio. Quando res intelligitur in re ut animal in homine, haec intelligentia dicitur sub- intellectus vel innuitio. 55
2 rb	2 va	3 ra	(14)	Quod intelligentia sit scientia. Est autem aliud genus intelligendi rem ex re aeternum ex temporali, ut ex creaturis intelligitur creator.

26 De . . . personam *om* C; 26 una *om* C; 27 alia) aliud C; 28 De . . . locum *om* C; 29 alius) aliud C; 29 substantiae) substantia B; substantia vel C; 31 De . . . tempus *om* C; 32 dupliciter *add* vel C; 33 quando) quantitate C; 34 De . . . numerum *om* C; 35 aliud) alius B; 40 De . . . factum *om* C; 41 vel aliud *add* quod fiet C; 41 deberet) debeat C; 43 De . . . dicatur *om* C; 44 et *om* C; 46 tropo) tropos C; 48—49 De . . . facultate *om* C; 49 et *om* C; 52 intellectus) subintellectus B; 52—53 Quid . . . commemoratio *om* C; 56 Quod)

A B C Cap

2rb 2va 3ra (15) De significatione aeterni per temporale. Haec autem intelligentia est cum ex creatis increatum, 60 ex temporalibus intelligitur aeternum.

DISTINCTIO II

- 2va 2va 3rb Quid sit et unde dicatur anagoge; secunda
-vb distinctio de deo. Ut dictum est ab initio, theologia est sermo de deo vel de divinis. Hactenus prosecuti sumus de sermone, superest nobis prosequendum secundo de deo, tertio de divinis. 5
De deo hoc ordine investigandum est: primo eum esse, secundo quis vel qualis sit vel non sit, quid de eo quomodo affirmetur vel negetur.
- 2va 2vb 3rb (1) Probatio, qua docetur deum esse unum et simplicem. Quicquid est, inquit, est subiectum 10 proprietatis vel proprietas subiecti. Subiectum vero omne vel corpus est vel spiritus.
- 2vb 2vb 3va (2) De compositione corporis. Omnem autem creaturam ut dictum est esse compositam, docetur auctoritatibus. 15
- 2vb 3ra 3vb (3) De compositione animae. Animam quoque compositam esse asserit Augustinus in libro primo de Trinitate.
- 3ra 3ra 4ra (4) De incommutabilitate et aeternitate dei. Quia
-rb vero deus vere et summe simplex est ut probatum est ratione et auctoritate, igitur in eo nulla est proprietas.
- 3ra 3rb 4ra (5) De pluralitate principiorum. Cum ait primitus eum ante omnia insinuat esse, cum vero summe

Quae B; 56 Quod . . . scientia) De anagia(!) C; 60 est *om* B C; 60 creatis increatum) creaturis creatum C;

1—2 Quid . . . deo *om* C; 2 Ut) Et B C; 8 non sit *add* id est B C; 9—10 Probatio . . . simplicem) Unum est principium omnium simplex, scilicet deus C; 13 De . . . corporis) Composita sunt omnia praeter deum C; 13 autem *om* C; 16 De . . . animae) Animae compositio C; 16 quoque *om* C; 19 incommutabilitate) commutabilitate B; 19 De . . . dei) Deus est simplex et incommutabilis C; 20 vero) ergo B; 23 De . . . principiorum *om* C; 24 eum) est B C;

A	B	C	Cap	
				indesignanter comparatione mutabilium quae 25 desinere possunt.
3ra -rb	3rb	4ra -rb	(6)	Secundum Manichaeum. Contra ea quae dicta sunt de uno principio asseruit Manichaeus duo rerum principia: unum lucis a quo omnem spiritum, aliud tenebrarum a quo omne corpus 30 esse dogmatizavit, seductus hac phantasia.
3rb	3va	4rb -va	(7)	Quare ieiunandum induxerit Manichaeus et luxuriandum. Fictis phantasiis et auctoritatibus perperam intellectis seductus dixit hominem spiritum et eius rationem habere a deo, corpus 35 a diabolo, et corporis concupiscentias et ho- minem peccare per eas.
3rb	3va	4va	(8)	Responsio contra Manichaeum. Ei quod dixit: manente causa manere effectum et corrupto effectu corrumpi causam, respondemus esse 40 verum de formali causa.
3va -vb	3vb	4vb	(9)	De pluralitate principiorum secundum Plato- nem et Aristotelem. Epicurus quoque dixit duo esse principia: inane et atomos.
3vb	3vb	5ra	(10)	Secundum Platonem. Strabus super Genesim 45 ait: Plato tria initia aestimabat: deum, exemplar et materiam.
3vb	4ra	5ra	(11)	De theologiis affirmationis et negationis. Se- quitur cum sit simplex, quare dicatur multiplex.
4ra	4rb	5rb -va	(12)	Quaeritur, an omni nomine censeatur deus. 50 Quaeritur, cum nomina effectuum transsumantur ad causam et quaelibet sint a deo, an nominibus quorumlibet censeatur deus. De theologiis affirmationis et negationis. Re- spondemus: duplex est theologia, affirmationis 55 et negationis.

25 indesignanter) indesinenter B; 27 Secundum Manichaeum) Opinio Manichaei C; 28 asseruit *om* B; 32—33 Quare . . . luxuriandum) Solutio rationum Manichaei C; 33 Fictis) Dictis B C; 38 Responsio . . . Manichaeum *om* C; 38 Ei) Et C; 42—43 De . . . Aristotelem) Opinio Epicuri circa principia C; 45 Secundum Platonem) Opinio Platonis circa principia C; 46 aestimabat) existimabat C; 48 De . . . negationis) Qualiter deus dicitur multiplex C; 50 Quaeritur . . . deus) An nomina creaturarum dicantur de deo. C; 54 De . . . negationis *om* C;

A	B	C	Cap
4va -vb	4vb	6rb	(13) Quomodo de deo praedicatur et tria praedicamenta in unum reducuntur. Redditur: quicquid de deo dicitur secundum substantiam dicitur vel relative. Decem enim praedicamenta quae 60 distinxit Aristoteles ad duo sacrae paginae, scilicet substantiam et relationem, reducuntur.
5ra	5ra	6vb	(14) Quod nomina substantiae de deo affirmantur vel non. Redditur: omnia de deo posse secundum substantiam affirmari, ut disputatum est. 65
5rb	5rb	7ra	(15) Quod nomina maius vel minus de deo affirmantur. Solvitur: duo sunt genera nominum, concreta, ut bonum significans proprietatem cum subiecto, et mathematica.
5rb	5va	7rb	(16) Quod nomina et quae substantia praedicentur de 70 deo. Nomen generalissimum substantia de deo usu sacrae scripturae dicitur, substantiarum vero alia corpus alia spiritus.
5va	5va	7rb	(17) Quae qualitatis nomina vel quae non dicantur de deo. Nomen generalissimum qualitas non dicitur de deo. 75
5vb	5vb	7va	(18) Quae quantitatis nomina vel quae non dicantur de deo. Nomina vero quantitatum quaedam de deo dici admittit sacra pagina.
6ra	6ra	8ra	(19) Quomodo quicquid est in deo deus est. Redditur: quicquid est in deo deus est. 80
6rb	6rb	8va	(20) De praedicamento relationis. Memini supradictum de deo aliquid praedicari substantialiter vel relative.
6vb	6vb	9ra	(21) De reductione ubi in relationem. Ut ait Boethius 85 in libro de Trinitate: ubi vel de deo vel de homine praedicari potest.

57—58 Quomodo . . . reducuntur) Omnia praedicamenta sunt substantia vel relatio C; 62 reducuntur) reducunt C; 63—64 Quod . . . non om C; 66 maius) magis B; 66—67 Quod . . . affirmantur om C; 68—69 ut . . . et om C; 70—71 Quod . . . deo) Corpus non dicitur deo C; 72 scripturae) paginae C; 74—75 Quae . . . deo) Qualitas prout est generalissimum non dicitur deo C; 77—78 Quae . . . deo) Qualitas continua non dicitur de deo C; 79 pagina) scriptura C; 80 quicquid . . . deus est) concipitur esse quicquid est in deo deus est B; 80 Quomodo . . . deus est) An abstracta illorum nominum quorum concreta praedicantur praedicentur de deo C; 81 deus est marg A; 82 De . . . relationis) Qualiter praedicamentum relationis praedicetur de deo C; 85 De . . . relatio-

A	B	C	Cap	
7rb	7rb	9vb	(22)	Quaeritur, an ubicumque deus est, semper fuit. Quaeritur, cum deus sit ubique et in omni re, an coeperit esse alicubi vel in aliqua re. 90
7rb	7rb	9vb	(23)	De reductione quando in relationem. De praedicamento quando scribit Boethius in libro de Trinitate dicens: quando praedicatur de homine ut heri venit de deo semper est.
8rb	8ra	11ra	(24)	De reductione habere et facere in relationem. 95 Duo sunt praedicamenta habere et facere de quibus coniunctim tractans Boethius ait: rursus habere et facere eodem modo.
8rb	8rb	11rb	(25)	De reductione habitus in relationem. Habitus multiplex est. 100
8vb	8va	11vb	(26)	De reductione actionis in relationem. Superest de actione ostendere quae etiam in relationem reducitur.
8vb	8vb	11vb	(27)	De reductione situs in relationem. De praedicamento situs constare potest collationem significare. 105
8vb -9ra	8vb	12ra	(28)	De reductione passionis in relationem. Passionis praedicamentum in duo distinguitur: in muliebrem passionem ut gaudium et affligentem ut tristitiam. 110
9ra	9ra	12rb	(29)	Quaestiones de praedicamento substantiae. Auctoritatem Augustini, qua dicit omne praedicamentum quod de deo praedicatur de deo dici secundum substantiam vel relationem, prosecuti sumus tria in substantiam, septem in relationem 115 reducendo. Duo igitur sunt dumtaxat praedicamenta theologica: substantia et relatio. Nonnullas quaestiones quae circa haec fieri solent, prout nobis occurret, prosequemur.

nem) Boethius praedicamentum ubi reducit ad relationem C; 85 Ut) Et B; 88 Quaeritur . . . fuit) An deus inceperit esse in aliqua re C; 91 De . . . relationem) Praedicamentum quando respectu dei C; 95 De . . . relationem) De praedicamento actionis et habitus C; 99 De . . . relationem) De praedicamento habitus C; 108—109 muliebrem) mulcebre B C; 111 Quaestiones . . . substantiae) Transitus C; 117—118 Nonnullas add autem C; 118 quaestiones) autem B; 119 occurret) occurrent C; 119 prosequemur) prosequamur C;

A B C Cap

- Quaeritur, an deus potuit non esse quia non 120
praescire. Quaeritur ergo, cum in deo idem sit
praescientia et scientia et essentia, potuit an
deus non praescire quod impossibile fuit nulla
futura esse, potuit ergo non scire, ergo non esse.
- 9rb 9ra 12va (30) Quaeritur, an praescientia dei potest augeri vel 125
minui. Quaeritur, an praescientia dei possit
augeri vel minui.
- 9rb 9rb 12va (31) Quaestio, an deus scit quod semper. Quaeritur,
an deus scit semper quod semel scit.
- 9va 9rb 12vb (32) An eandem scientiam habet semper quam semel. 130
Quaeritur, an eandem scientiam quam habuit vel
habebat de quocumque habeat.
- 9va 9va 13ra (33) An veritas negationis a deo sit. Quaeritur, cum
Symonem non esse bonum sit verum, an haec
veritas sit a deo, a quo omnis veritas. 135
- 9va 9va 13ra (34) An deus possit omnia. Ad theologicum praedi-
-vb camentum substantiae pertinet potentia de qua
dicitur, an deus possit omnia et si omnia an
etiam plura quam omnia.
- 9vb 9vb 13rb (35) An deus possit plus quam omnia. Potest quoque 140
doceri deum posse plus quam omnia, potest
enim possibilia et impossibilia, ergo potest plura
quam sint, ergo plus quam omnia. Quaeritur an
omnia possibilia possit.
- 10ra 10ra 13vb (36) Emergit quaestio ergo, cum hominem non esse 145
bonum sit possibile et hoc ut dictum est non
possit deus, negationis enim nulla est causa nec
potest esse.
- 10rb 10ra 13vb (37) Item quaeritur ab importuno sophista, an omnia
-14ra possibilia subsunt divinae potentiae. Responde- 150
mus distinguentes impossibile secundum causas

120 Quaeritur) Quaestiones de praedicamento substantiae. Quaestio C; 122 an) autem
B C; 123 quod impossibile) quia possibile B C; 125 Quaeritur) Quaestio C; 125 prae-
scientia) scientia B C; 125 potest) possit C; 126 praescientia) scientia B C; 127 vel) an C;
128 scit quod semper) quod semel scit et semper B C; 130 An) Quaestio an C; 131 Quaeri-
tur *add* autem C; 132 habebat) habebit B C; 138 dicitur) quaeritur B C; 138 et si omnia
om B; 139 plura) plus C; 143 sint *add* vel esse possint B C; 143 omnia *add* An deus omnia
possibilia possit. B; 145 ergo *om* C; 145 hominem) Simonem C; 150 possibilia subsunt)
impossibilia subsint C;

A	B	C	Cap	
				inferiores ab impossibili secundum causam superiorem.
10rb	10ra	14ra	(38)	Quaeritur autem, cum quid secundum causam est aeternaliter deo possibile, an impossibile secundum causas inferiores. 155
10va	10rb	14rb	(39)	Quaestiones de praedicamento relationis. Circa praedicamentum quoque relationis theologiae quaestiones vertuntur.
10va	10rb	14rb	(40)	Quaestio, an deus ab aeterno fuerit creator. 160
	-va			Quaeritur iterum, an ab aeterno deus fuit principium, auctor et dominus creaturarum.
10va	10va	14va	(41)	Quaestio, an ubicumque sit deus, semper fuerit. Praedicamentum ubi ut praedictum est redditur in relationem. Sub titulo ergo relationum quaeritur, ubi fuerit deus antequam esset creatura. 165
10va	10va	14va	(42)	Quaestio ubi sit deus. Quaeritur etiam, ubi modo sit deus. Redditur: ubique est.
	-vb			

DISTINCTIO III

10vb	10va	14vb		Tertia distinctio de personis. Hactenus prout nobis occurrit prosecuti sumus de deo, restat prosequendum de divinis. Divinorum autem sunt duo genera. Sunt divina quae sunt ipse deus, ut tres personae. Sunt divina quae sunt a deo, ut dei opera. Prius ergo de personis, secundo de earum operibus prosequamur. De personis hoc ordine: primo, quid sit persona; secundo, unde dicatur persona; tertio, quae sit nominis significatio; quarto, quae sit dicendi ratio, aliam esse personam patris aliam filii aliam spiritus sancti; quinto et ultimo varios
	-vb			

154 autem) ergo C; 154 causam *add* superiorem B C; 155 possibile) impossibile C; 157 Quaestiones . . . relationis *om* C; 159 vertuntur) versantur C; 160 Quaestio . . . creator *om* C; 162 et *om* B C; 163 Quaestio . . . fuerit *om* C; 164 praedictum) dictum C; 164 redditur) reducitur B C; 167 Quaestio . . . deus *om* C; 167 etiam *om* C; 168 est *add* deus C;

1 Tertia . . . personis *om* C; 6 Prius) Primo C; 8 persona *om* C; 9 quae) quid C; 12 ultimo

A	B	C	Cap
			modos distinguendi personas ab actoribus propositos adiciemus.
11rb	11ra	15va	(1) Quaestio, cur pater et filius et spiritus sanctus 15
	-rb		dicantur tres personae, non tres substantiae. Quaeritur, cur deus pluraliter pater et filius et spiritus sanctus sunt tres personae nec legitur dictum sunt tres substantiae vel tres potentiae vel dii. 20
13va	13rb	18va	(2) Imago trinitatis apparet in anima. In anima quoque humana imago trinitatis concipitur: meminit enim sui, intelligit se, diligit se.
13va	13va	18vb	(3) Quod aequales sunt scientia trinitas et unitas. Sicut autem tres personae sibi invicem sunt 25 aequales, ita haec tria.
13vb	13va	18vb	(4) Auctoritas veteris testamenti probat trinitatem. Trinitas quoque personarum probatur auctoritatibus veteris testamenti. Ait enim Dominus in Genesi: faciamus hominem ad imaginem et 30 similitudinem nostram. Ecce dicens faciamus et nostram pluralitatem ostendit personarum.
14ra	13vb	19rb	(5) Nomine imaginis hominem intelligi non divinam essentiam. Nos econtra dicimus personarum imaginem non earum essentiam sed ho- 35 minem.
14ra	13vb	19rb	(6) Probatio trinitatis auctoritate diaboli. Tandem trinitatem probare videtur diabolus. Fas est autem et ab hoste doceri.
14ra	14ra	19va	(7) Probatio trinitatis auctoritatibus novi testa- 40 menti. Auctoritatibus quoque novi testamenti probatur personarum trinitas.

add loco C; 13—14 ab actoribus propositos) auctoritatibus propositis C; 13 actoribus) auctoribus B; 15—16 Quaestio . . . substantiae *om* C; 17 Quaeritur, cur deus) Sed quaeritur, cur dicitur C; 17 cur deus) ergo cum dicitur B; 18 sunt *om* C; 19 sunt *om* C; 19 vel tres) vel B; 21 Imago . . . anima) Quomodo vestigium personarum sit in anima B; Quomodo per vestigium personarum sit in anima C; 21—22 quoque humana *om* C; 24 Quod . . . unitas) Quomodo aequales potentiae a se vel personae B; Quomodo aequales potentiae a se ut supra C; 25 tres *dupl* A; 27 Auctoritas . . . trinitatem) Probatio trinitatis auctoritatibus veteris testamenti B C; 28—31 Trinitas . . . nostram *om* A; 33—34 Nomine . . . essentiam *om* C; 34 dicimus *add* divinam essentiam C; 37 Probatio . . . diaboli *om* C; 37 Tandem) Eandem C; 38 probare) confirmare B C; 39 autem et) etiam C; 40—41 Pro-

A	B	C	Cap
14rb	14ra	19vb	(8) An tres personae una essentia et econverso. Ex dictis constat tres esse personas et unam essentiam. Quaeritur autem, an tres personae sint una essentia et una essentia tres personae. 45
14rb	14rb	20ra	(9) Aliorum opinio. Contra sunt qui dicunt, quod tres personae sunt unus deus et unus deus sit tres personae, quod auctoritatibus confirmant.
14va	14rb	20ra	(10) Quid de essentia praedicatur his tribus: tres, trinitas, pater et filius et spiritus sanctus. Quaeritur ergo, si conceditur divina essentia est trinitas vel tres personae vel pater et filius et spiritus sanctus, qui de essentia praedicetur his praedicationibus. 50
14va	14va	20rb	(11) An personae distinguantur substantia vel accidente. Quaeritur, cum una persona distinguatur ab alia substantia vel accidente. Redditur: neutro. 55
14vb	14va	20va	(12) An persona distinguatur a persona. Quaeritur, cum persona a persona distinguatur personaliter, ergo et substantialiter. 60
14vb	14va	20va	(13) An trinitas sit pater. Quaeritur, an trinitas dici possit pater vel filius vel spiritus sanctus.
14vb	14vb	20va	(14) Quaeritur, cum pater filii et pater omnium dicatur, et filius filius dei et homines filii dei dicantur, et cum spiritus sanctus donum dei et multa alia tam naturali quam gratuita dona dei dicantur, quid referat. 65
15ra	14vb	20vb	(15) An referatur pater ad spiritum vel donum, an econverso. Quaeritur, quomodo spiritus dicitur sanctus vel donum patris relative ad patrem, cum pater non dicatur pater spiritus vel doni, relative ad donum vel spiritum. 70

batio . . . testamenti *om* C; 47 Aliorum opinio) Alia similitudo B; Alia sententia C; 47 Contra) Econtra B; 48 sunt) sint C; 50 tribus) terminis C; 52 ergo *om* C; 54 qui) quid B; 56 distinguantur) distinguuntur C; 58 alia *add* utrum B C; 58 accidente) accidenter C; 60 An . . . persona *om* C; 60 distinguatur) distinguitur B; 61 a persona *om* C; 65 Quaeritur) An multipliciter dicantur hi termini, pater, filius, donum. Quaeritur C; 65 cum pater *add* pater C; 66—67 dicantur *om* C; 67 cum *om* C; 68 naturali) naturalia B C; 70 referatur) refertur C; 70 donum, an) donum ut C; 72 sanctus *add* spiritus C; 73 dicatur pater *om*

A	B	C	Cap	
15ra	15ra	21ra	(16)	An spiritus sit donum ab aeterno. Quaeritur, quomodo spiritus patris et filii donum est ab aeterno, cum nulli ab aeterno sit donatum. 75
15ra	15ra	21ra	(17)	Quaeritur, an personae referantur secundum substantiam. Quaeritur, cum tres personae sibi invicem referantur, an secundum substantiam sibi referantur. 80
15rb	15ra	21ra	(18)	An pater aequalis sit filio et econverso. Quaeritur ergo, cum substantia sit communis patri et filio, et filius dicatur aequalis patri, an pater dicatur aequalis filio. 85
	-rb			
15rb	15rb	21rb	(19)	An in eo quod sit principium conveniat pater filio. Quaeritur, cum nomen principii significat relationem secundum substantiam, utrum pater conveniat vel differat ea a filio.
15rb	15rb	21va	(20)	An personae confundantur, cum personali proprietate conveniant. Redditur: personae confunderentur si una esset alia, quod non est. 90
	-va			
15va	15rb	21va	(21)	Quaeritur, cum pater et filius sint unum principium spiritus sancti quia eadem singulari spiratione spirant spiritum, utrum sint idem sint principium spiritus. 95
				Redditur etiam: unum principium sed non idem principium spiritus.
15va	15rb	21va	(22)	Quaeritur, cum pater et filius sint unum principium spiritus sancti quia eadem singulari spiratione spirant spiritum sanctum, utrum unum vel idem sit principium spiritus. Redditur: nec unum nec idem. 100
15va	15va	21vb	(23)	An pater et filius sint unum principium. Quaeritur, utrum relatio secundum usiam vel hypostasim sit usia vel hypostasis. 105

pater B; 75 donum *om* C; 78 Quaeritur *om* B; 78—79 Quaeritur . . . substantiam *om* C; 82 An . . . econverso *om* C; 84 et filius . . . patri *om* B; 86—87 An . . . filio *om* C; 87 principii filii B; 87 significat) significet C; 90—91 An . . . conveniant) Quaeritur, si personali proprietate conveniant pater et filius videntur confundi personae C; 91 personae *om* C; 93—96 Quaeritur . . . spiritus *om* A; 95 spiritum *add* sanctum C; 95 sint) unum vel C; 96 sint) sit C; 97 etiam) sunt C; 100—102 sancti . . . spiritus) utrum unum vel idem principium spiritus sit pater et filius B C; 104 An . . . principium) Opinio relationem esse personam C; 105 utrum) an C;

A B C Cap

- 15vb 15vb 22ra (24) Opinio contraria. Sunt alii qui proprietates dicunt esse in personis vel usia, eas tamen negant esse personas vel usiam.
- 16ra 16ra 22va (25) Determinatio auctoritatum. Dictis autem auctoritatibus respondent sic. 110
- 16rb 16rb 22vb (26) Quaeritur, an sapientia filii genita sit a patre. Quaeritur autem, cum legitur: filius est sapientia nata et filio sit idem esse et sapere, an sapientia filii sit a patre genita. 115
- 16va 16va 23ra (27) An deus seipsum genuit. Quaeritur, cum deus de deo sit per generationem, an deus se ipsum genuerit.
- 16va 16va 23rb (28) An deus pater genuit deum. Quaeritur quoque, utrum pater genuit deum qui sit pater vel non. 120
- 16va 16va 23va (29) Quaeritur, an pater genuerit filium voluntate an necessitate.
- 16vb 16vb 23vb (30) An pater possit vel velit quod non filius. Quaeritur ergo, cum pater potuerit vel voluerit gignere filium et possit vel velit esse pater, utrum potuerit vel voluerit quod nec potest nec vult filius. 125
- 17ra 17ra 24ra (31) An filius potest quod non oportet. Quaeritur ergo, si oportuit quod non oportuit, quia gignere potuit sed non oportuit. 130
- 17ra 17ra 24ra (32) Quaeritur, si filius potuit gignere ut ait Augustinus, an potuit esse pater.
- 17rb 17ra 24rb (33) Quaeritur, an pater possit generare natura vel proprietate. Quaeritur, cum pater possit filium generare, an hoc proprietate vel natura ut paternitate vel essentia. 135
- 17rb 17rb 24rb (34) An pater semper gignat filium. Quaeritur, cum pater gignat filium, an semper.

110 Determinatio auctoritatum *om* C; 112 Quaeritur *om* B C; 113 autem *om* C; 116 genuit) generavit C; 117 sit *add* an sit C; 118 genuerit) generavit C; 119 deum) Iesum qui sit pater vel non C; 120 utrum *add* deus B C; 121 Quaeritur) An pater genuit filium voluntate vel necessitate. Quaeritur B; An pater genuit filium voluntate C; 121 genuerit) genuit C; 123 An . . . filius *om* C; 124 ergo) quoque C; 128 potest *om* B; 128 An . . . oportet *om* C; 129 ergo *om* C; 129 si oportuit) si potuit B C; 131 Quaeritur) An filius possit esse pater. Quaeritur B C; 133 Quaeritur *om* C; 133 possit) potest C; 135 hoc *add* possit C; 137 semper *om* C;

A	B	C	Cap	
17va	17va	24vb	(35)	Quaeritur, an pater sit sapiens sapientia ingenita. Quaeritur, cum legatur in scripturis filius sapientia genita et pater ingenita, utrum pater sit sapiens sapientia genita vel ingenita.
17vb	17vb	25ra	(36)	An filius sit sapiens sapientia ingenita. Quaeritur quod de filio, an sapiens sit sapientia genita vel ingenita. 145
17vb	17vb	24ra	(37)	Quaeritur, an filius se ipso vel per se sit sapiens. Quaeritur quoque, an filius se ipso vel per se ipsum sapiens sit.
18ra	18ra	25rb	(38)	Quae sit generatio filii. Redditur: quanam sit, effari non possumus. 150
18ra	18ra	25va	(39)	Quaestiones de spiritu sancto. Quaestiones quoque vertuntur circa personam spiritus sancti cuius processio ineffabilis sicut filii generatio.
18ra	18ra	25va	(40)	An spiritus sanctus procedat a patre et filio. Quaeritur, cum Graecus tantum a patre Haereticus a filio tantum dicat spiritum sanctum procedere, an procedat ab utroque. 155
18ra	18ra	25va	(41)	An solus spiritus dicatur caritas. Quaeritur quoque, cum nomen caritatis approprietur spiritui sancto, an pater vel filius dici possit caritas. 160
18rb	18rb	25vb	(42)	An spiritu sancto diligit pater filium. Quaeritur, cum spiritus dicatur amor patris et filii, an filius patrem aut pater diligit filium spiritu sancto ut amore proprio.
18rb	18rb	26ra	(43)	An prius spiritus vel potius vel plenius procedat ab una persona quam ab alia. Redditur: nec pater filium nec filius patrem spiritu sancto diligit. 165

139 Quaeritur *om* B C; 139 ingenita) genita C; 143 sit . . . ingenita) se ipso vel per se ipsum sit sapiens C; 144 quod) quoque B C; 146 Quaeritur *om* B; 146 Quaeritur . . . sapiens) Quanam sit generatio filii C; 147 an filius *om* B; 149 Quae) Quanam C; 149 Quae . . . filii *om* A; 150 Redditur) Quaeritur tandem circa filii generationem quanam sit. Redditur C; 151 de spiritu sancto *om* C; 151—152 quoque *om* C; 153 ineffabilis *add* est B C; 154 sanctus *om* B; 154 An . . . filio) An spiritus procedens procedat ab utroque. C; 158 dicatur *om* C; 162 spiritus *add* sanctus B C; 163 aut) et C; 165—166 An . . . alia *om* B; 165 procedat *dupl* A; 167 sancto *om* B C;

A	B	C	Cap	
18rb	18rb	26ra	(44)	Quaeritur, an spiritus possit dici genitus vel filius, cum procedat a patre et filio. 170
				Redditur: quod non prius, docet Augustinus.
18va	18va	26rb	(45)	Quaeritur, an spiritus a patre in filium, a filio in creaturas procedat. Redditur: non.
18va	18va	26rb	(46)	Quaeritur, utrum idem sit spiritum procedere et mitti, quod si est ab aeterno processit. Quaeritur, cum spiritus procedat a patre, utrum ingenitus sit. 175
18va	18va	26rb	(47)	Quaeritur a quibusdam, an procedat aeternaliter vel temporaliter. Redditur a quibusdam: gemina est processio spiritus sancti. 180
18va	18va	26va	(48)	An ab aeterno procedat aliquid. Quaeritur, cum ab aeterno procedat a patre et filio, in quid processit ab aeterno.
	-vb			
18vb	18vb	26va	(49)	Utrum spiritus a patre in filium. Redditur: ab aeterno processit ab utroque. 185
18vb	18vb	26va	(50)	Quaeritur, utrum spiritus a patre in filium, a filio in creaturas procedat. Redditur: non.
18vb	18vb	26va	(51)	Quaeritur, utrum idem sit spiritum procedere et mitti; quod si est, si ab aeterno processit ab aeterno missus est. Redditur: procedere ab aliquo et non in aliquid. 190
18vb	18vb	26vb	(52)	Quaeritur, utrum idem sit mitti spiritum quod dari vel donari. Redditur: Augustinus dirimit hanc quaestionem.

169—170 Quaeritur . . . filio) An prius spiritus vel potius vel plenius procedat ab una persona quam ab alia. B; Quaeritur cum spiritus procedat ab utroque, an plenius vel prius vel potius ab uno quam ab alio. C; 172—173 Quaeritur . . . procedat) Quaeritur, an spiritus possit dici genitus vel filius cum procedat a patre. B; Quaeritur cum spiritus sanctus procedit a patre, utrum genitus vel filius possit dici. C; 174—175 Quaeritur . . . processit) An dicatur spiritus ingenitus. B; *om* C; 176—177 cum . . . sit) quoque, an spiritus dicatur ingenitus. C; 178 Quaeritur a quibusdam *om* C; a quibusdam *om* B; 179 temporaliter. *add* Quaeritur cum spiritus procedat a patre et filio, an aeternaliter vel temporaliter. C; 180 spiritus *add* sanctus C; 181 procedat *add* in C; 184 Utrum . . . filium *om* B C; 186 Quaeritur) An procedat a patre in filium, a filio in creaturas. Quaeritur C; 186 spiritus *add* sanctus C; 186—187 Quaeritur . . . procedat *om* A; 188 Quaeritur, utrum) An aliud sit spiritum procedere et mitti. Quaeritur, an C; 188—190 Quaeritur . . . est *om* A; 190 est *add* sed in quid vel in quo missus sit, nescis. C; 192 Quaeritur) An mitti spiritum sit dari vel amari. Quaeritur C; 193 Augustinus dirimit) Augustinum dirimere C;

A B C Cap

- 18vb 18vb 26vb (53) Quaeritur, utrum a se ipso detur vel non spiritus 195
sanctus. Redditur: spiritus est dator et donum.
- 19ra 19ra 27ra (54) Quaeritur, si idem sit spiritum esse datum et
donum. Redditur: datum est tempore usu do-
nandi, donum est ab aeterno, id est donabile
donandi aptitudine. 200
- 19ra 19ra 27ra (55) An filius a se et spiritu mittatur. Quaeritur, cum
spiritus a se mitti dicatur et dari, utrum et filius
a se ipso et a spiritu mitti dicatur.
- 19ra 19rb 27rb (56) Quaeritur, cum a se ipso missus sit, cur ergo
in Evangelio dicit: a me ipso non veni. Reddi- 205
tur: Augustinus secundo libro de Trinitate: hoc
dictum esse secundum formam servi.
- 19rb 19rb 27rb (57) Quaeritur, cum spiritus saepe mittatur, an et
filius. Redditur: si filius dicitur dimitti dupli-
citer. 210
- 19rb 19rb 27va (58) Quaeritur, cum uterque tam filius quam spiritus
sanctus dicatur dari, cur pater non, quia et ipse
cognoscitur sicut filius et spiritus sanctus. Reddi-
tur: datio vel missio intelligentiam insinuat
quod missum vel datum est ab aliquo. 215
- 19rb 19rb 27va (59) Quaeritur, cum filius visibiliter per incarnatio-
nem et invisibiliter per mentis cognitionem
missus sit, an spiritus tam visibiliter quam in-
visibiliter. Redditur: spiritum invisibiliter mitti
evidens est, cum in cognitione venit. 220
- 19va 19va 27vb (60) Quaeritur, an spiritus personaliter missus sit,
an ideo missus quod dona eius. Quod mitti
videatur quia dona eius, videtur velle Beda.
- 19vb 19vb 28ra (61) Quaeritur, cum in humanis maior sit qui mittit
et minor qui mittitur, an filius et spiritus 225

195 Quaeritur) An spiritus a se ipso detur. Quaeritur C; 196 est *add* et B; 197 Quaeritur)
An spiritus sanctus idem sit esse datum et donum. Quaeritur C; 198 est *add* in B C;
201 spiritu mittatur) spiritu mittitur B; spiritus mittitur C; 202 spiritus *add* sanctus C;
203 ipso *om* C; 204 Quaeritur) Cum a se sit missus, cur dicit a se non venisse. Quaeritur C;
206 secundo) quinto C; 206 Trinitate *add* dicit C; 208 Quaeritur) An saepe mittatur filius.
Quaeritur C; 208 spiritus *add* sanctus C; 209 si *om* B C; 209 dimitti) mitti B C; 211 Quaeri-
tur) Cur pater non dicitur dari. Quaeritur C; 212 sanctus *om* B; 218 spiritus *add* sanctus C;
219 spiritum *add* sanctum C; 220 cognitione) cognitionem C; 221 spiritus *add* sanctus C;
222 quod) quia C; 225 spiritus *add* sanctus missi C;

A	B	C	Cap	
				minores sint patre mittente. Redditur: hoc voluerunt haeretici.
19vb	19vb	28ra	(62)	Quaeritur, cum filius patre sit minor secundum quod missus est, an etiam se ipso et spiritu sancto. Redditur: quod filius missus est in hu- mana forma factus homo sed non spiritus in igne vel columba factus est ignis vel columba.
19vb	20ra	28rb	(63)	Quaeritur, cum filius patre sit minor secundum quod missus est, an etiam se ipso et spiritu sancto secundum idem sit minor. Redditur: hanc quaestionem solvit Augustinus quinto libro de Trinitate dicens.
19vb	20ra	28rb	(64)	An filius minor sit patre et pater maior eo. Quaeritur, cum dicat Hilarius filium non esse minorem et tamen patrem maiorem esse filio.
19vb	20ra	28va	(65)	Quaeritur, cum pater et filius et spiritus sanctus dent vel mittant spiritum, an etiam praelati dent ex se.
20ra	20rb	29va	(66)	Quaeritur, cum spiritus sanctus personaliter et secundum dona mittatur, an secundum se magis utrolibet modo habeatur vel detur. Redditur: secundum sui personam nec augetur nec minuitur.
20ra	20rb	28vb	(67)	Quaeritur, utrum secundum omnia dona possit intendi vel remitti. Redditur a quibusdam: non.
20ra	20rb	28vb	(68)	Quaeritur, an secundum donum caritatis dicatur intendi vel remitti. Solutio. Redditur a quibusdam: si spiritus sanctus est ipsa caritas nec aliud sit donum quam ipse spiritus sanctus.

---

226 sint) sunt B; 228—230 Quaeritur . . . sancto) Quaeritur, an spiritus sanctus secundum naturam ignis vel columbae minor sit patre, ut filius secundum humanitatem minor. B; Quaeritur cum filius secundum quod missus est visibiliter in humana forma minor sit patre, cur non et spiritus secundum quod missus est visibiliter in igne vel columba. C; 230 quod) quia B C; 230 est *om* C; 231 factus *add* est C; 232 est *om* B; 238 An . . . eo *om* C; 238 et) cum B; 239 Quaeritur *marg* A; 239 cum) cur C; 240 minorem *add* patre C; 241 spiritum *add* sanctum B C; 242 praelati *add* ecclesiae C; 242—243 dent ex se *om* C; 245 se *om* C; 245 magis *add* et minus C; 246 habeatur *add* modo B; 250 vel) et B C; 252 remitti) non C; 252 Solutio *om* B C; 252—253 a quibusdam *om* C; 254 donum *add* caritatis C;

DISTINCTIO IV

255 dicatur) dicitur B C; 256 et) vel B; sive C; vel *marg secunda manu* A; 256 sancto *add* dici C; 261 vel *om* C; 267 Quod *add* autem C; 267 sicut *add* dicitur C; 268 aut) et B; *om* C; 1—2 Dictum . . . divinis *om* C; 2 nobis) verbis C; 7 sunt *dupl* B; 8 sunt *om* C; 9 vero quaedam *add* sunt C; 14 et *om* B C;

A B C Cap

- spiritualis, ab ea sumamus exordium: primo 15
docentes, utrum a deo sit per creationem vel
facturam; secundo, quid sit ordo spirituum;
tertio, quot et quae sunt species ordinum et
quae officia singulorum.
- 20vb 21ra 29vb (1) Quaeritur, an spiritus sit a deo per facturam vel 20
per creationem. Redditur: facere est aliquid pro-
ducere ex materia praecedente.
- 20vb 21ra 29vb (2) Quaeritur, quid sit ordo angelicus. Redditur:
Iohannem Scotum super Hierarchiam ordinem
angelicum definire sic: ordo angelicus est 25
charactere theophaniae simplicis et reciproce
non imaginarie uniformis multitudo.
- 21ra 21rb 30rb (3) Tres sunt species theophaniae. Tres autem sunt
species theophaniae: prima epiphania, secunda
hyperphania, tertia hypophania. 30
- 21rb 21va 30rb (4) Quid sit epiphania. Epiphania autem est, ut ait
Iohannes Scotus, ministeriis incalescentis affec-
tionis altioris intuitus iudiciiue libra resultatio
distributa.
- 21va 21vb 30vb (5) Quid sit hyperphania. Hyperphania vero est 35
divina contemplatio sui participem insigniens
scalari reverentia usumque eius edocens arcens-
que contrarium.
- 21vb 22ra 31ra (6) Quid sit hypophania. Hypophania est, ut ait
Iohannes Scotus, divinum participium naturae 40
legibus occurens archana reserens pro discreta
capacitate.
- 22ra 22va 31vb (7) Quaeritur, cur non solum officiis sed etiam
nominibus distinguantur spiritus cum non sint
necessaria nomina apud eos quibus mutuus patet 45
intellectus. Redditur: voces sunt notae pas-
sionum quae sunt in anima, ut ait Aristoteles
in libro Perihermeneias.

16 docentes) dicentes B C; 18 sunt) sint B C; 20 Quaeritur add ergo C; 22 ex om C; 23
Quaeritur add ergo C; 28 Tres sunt) Quot sint B; 28 Tres . . . theophaniae om C; 31 Quid
sit epiphania om A C; 35 Quid sit hyperphania om C; 35 vero om C; 39 Quid sit hypo-
phania om C; 39 ait add idem B C; 40 Scotus om B C; 41 reserens) reserans B C; 43 cur)
cum C; 45 mutuus) mutua B C; 45 patet) pateat B; 46 intellectus) intelligentia B C;

A	B	C	Cap
22rb	22va	31vb	(8) An Cherubim plus sciant ceteris, cum a plenitudine scientiae dicantur. Quod non videtur, 50 habet enim auctoritas: quantum quis diligit tantum cognoscit.
22rb	22vb	32ra	(9) Quaeritur, an angeli ab initio creationis distincti fuerint nominibus vel donis vel utrisque. Reddi- tur: nominibus non. 55
22va	22vb	32ra	(10) Quaeritur, cum ordo propriis donis distinguatur ab alio ordine, utrum in eodem ordine unus spiritus potioribus datis vel donis distinguatur ab alio. Redditur: ordo virginum distinguitur ab ordine continentium, tamen in utroque ordine 60 aliquis melior alio.
22va	22vb	32rb	(11) Quando facti angeli. Videtur quod ante mundi exordium.
22va	23ra	32rb	(12) An ante tempora sint creati. Redditur ab Augu- stino: praedictum paulo ante initio temporis 65 esse creatos, id est dum tempus initiaretur non ante tempus.
22va	23ra	32rb	(13) Ubi sunt creati. Redditur: in empyraeo caelo.
		-va	
22va	23ra	32va	(14) Quaeritur, quales fuerint creati. Redditur: 70 -vb quadriformi dote insigniti: prima est simplex essentia, secunda personalis discretio, tertia ratio, quarta arbitrium.
22vb	23ra	32va	(15) Quaeritur, utrum boni vel mali fuerint creati. -rb Quod mali fuerunt creati, videtur velle Augu- 75 stinus.
22vb	23rb	32vb	(16) Quaeritur, cum omnes creati fuerint boni, utrum perfecti. Redditur: perfecti naturalibus dati non supererogatis donis.

49—50 An . . . dicantur) Quaeritur ergo cum Cherubim dicantur a plenitudine scientiae, an plenius ceteris scientiam acceperint. C; 53 Quaeritur) An primo naturalibus et gratuitis sit distinctio. Quaeritur C; 53 an) utrum B C; 56 Quaeritur) An in eodem ordine unus sit potior alio. Quaeritur C; 61 alio) altero C; 62 facti *add* sunt B C; 62 angeli *add* Quaeritur, quando facti sunt angeli. C; 62 Videtur) Ridetur B; 64 creati *add* Quaeritur, an ante tempus creati sint C; 69 sunt creati) sint creati. Quaeritur, ubi angeli fuerint creati vel statim post creationem C; 70 Quaeritur) Quales sint creati. Quaeritur C; 74 Quaeritur) An boni vel mali sint creati. Quaeritur C; 74 Quaeritur . . . creati *om* A; 75 fuerunt) fuerint C; 77 Quaeritur) An sint creati perfecti. Quaeritur C;

A	B	C	Cap	
22vb	23vb	32vb	(17)	Quaeritur, utrum casuri casum et confirmandi -23ra -33ra confirmationem praesciverint vel non. Si in- certi fuerunt isti de confirmatione, non ergo beati, si illi de casu, ergo miseri. Solutio. Reddi- tur: hanc quaestionem videtur Augustinus diri- mere. 80
23ra	23va	33ra	(18)	Quaeritur ergo, si haec nescierunt, numquid ergo in eis fuit infirmitas ignorantiae. Redditur: non, aliud est enim nescire, aliud ignorare. 85
23ra	23va	33ra	(19)	Quaeritur, cum omnes angeli fuerunt boni, utrum boni permanserunt. Redditur: alii boni permanserunt, alii non ceciderunt. 90
23ra	23va	33ra	(20)	Quaeritur de permanentibus bonis, utrum man- serit eis pristina bonitas et accesserit nova. Redditur: et pristina remansit et nova accessit.
23ra	23va	33rb	(21)	Quaeritur, utrum aequalia dona acceperint omnes in confirmatione. Redditur: sicut in creatione alii susceperunt maiora alii minora data ut supra dictum est, sicut in confirmatione alii aliis potiora. 95
23ra	23va	33rb	(22)	Quaeritur, utrum in confirmatione vel ante meruerint beatitudinem. Redditur: ubi non est locus pugnandi nec locus merendi. 100
23rb	23vb	33rb	(23)	Quaeritur, cum ceciderint, quare. Redditur: -va hanc quaestionem dirimit Lucifer in Isaia dicens: ascendam in caelum et exaltabo solium meum et ero similis altissimo. 105
23rb	23vb	33va	(24)	Quaeritur, unde ceciderunt. Redditur: de caelo.
23rb	23vb	33va	(25)	Quaeritur, in quem locum deiecti sunt. Reddi- tur: in hunc aerem caliginosum.

80 Quaeritur) An casuri praesciverint confirmationem. Quaeritur C; 83 illi *add* certi C; Solutio *om* C; 86 Quaeritur) An in eis fuerit ignorantia. Quaeritur C; 86 ergo *om* C; 86 haec *om* B; 87 fuit *om* C; 88 nescire, aliud *add* est B; 89 Quaeritur) An perfecti manserint boni. Quaeritur C; 89 fuerunt) fuerint B C; 90 permanserunt *add* vel non B; permanserint vel non C; 91 non *om* B C; 92 Quaeritur) An confirmatis remansit pristina bonitas. Quaeritur C; 93 eis . . . nova *marg* A; 95 Quaeritur) An in confirmatione aequalia dona acceperint. Quaeritur C; 98 sicut) sic B C; 100 Quaeritur) An meruerunt beatitudinem. Quaeritur C; 101 meruerint) meruerunt B; 103 Quaeritur) Cur quidam ceciderint. Quaeritur C; 103 cum *add* quidam B C; 105 in) ad C; 107 Quaeritur) Unde ceciderint. Quaeritur C; 108 Quaeritur, in quem locum) In quo loco deiecti sunt. Quaeritur quo C;

A	B	C	Cap	
23rb	23vb	33va	(26)	Quaeritur, cur in caelo vel in terra non con- 110 ceduntur habitare. Redditur: in caelo non, quia locus amoenus est, in terra non, ne nimis molestent homines.
23rb	23vb	33va	(27)	Quaeritur, an omnes daemones sint in aere vel -vb quidam in infero. Redditur: quod quidam sint 115 in inferno insinuat dicens per Osee dominus.
23rb	24ra	33vb	(28)	Quaeritur, cum de caelo ceciderint, an de omni- -va bus caelestibus ordinibus aliqui ceciderunt. Redditur: de omnibus ordinibus aliquos ceci- disse. 120
23va	24ra	33vb	(29)	Quaeritur, cum de omnibus ordinibus aliqui cecidere, an in cadentibus sit ordo praela- tionis. Redditur: cum Apostolus ait: in futuro evacuabitur omnis praelatio.
23va	24ra	34ra	(30)	Quaeritur ergo, cum daemones temptent ho- 125 mines et non superent, an victi eosdem vel alios denuo temptent. Redditur: hanc quaestionem dirimit Origenes dicens.
23va	24ra	34ra	(31)	Quaeritur, an temptando homines illabantur eis substantialiter. Redditur: non substantia- 130 liter eos intrant sed dei permissione callida deceptione et nobis occulta animam in malitiam trahunt.
23vb	24rb	34rb	(32)	Quaeritur quoque, an mali angeli possint ces- sare a malo bene agendo. Quod videtur velle 135 Hieronimus exponens parabolam de prodigo filio.
23vb	24rb	34rb	(33)	Quaeritur quoque, cum isti bene et illi male agere non possint, utrum arbitrium eorum minus sit liberum nunc quam ante confirma- 140

---

110 Quaeritur) Cur non sunt in caelo vel in terra. Quaeritur C; 110 cur *add* vel B; 110 vel) et B; 113 homines) genus humanum B C; 114 Quaeritur) An daemones omnes sint in aere. Quaeritur C; 117 Quaeritur) An de omni ordine ceciderint. Quaeritur C; 118 ceciderunt) ceciderint C; 121 Quaeritur) An daemonibus sit ordo praelationis. Quaeritur C; 121 ceci- derunt) ceciderint B C; 125 Quaeritur) An victi daemones temptando denuo temptent. Quaeritur C; 125 ergo *om* B; 127 denuo *om* C; 129 Quaeritur) An substantialiter diabolus sit in eo quem temptat. Quaeritur quoque C; Quaeritur *add* quoque B; 134 Quaeritur) An mali angeli bene possint agere. Quaeritur C; 138 Quaeritur) An eorum arbitrium

A B C Cap

- tionem et casum. Quod videtur, cum nec illi male nec isti bene possint agere.
- 23vb 24rb 34va (34) Quaeritur, utrum malorum in casu exstinctum sit naturale ingenium. Redditur: remissum est non exstinctum. 145
- 23vb 24rb 34va (35) Quaeritur, cum scientiam habeant de rebus, an futura praenoscant. Redditur: tamquam antiqui dierum ex praeteritis vel praesentibus coniectant futura non autem sciunt.
- 23vb 24va 34va (36) Quaeritur, an sciant creare. Quod videtur, magi 150
Pharaonis Mambres et Tares in Aegypto fecerunt ranas et virgas mutaverunt in serpentes et plura alia.
- 24ra 24va 34vb (37) Quaeritur, cum non possint aliquid facere nisi permissi, utrum plus possint facere. Redditur: 155
sic potuerunt facere ciniphes qui ranas fecerunt, sed permissi non sunt.
- 24ra 24va 35ra (38) Quaeritur de omnibus generaliter tam bonis
-vb quam malis angelis, an corporei sint vel non. Redditur a quibusdam: omnes angelos ab ori- 160
gine factos de puriore aeris parte.
- 24rb 24vb 35rb (39) Quaeritur sive corporei sint sive non cum eos constat apparuisse corporaliter, an substantia eorum versa sit in corpus visibile, an aliquod corpus assumptum paruisse. Redditur: absurdus 165
est dictu rem incorpoream in corpus versam quam incorporeos angelos corpora assumpsisse.
- 24rb 24vb 35rb (40) Quaeritur, utrum quotiens mittuntur visibiliter vel non mittuntur. Redditur: quandoque visibiliter ut Loth et Abrahae missi sunt et invi- 170

---

minus sit liberum nunc quam prius. Quaeritur C; 143 Quaeritur) An cadendo amiserunt ingenium. Quaeritur C; 144 naturale *add* eorum C; 146 Quaeritur) An futura praenoscant. Quaeritur C; 148 vel *add* ex C; vel) et B; 150 Quaeritur) An sciant daemones creare. Quaeritur C; 150 magi *add* enim B C; 151 Tares) Zares B; Phares C; 153 plura) plerumque C; 154 Quaeritur) An plus possint facere quam permittantur. Quaeritur C; 155 facere *add* quam permittantur B C; 156 potuerunt *add* enim C; 158 Quaeritur) An spiritus tam boni quam mali sint corporei. Quaeritur C; 162 Quaeritur) An substantia eorum vertitur in corpus visibile. Quaeritur C; 163 constat) constet C; 165 assumptum paruisse) assumpserint C; 166 incorpoream) corpoream C; 167 incorporeos) corporeos C; 168 Quaeritur, utrum) An semper mittantur visibiliter. Quaeritur, an C; 169 mittuntur) mittantur B C;

A	B	C	Cap	
				biliter ut quando animabus ad custodiam deputantur.
24rb	25ra	35rb	(41)	Quaeritur, an angelus bonus frustretur desiderio. Quod videtur, deputatus enim est custodiae hominis quem vult custodire a peccato, qui tamen peccat. 175
	-va			
24va	25ra	35va	(42)	Quaeritur, an unus angelus deputetur pluribus hominibus. Redditur: an eodem tempore dubium est, sed quia diversis temporibus unus pluribus deputetur certum videtur. 180
24va	25ra	35va	(43)	Quaeritur, an omnes spiritus cuiuslibet ordinis mittantur. Redditur a quibusdam: non omnes.
24va	25ra	35vb	(44)	Quaeritur si omnes mittuntur, cur aliqui angeli, id est nuntii specialiter dicuntur. Redditur: quia frequentius mittuntur. 185
	-rb			
24va	25rb	35vb	(45)	Quaeritur cum novem fuerint et sint ordines angelorum, cur decimus dicitur reparandus. Redditur: non quia reparandus sit ex hominibus decimus ordo discretus ab aliis, sed singuli novem ex tot hominibus supplendi sunt ex quot decimus ordo posset fieri. 190
	-36ra			
24vb	25rb	36ra	(46)	Quaeritur, an numerus hominum aequandus sit cadentibus vel superstitibus angelis. Redditur a quibusdam: Gregorium hoc definisse super Genesim dicendo. 195
24vb	25rb	36ra	(47)	Cur creatus est angelus in praedictis bonis. Redditur: ut particeps esset beatitudinis aeternae, intelligendo, amando, fruendo, quod soli congruit rationali creaturae.

---

173 Quaeritur, an) An bonus angelus frustretur desiderio. Quaeritur, utrum C; 177 Quaeritur) An unus angelus deputetur custodiae plurium. Quaeritur C; 179 quia) quod B C; 181 Quaeritur) An de quolibet ordine mittatur aliquis angelus. Quaeritur C; 183 Quaeritur) Cur non omnes cum quidam specialiter dicuntur angeli. Quaeritur C; 186 Quaeritur) Cur decimus ordo dicitur reparandus. Quaeritur C; 186 fuerint *add* tantum C; 191 posset) possit B; 192 Quaeritur) An aequandus sit numerus hominum angelis. Quaeritur C; 196 Cur creatus est) Cur creatus est angelus. Quaeritur tandem, cur creatus sit C; 197 beatitudinis *add* vitae B;

24vb 25rb 36ra -va -rb	Transitus. Quinta institutio de corporali creatura. Quaeritur ergo de corporali creatura. Hactenus prosecuti sumus de creatura spiritali, superest de corporali prosequendum, tertio de composita ex utroque corpore et spiritu.	5
	(1) An de nihilo sit creata, an de praeiacente materia. Redditur: de nihilo creata est ut spiritalis.	
24vb 25va 36rb	(2) Quaeritur, an res corporalis creata sit formata vel informis. Redditur: non est creata informis prorsus sine forma.	10
24vb 25va 36rb	(3) Quaeritur, ubi creata est et quantum spatium occupavit. Redditur: ubi nunc et quantum modo terreno elemento subsidente in medio ceteris elementis mixta confusione.	15
25ra 25va 36rb	(4) Quaeritur, qui confusam molem creavit, nonne potuit eam distinctam creare. Redditur: potuit, fuerunt autem sancti qui dicerent distinctam esse creatam.	
25ra 25vb 36va	(5) Quaeritur, cum omne nomen datum sit ex forma rei confusa autem moles certam non habebat figuram a nomine vel a nominibus non poterat censi. Redditur: pluribus nominibus non uno tantum censetur.	20
25ra 25vb 36vb	(6) Quaeritur cum tenebrae legantur fuisse super faciem abyssi, utrum tenebrae sint vel non. Redditur: tenebrae nomen privationis est et	25

1—2 Quinta . . . creatura *om* C; 2 Quaeritur . . . creatura *om* B; 6—7 An . . . materia) Quaeritur ergo de corporali, an sit creata de nihilo vel de praeiacente materia. B; Quinta institutio de corporali creatura, an creata sit de nihilo. Quaeritur ergo de corporali, an de nihilo sit creata vel de praeiacente materia facta. C; 9 Quaeritur) An res creata sit formata vel informis. Quaeritur C; 12 Quaeritur) Ubi creata est chaos. Quaeritur C; 13 nunc *add* est C; 14 subsidente) existente C; 16 Quaeritur) An moles creata sit distincta vel confusa. Quaeritur an C; 16 creavit) creaverit C; 17 eam) eandem C; 20 Quaeritur) An confusa moles nomine vel nominibus censeretur poterat. Quaeritur C; 21 non) rerum C; 22 figuram) formam B C; 22 a nomine vel a) an nomine vel C; 22 non *om* C; 24 tantum *add* nomine C; 25 Quaeritur) An tenebrae sint vel non. Quaeritur C; 26 tenebrae *om* C;

A	B	C	Cap
			dicitur absentia lucis secundum quod tenebrae non sunt aliquid.
25rb	25vb	36vb	(7) Quaeritur cum deus simul fecit omnia quantum ad materiam, an prius vel posterius aliquid fecerit. Redditur: nihil corporale postea fecit nec prius eodem genere faciendi.
		-37ra	
25rb	26ra	37ra	(8) Quaeritur cum post creationem confusae molis eam distinxit, quid in distinguendo prius fecerit. Redditur: primo in opere distinctionis dixit deus: fiat lux.
25rb	26ra	37ra	(9) Quaeritur, cur prius mundum ordinavit luce. Redditur: ut creata et distinguenda ea luce viderentur.
			40
25rb	26ra	37ra	(10) Quaeritur, ubi facta sit haec lux cum moles confusa occuparet spatium totum quod termino mundi circumdatur. Redditur ab Augustino super Genesim.
25rb	26ra	37rb	(11) Quaeritur cum lucis cursu dies discerneretur, quid nomine diei intelligatur. Redditur: dicitur dies vel illuminatio aeris vel spatium XXIV horarum.
		-va	
25va	26ra	37rb	(12) Quaeritur, an prima dies mane habuit et vespere. Redditur: non, mane enim confinium dierum praecedentis et sequentis.
25va	26rb	37rb	(13) Quaeritur, cum mutata sit dierum distinctio, prius enim distinguebatur dies per mane et mane modo per vesperam et vesperam. Redditur: causa huius ministerii: prius enim homo creatus fuit in bono statu a quo per peccatum decidit in malum.
		-va	
25va	26rb	37va	(14) Quaeritur, quae fuit illa lux. Redditur ad litte-

29 sunt) sint C; 30 Quaeritur) An simul omnia fecit deus. Quaeritur C; 32 fecerit) fecit C; 34 Quaeritur) Quid prius fecit in distinguendo. Quaeritur C; 35 distinxit) distinxit B C; 38 Quaeritur) Cur prius fecit lucem. Quaeritur C; 38 ordinavit) ornavit C; 41 Quaeritur) Ubi facta est lux. Quaeritur C; 41 haec *om* C; 42 quod) et C; 42 termino) terminis B C; 45 Quaeritur) Quid dicitur dies. Quaeritur C; 45 discerneretur) discernatur C; 49 Quaeritur) An prima dies habuit mane et vespere. Quaeritur C; 50 enim *add* est C; 50 dierum) diei C; 52 Quaeritur) Cur mutata est distinctio dierum. Quaeritur C; 52 cum) cur B C; 53 prius) primo C; 55 ministerii) mysterii B C; 58 Quaeritur) An prima lux fuerit cor-

A B C Cap

- ram: corporalis de praeiacente materia quasi
nubes lucida. 60
- 25va 26rb 37va (15) Cur factus sit sol cum illa. Redditur ab Augu-
stino: quoniam lux illa forte superiores partes
illustrabat et ad illuminationem inferiorum
solem fieri oportebat.
- 25va 26rb 37va (16) Quaeritur, ubi fuit illa lux sole formato. Reddi- 65
tur ab Augustino.
- 25vb 26va 37va (17) Quaeritur, ubi fuit illa lux sole formato. Reddi-
-vb tur: nullo, non enim verbo vocali locutus est,
sed eius dicere est verbum generare.
- 25vb 26va 37vb (18) Quaeritur, quid in distinctione confusae molis 70
factum sit. Redditur: firmamentum in medio
aquarum.
- 25vb 26va 37vb (19) Quaeritur, de qua materia factum sit firmamen-
tum. Redditur a Beda: firmamentum inquit est
sidereum caelum quod de aquis factum esse 75
credi potest.
- 25vb 26va 38ra (20) Quomodo sint aquae super firmamentum.
Redditur a Beda: glaciali modo solidatae sunt
ibi suspenduntur ne labantur.
- 25vb 26va 38ra (21) Quomodo trahuntur et refunduntur. Redditur 80
ab Augustino: eas vaporaliter trahi et per sub-
tiles minutias suspendi.
- 25vb 26va 38ra (22) Ad quid ibi sunt. Nescio.
- 25vb 26va 38ra (23) Quaeritur, cuius figurae est firmamentum.
Rotundae ut aiunt philosophi. 85

poralis. Quaeritur C; 58 lux *add* corporalis vel non B C; 61 Cur) Quaeritur cur B; 61 illa
add nubes lucida dici sufficeret B; 61 cum illa) Quaeritur cur factus sit sol cum illa lux
sufficeret dici. C; 62 forte *om* B; 65 Quaeritur, ubi fuit) Ubi fuit lux prima sole facto.
Quaeritur ubinam fuerit C; 65 Quaeritur . . . formato *om* A; 67 Quaeritur . . . formato)
Quaeritur cum dixit deus fiat lux, quo genere linguae hoc dixerit. B; Quare dixit deus
fiat lux. Quaeritur cum dixit deus fiat lux, quo genere linguae hoc dixerit. C; 68 locutus)
locutus C; 70 Quaeritur) Quid secunda die factum sit. Quaeritur C; 70 molis *add* secunda
die B C; 71—72 Redditur . . . aquarum *marg* A; 73 Quaeritur) De qua materia factum sit
firmamentum. Quaeritur C; 73—74 Quaeritur . . . firmamentum *om* A; 73—74 firma-
mentum *om* C; 77 Quomodo) Quaeritur cum aquae sint labiles. Quomodo B; 77 aquae *om*
B; 77 firmamentum *add* Quaeritur cum aquae sint labiles, quomodo sint super firma-
mentum. C; 78 sunt *om* B C; 80 Quomodo . . . refunduntur *om* B C; 83 Ad) Quaeritur
ad B; Cur ibi sint aquae. Quaeritur ad C; 83 sunt) sint B C; 84 Quaeritur) Cuius figurae
sit firmamentum. Quaeritur C; 84 est) sit C; 85 Rotundae) Redditur rotundae B;

A	B	C	Cap	
25 vb	26 vb	38 ra	(24)	Quaeritur si movetur, cur firmamentum dicitur. Redditur: non forte quia stat sed quia firmum est in se.
	26 vb	38 ra	(25)	Quaeritur, cur opus secundae diei non commendatur dicendo: vidit quod esset bonum. 90
	26 vb	38 ra	(26)	Quaeritur, quid factum sit die tertio. Redditur: congregatae sunt aquae.
25 vb	26 vb	38 ra	(27)	Quaeritur, quae aquae et ubi et quare congregatae sunt. Redditur a Remigio.
	-rb			
26 ra	26 vb	38 rb	(28)	Quaeritur, quomodo hodiernis littoribus aqua potest concludi quae tunc occupabat spatium usque ad caelum. Redditur a Beda: potuit fieri ut terra subsidens concavas partes praeberet ubi fluitantes aquas reciperet. 95
26 ra	26 vb	38 rb	(29)	Quaeritur, cur flumina discreta sunt a se et a mari, cur dicuntur in unum locum congregata. Redditur: quia omnes aquae conveniunt cum magno mari. 100
26 ra	26 vb	38 rb	(30)	Quaeritur, quid factum sit die quarto. Redditur: luminaria in firmamento caeli. 105
26 ra	26 vb	38 rb	(31)	Quaeritur, cur facta sunt luminaria. Redditur ab Augustino: ideo inquit facta sunt luminaria ut per ea illustretur inferior pars.
26 ra	27 ra	38 va	(32)	Quaeritur, quid factum sit quarto die. Redditur: ornatus aeris et aquae. 110
26 ra	27 ra	38 va	(33)	Quaeritur, cur diversis rebus non sunt ornata haec elementa. Redditur: quia ornatus eorum aves et pisces de eadem sunt materia.
	-rb			

86 Quaeritur) Cur dicitur firmamentum. Quaeritur C; 89 Quaeritur) Cur non commendatur opus secundae diei. Quaeritur C; 90 vidit *add* deus C; 91 Quaeritur) Quid factum est die tertio. Quaeritur C; 93 Quaeritur) Quae aquae et ubi et quare congregatae sint. Quaeritur C; 93 ubi) in quem locum C; 93—94 Quaeritur . . . sunt *om* A; 95 Quaeritur) Quomodo tantae aquae concluduntur modo luto. Quaeritur C; 96 potest) possit C; 100 Quaeritur) Cur dicuntur aquae congregatae. Quaeritur C; 100 cur) cum B C; 100 sunt) sint B C; 101 cur *add* aquae B C; 101 congregata) congregatae B C; 104 Quaeritur) Quid factum sit die quarto. Quaeritur C; 106 Quaeritur) Cur facta sunt luminaria. Quaeritur C; 106 sunt) sint B C; 106 luminaria) haec C; 107 luminaria *om* C; 109 Quaeritur) Quid factum est die quinto. Quaeritur C; 109 quarto) quinto B C; 111 Quaeritur) Cur diebus diversis non sunt ornata elementa. Quaeritur C; 111 rebus *om* B; rebus) diebus C; 112 haec *om* C;

A	B	C	Cap	
26rb	27ra	38va	(34)	Quaeritur, quid factum sit sexto die. Redditur ab Augustino: produxit terra animam viventem, iumenta et reptilia et bestias terrae secundum species suas. 115
26rb	27ra	38vb	(35)	Quaeritur de minutis animantibus tam volatilibus caeli quam vermibus aquae vel terrae, utrum sexto die creata sint vel non. Redditur ab Augustino: plerique inquit super Genesim de humidorum corporum vitiis vel exhalationibus vel cadaveribus gignuntur. 120
26rb	27rb	38vb	(36)	Quaeritur: venenum tunc fuerit noxium. Quod non videtur, venenum enim creatura est, ergo bonum. 125
26rb	27rb	38vb	(37)	Quaeritur ab Augustino de infructuosis lignis, cur creata sint, idemque potest quaeri de infructuosis animantibus vel quibuscumque. Redditur ab Augustino: fructus nomine quaedam utilitas signatur. 130
	-39ra			
26rb	27rb	39ra	(38)	Quaeritur, quid fecit deus die septimo. Redditur: complevit deus die septimo opus suum et requievit ab omni opere quod pararat.
26rb	27rb	39ra	(39)	Quaeritur, si septimo die opus explevit quomodo eadem die ab omni opere requievit. Redditur: die septimo non confirmavit opus aliquid novi operis faciendo. 135
	-va			
26va	27va	39ra	(40)	Quaeritur si non confirmavit opus die septimo, quando ergo. Redditur: die sexto. 140
	-rb			
26va	27va	39rb	(41)	Quaeritur cum quaedam sint mala, quo cuncta

114 Quaeritur) Quid factum sit die sexto. Quaeritur C; 114 sexto die) opere sexti diei C; 115 ab Augustino *om* C; 118 Quaeritur) An sexto die creata sint muta ut vermes et muscae. Quaeritur C; 120 sexto) sexta B; 120 sexto . . . sint) primo creati sunt C; 121 plerique) plura B C; 122 vel *om* C; 124 Quaeritur *add* an B; 124 Quaeritur . . . noxium) An venenum tunc fuerit noxium. Quaeritur, an modo venenosa tunc erant noxia vel non . C; 127 Quaeritur) Cur creata sunt infructuosa. Quaeritur C; 128 sint) sunt B; 128 idemque) idem quoque C; 131 signatur) significatur B; signantur C; 132 Quaeritur) Die septimo quid factum est. Quaeritur ergo C; 135 Quaeritur) An complendo opus ab eo quievit deus. Quaeritur C; 135 explevit) complevit B C; 136 eadem) eodem B C; 136 omni *om* B; 139 Quaeritur) Quomodo consummavit opus. Quaeritur C; 139 confirmavit) consummavit C; 140 sexto) septimo C; 141 Quaeritur) An cuncta sint bona. Quaeritur C; 141 quo)

A B C Cap

erant bona. Redditur: si nomen cuncta sumitur distributive, cuncta erant valde bona.

- 26 va 27 va 39 rb (42) Quaeritur cum Christus dicat in evangelio:
 -va pater operatur mecum, quomodo ergo dicitur 145
 requievisse ab omni opere die septimo. Reddi-
 tur: ob omni genere operum requievit quia
 novum genus operis postea non creavit.

DISTINCTIO VI

- 26 vb 27 va 39 va Sexta institutio de re constante ex corporali et
 spirituali.
- (1) Quaeritur, quare factus sit homo. Redditur:
 communis est causa creationis hominis et angeli.
- 26 vb 27 vb 39 va (2) Quaeritur cum angelus creatus sit ut sit tan- 5
 tum spiritus, cur homo ex corpore et anima fac-
 tus est. Redditur: quia deus voluit qui est
 summa causa efficiens.
- 26 vb 27 vb 39 va (3) Quaeritur cum corpus constet ex quattuor ele- 10
 mentis, de qua materia factus est homo et ubi.
 Redditur: de limo terrae, ut ait Augustinus:
 de terra rubra et in agro damasci.
- 26 vb 27 vb 39 va (4) Quaeritur, quomodo factus est homo. Redditur
 -vb ab Augustino: iubendo, volendo formavit, non
 tractu manus vel instrumenti. 15
- 27 ra 27 vb 39 vb (5) Quaeritur, an plasmatum sit corpus in perfecta
 -28 ra -40 ra complexione elementorum et humorum. Reddi-
 tur sic: sicut et in plena aetate ut nihil prorsus
 pateretur.

quomodo B C; 144 Quaeritur) An quiescat ab opere vel operetur deus. Quaeritur C;

1 Sexta) Cur factus sit homo. Sexta C; 3 Quaeritur . . . homo om A; Quaeritur ergo, cur
 factus sit homo C; 5 Quaeritur cum) Cur est homo ex anima et corpore. Quaeritur cur C;
 6—7 factus est) factus C; 7 qui) quae C; 9—10 Quaeritur . . . ubi) Quaeritur cum corpus
 habeat homo, de quo plasmatum sit et ubi. B; De quo plasmatus (!) est homo et vir.
 Quaeritur, cur corpus habeat homo, de quo plasmatus sit et ubi. C; 13 Quaeritur . . .
 homo) Quaeritur, quo instrumento formavit eum deus manu vel alia B; An aliquo in-
 strumento factus sit. Quaeritur . . . alia C; 16 Quaeritur) Quare factus sit in perfecta
 complexione. Quaeritur C; 18 sicut) sic B;

A	B	C	Cap	
27ra	28ra	40ra	(6)	Quaeritur ergo ab haereticis: si deus inspiravit homini spiraculum, ergo de se inspiravit, ergo de sua substantia; nihil enim in deo est nisi sua substantia. Redditur ab Augustino. 20
27ra	28ra	40ra	(7)	Quaeritur cum anima non sit de dei substantia, de qua ergo praeiacente materia. Redditur: de nulla. 25
27ra	28ra	40ra	(8)	Quaeritur, an in corpore creata fuerit vel extra et postea corpori infusa. Redditur a quibusdam in corpore.
27ra	28ra	40ra -rb	(9)	Quaeritur, an creata sit anima in plenitudine naturalium. Redditur sic: in plenitudine datorum sine quibus hoc genus rei plenae non poterat subsistere. 30
27ra	28ra	40rb	(10)	Quaeritur, quae est illa imago ad quam factus est homo secundum rationem. Redditur a quibusdam: essentia divina est imago patris et filii et spiritus sancti. 35
27rb	28rb	40va	(11)	Quaeritur cum filius dicatur imago patris, ut supra diximus ubi trinitatem distinximus, an hoc possit intelligi imago cum dicitur homo factus est ad imaginem et similitudinem dei quasi dicatur factus iuxta filium qui est imago. Redditur: nomine imaginis non potest ibi filius intelligi. 40
27rb	28rb	40va	(12)	Quaeritur cum homo secundum rationem dicatur, secundum quid dicitur similitudo. Redditur ab Augustino super Genesim: innocentia morum, sanctitate et iustificatione. 45
27rb	28rb	40va -va	(13)	Quaeritur cum a creatione anima scientiam habuit, an futura praesciverit vel non. Redditur: 48

20 Quaeritur) An ei inspiravit spiraculum de sua substantia. Quaeritur C; 20 Quaeritur . . . haereticis *om* B; 20 sua) eius C; 23 Quacritur) An anima sit de praeiacente materia. Quaeritur C; 26 Quaeritur) An creata sit in corpore vel extra. Quaeritur C; 29 Quaeritur) An creata sit in plenitudine naturalium. Quaeritur C; 33 Quaeritur) Ad quam imaginem factus est homo. Quaeritur C; 35 est imago *om* C; 37 Quaeritur) An nomen imaginis significet filium, cum dicitur homo factus ad imaginem dei. Quaeritur C; 39 hoc) hic B; 40 est *om* C; 41 quasi) quare C; 42 filius *add* dei C; 44 Quaeritur) Secundum quid dicitur homo similitudo dei. Quaeritur C; 44—45 dicatur *add* imago B C; dicatur) dicitur C; 48 Quaeritur) An anima praesciverit futura. Quaeritur C;

A B C Cap

quae futura erant naturae ex necessitate praescire 50 poterat.

27 va 28 va 40 vb (14) Quaeritur de translatione hominis post formationem, unde et quo translatus sit. Redditur: de agro damasci in paradisum.

27 va 28 va 40 vb (15) Quaeritur, cur non fuerit in paradiso creatus 55 sed extra. Redditur: ne esse in paradiso naturae sed gratiae.

27 va 28 va 40 vb (16) Quaeritur, an paradisus intelligatur locus materialis an spiritualis tantum. Redditur ab Augustino: tres inquit generales de paradiso 60 sententiae sunt.

27 va 28 va 40 vb (17) Quaeritur, ubi sit paradisus et qualis sit. Redditur: in orientali parte longo spatio interiacente a regionibus hominum.

27 va 28 va 41 ra (18) Quaeritur, quare dictum sit lignum vitae. Redditur a Strabo: lignum, inquit, vitae hanc naturaliter vitam habebat ut qui ex fructu comederet perpetua soliditate vestiretur.

27 va 28 va 41 ra (19) Quaeritur, cur dicatur lignum scientiae boni et mali. Redditur ab Augustino: lignum, inquit, 70 scientiae boni et mali erat corporale sicut aliae.

-vb

27 vb 28 vb 41 ra (20) Quaeritur cum simul angelos, cur mulierem post virum et de viro fecit. Redditur: ut in hoc homo esset imago dei.

-rb

27 vb 28 vb 41 rb (21) Quaeritur cum legatur: misit deus soporem in 75 Adam et tulit unam de costis eius et formavit eam, quare potius dormienti quam vigilanti detracta est costa.

27 vb 28 vb 41 rb (22) Quaeritur, cur potius de latere quam de capite

50 naturae) natura B C; 50 praescire *om* B; 52 Quaeritur) Unde et quo translatus sit homo. Quaeritur C; 53 Redditur *add* ab Augustino B; 55 Quaeritur) Cur non fuit in paradiso creatus. Quaeritur C; 55 fuerit) fuit C; 56 esse) si esset C; 56 paradiso *add* ascriberet B C; 56—57 naturae sed) nec non C; 57 sed) non B; 58 intelligatur) intelligitur C; 62 Quaeritur) Ubi et qualis sit paradisus. Quaeritur C; 62 sit paradisus *om* C; 65 Quaeritur) Quare dictum sit lignum vitae. Quaeritur C; 67 fructu *add* illius C; 68 vestiretur) ditaretur C; 69 Quaeritur) Cur dicatur lignum scientiae boni et mali. Quaeritur C; 69 cur) quare B C; 71 aliae *add* arbores B C; 72 Quaeritur) Cur mulierem post virum fecit deus et de viro. Quaeritur C; 72 angelos *add* deus B C; 73 fecit) creavit C; 75 Quaeritur) Cur dormienti Adae detracta est costa. Quaeritur C; 79 Quaeritur) Cur potius de latere viri formata est.

A B C Cap

- vel pede formata sit mulier. Redditur: ut credatur viri socia non domina. 80
- 27 vb 28 vb 41 rb (23) Quaeritur, an adiectum sit costae aliquid ut de costa et adiecto fieret mulier.
- 27 vb 28 vb 41 rb (24) Quaeritur cum anima infusa sit corpori mulieris, an sicut corpus mulieris ex viri corpore anima quoque ex illius anima. Redditur: animam non ex traduce esse. 85
- 28 ra 29 ra 41 va (25) Quaeritur cum uterque plasmatus et animatus tam masculus quam femina, an mortalis erat vel immortalis, passibilis vel impassibilis. Mortalis videbatur quia compositus erat, omne autem compositum natura dissolubile. Immortalis quoque videbatur, mors enim ex infirmitate, nulla autem ibi erat infirmitas, ergo nec mortalitas. Redditur: mortalis erat possibilitate moriendi. 95
- 28 ra 29 ra 41 vb (26) Quaeritur, unde erat homini ante peccatum non moriendi possibilitas quae dicitur immortalitas. Redditur: ex complexionis aequalitate.
- 28 ra 29 rb 41 vb (27) Quaeritur, an necesse esset homini perpetuo edere de ligno vitae ut perpetuo conservaret immortalitatem. Redditur ab Augustino super Genesim: sic immortalis et incorruptibilis condita est caro hominis, ut suam immortalitatem et incorruptionem per observantiam mandatorum dei custodiret. 105
- 28 rb 29 rb 41 vb (28) Quaeritur si homo non peccasset, qualem sobolem de se procreasset infirmam vel non. Quod infirmam videtur. 105
- 28 rb 29 rb 42 ra (29) Quaeritur si non peccassent primi parentes, an statim filiis genitis transferrentur ad eum 110

Quaeritur C; 80 vel *add* de B; 80 sit) est B C; 82 Quaeritur) An ex costa et alio facta sit. Quaeritur C; 86 quoque *add* illius B; *add* eius C; 86 illius) eius B; 88 Quaeritur) An primi parentes mortales fuerint vel immortales. Quaeritur C; 88 plasmatus *add* fuerit B C; 93 enim *add* est B C; 96 Quaeritur) Unde fuit homini immortalitas. Quaeritur C; 99 Quaeritur) An necesse erat homini perpetuo edere de ligno. Quaeritur C; 106 Quaeritur) Quales filios procreasset si non peccasset. Quaeritur C; 107 procreasset) propagasset C; 109 Quaeritur) An statim aequaretur homo angelis si non peccaret. Quaeritur C; 109 peccassent) possent B; 110 eum) eundem C;

A B C Cap

statum, ut essent aequales angelis, an differretur eorum translatio, donec totius humani generis completa esset propagatio. Redditur: utrumlibet dicatur, fidei non praeiudicatur.

28va 29va 42ra (30) Quaeritur, si primis parentibus ante peccatum 115
-rb filii nascerentur, in tanta statura corporis perfecta vel incrementis perficienda. Redditur ab Augustino: propter uteri necessitatem filios necesse erant parvulos nasci.

28va 29va 42rb (31) Quaeritur, utrum mox nati uterentur membro- 120
rum officiis. Redditur ab Augustino: poterat, inquit, deus filiis hominum praestare quod multis animantibus praestitit.

28va 29va 42rb (32) Quaeritur, si necesse fuit eis comedere, ergo
si non comederent non viverent, ergo moreren- 125
tur etiam si non peccarent. Redditur: immo non comedere esset eis peccare.

28va 29va 42va (33) Quaeritur cum nondum laborarent esurire, cur
erat eis necesse comedere. Redditur: ut prae-
venirent defectum, in quem caderent si non 130
comederent.

28va 29vb 42va (34) Quaeritur, utrum in plena discretionem nasceren-
-vb tur filii hominum ante peccatum. Redditur: si
dicitur mox natos usum membrorum habituros,
ne videatur corporis infirmitas membrorum 135
usum impedire, consequenter dicatur mox natos
discretionem habituros.

28vb 29vb 42va (35) Quaeritur si ergo mox nati discretionem non
habent, an ignorantia et sic infirmitate labora-
rent. Redditur: aliud est non videre, aliud 140
caecum esse, aliud non scire, aliud ignorare.

---

112 translatio *add* et C; 115 Quaeritur) An soboles nasceretur. Quaeritur C; 116 tanta quanta C; 118 uteri *om* B; 118 necessitatem *add* forte B C; 118 filios *om* B C; 119 erant) erat B C; 120 Quaeritur) An natus mox esset validus. Quaeritur C; 122 inquit *om* B; 122 hominum *om* C; 124 Quaeritur) An necesse esset eis comedere. Quaeritur C; 124 fuit) esset C; 128 Quaeritur) Cur esset eis necesse comedere. Quaeritur C; 129—130 praevenirent) praevenire B; 132 Quaeritur) An nascerentur in plena discretionem. Quaeritur C; 138 Quaeritur) An nascerentur infirmi si non discreti. Quaeritur C; 139 an ignorantia et) aut ignorantiam C; 139 sic *add* ergo C;

A	B	C	Cap
28vb	29vb	42va	(36) Quaeritur cum in homine nulla esset infirmitas -vb quae eum ad peccandum impulerit, qua ergo causa impulsiva peccavit. Redditur: non intrin- seca infirmitate animae et corporis, sed ex- 145 trinseca persuasione diaboli.
28vb	29vb	42vb	(37) Quaeritur, cur prius adversatus est mulieri quam viro. Redditur: in muliere minus vigeat ratio quam in viro.
28vb	29vb	42vb	(38) Quaeritur, cur in aliena forma temptavit. Reddi- 150 tur: ut fraus lateret nec pateretur repulsam.
28vb	29vb	42vb	(39) Quaeritur, cur in forma serpentis potius temp- tavit diabolus. Redditur: ne fraus nimis lateret, quod si esset, mulier excusationem haberet.
28vb	30ra	42vb	(40) Quaeritur, cur mulier serpentem non horruit 155 loquentem. Redditur: potuit putare serpentem a deo loquendi officium habere.
29ra	30ra	42vb	(41) Quaeritur cum locutus sit serpens, an intellec- -43ra tum habuit locutionis. Redditur ab Augustino super Genesim: serpente, inquit, velut organo 160 est usus diabolus.
29ra	30ra	43ra	(42) Quaeritur ergo, quo genere loquendi usus sit. Redditur ab Hebraeis: haebraico, quod primum est genus linguarum.
29ra	30ra	43ra	(43) Quaeritur, qua forma temptaverit, utrum scili- 165 cet quaerendo vel asserendo. Redditur: inter- rogando.
29ra	30ra	43rb	(44) Quaeritur cum mulier sit temptata ut dictum est, quibus modis temptata est. Redditur a

142 Quaeritur) Qua causa impulsiva peccaverit homo. Quaeritur C; 144 peccavit) pecca-
verit C; 145 et) vel B C; 147 Quaeritur) Cur diabolus prius mulierem quam virum tem-
ptavit. Quaeritur C; 150 Quaeritur) Cur in aliena forma temptavit. Quaeritur C; 150
temptavit) temptaverit C; 151 nec) ne B C; 152 Quaeritur) Cur in forma serpentis. Quaer-
itur C; 155 Quaeritur) Cur serpentem loquentem non horruit mulier. Quaeritur C; 158
Quaeritur) An serpens intellexit quae dixit. Quaeritur C; 162 Quaeritur ergo) Quo genere
loquendi locutus sit. Quaeritur C; 162 usus) locutus C; 163 haebraico om B; 163 quod)
quia C; 164 genus) generum B; 165 Quaeritur) An quaerendo vel asserendo temptavit.
Quaeritur C; 165 forma add verborum B C; 165 temptaverit) temptavit C; 165—166
utrum . . . asserendo om C; 168 Quaeritur) Quot et quibus modis temptata est mulier.
Quaeritur C; 169 temptata est) temptata sit B;

A B C Cap

- Gregorio super Genesim: primum parentem 170
diabolus temptavit tribus modis.
- 29rb 30rb 43rb (45) Quaeritur, an mulier statim assenserit per-
suadenti, an prius dubitaverit. Redditur: qui
dubitatur in neutro est habitu nec affirmat nec
negat. 175
- 29rb 30rb 43rb (46) Quaeritur, cum temptari permiserit deus homi-
nem quem decipiendum praesciverat. Redditur
ab Augustino super Genesim: non esset, inquit,
laudabile homini si bene vivere posset quia
male vivere nemo suaderet. 180
- 29rb 30rb 43va (47) Quaeritur, cum praeceptum non comedendi da-
tum sit viro ante formationem mulieris, cur
mulier teneatur oboedientia praecepti. Redditur
ab Augustino super Genesim: quia deus facturus
erat mulierem sic praecepit, ut per virum ad 185
mulierum perveniret mandatum.
- 29rb 30va 43va (48) Quaeritur, cum comedendo peccaverunt primi
– va
parentes mortaliter, an ante actum sola cogita-
tione vel voluntate peccaverunt venialiter vel
voluntate. Redditur a quibusdam: cognitio de 190
transgrediendo et ambitio de sublimatione citra
consensum fuit veniale peccatum.
- 29va 30va 43vb (49) Quaeritur, cum mulier dederit viro et vir
comederit et mulier affectaverit divinam maie-
statem vir autem non, sed de poenitentia cogita- 195
verit, utrum eorum magis peccaverit. Redditur
a quibusdam: Adam minus peccavit.
- 29vb 30vb 44rb (50) Quaeritur, cum Adam obsequi mulieri in come-
–31 ra
dendo pomum veniale peccatum putaverit, an
imputandum sit pro veniali cum esse mortale 200

172 Quaeritur) An statim assenserit temptanti. Quaeritur C; 172–173 assenserit...
dubitaverit *marg* A; 176 Quaeritur) Cur temptari permisit quem decipiendum praescivit.
Quaeritur C; 176 cum) cur B C; 178 super Genesim *om* C; 179 homini *om* C; 181 Quaeri-
tur) Cur mulier tenetur oboedientia praecepti ante formationem eius. Quaeritur C;
183 teneatur) tenetur C; 187 Quaeritur) An ante actum peccaverit homo venialiter
voluntate. Quaeritur C; 187 peccaverunt) peccaverint B C; 189 vel voluntate *interlin* A;
189–190 vel voluntate *om* B C; 190 cognitio) cogitatio B C; 193 Quaeritur) Utrum magis
peccaverit vir an mulier. Quaeritur C; 196 utrum) uter B C; 197 peccavit) peccasse C;
198 Quaeritur) An peccatum mortale ex ignorantia imputandum sit pro veniali. Quaeritur

A B C Cap

ignoraverit. Redditur: pro mortali imputandum est.

- 30ra 31rb 44vb (51) Quaeritur, cum scientiam habuerit primus homo a creatione, cuius vel quorum. Redditur: creatoris et sui et creaturarum. 205
- 30rb 31rb 44vb (52) Quaeritur, an ante peccatum habuit homo quo posset mereri aeternum praemium. Quod videtur, ait enim Augustinus: habebat homo quo stare poterat, ergo quo poterat resistere temptationi. 210
- 30rb 31rb 45ra (53) Quaeritur, quid fuerit illud quo potuit homo stare. Redditur: libertas arbitrii.
- 30va 31va 45rb (54) Quaeritur, cum arbitrium sit ratio vel iudicium, quomodo dictus est prius peccasse vel hodie dicitur homo peccare arbitrio cum nemo ratione 215
peccet vel rationis iudicio. Redditur: non est credendum vel tunc peccasse vel hodie peccare arbitrio.
- 30va 31va 45rb (55) Quaeritur, cum dicto modo homo peccaverit tam voluntate animi volendo pomum comedere 220
quam actu corporis manu decerpando et dentibus, an duo peccata commiserit: aliud actus aliud voluntatis.
- 30vb 31vb 45va (56) Quaeritur, cum unum peccatum commiserit homo, cur pro uno peccato punitus sit poena 225
gemina tam animae quam corporis. Redditur: utrumque fuit in peccandi causa, anima volendo, corpus decerpando.
- 30vb 31vb 45vb (57) Quaeritur, qua poena punitus sit in corpore. Redditur: infirmitate, id est inaequalitate com- 230
plexionis.

C; 203 Quaeritur) Quorum scientiam habuit homo a creatione. Quaeritur C; 203 habuerit) habuit B C; 206 Quaeritur, an) An ante peccatum potuit homo mereri aeternum praemium. Quaeritur, utrum C; 207—208 videtur *add* ut B; 209 quo *om* C; 211 Quaeritur) Quo potuit homo stare. Quaeritur C; 213 Quaeritur) An homo peccet ratione vel iudicio. Quaeritur C; 214 prius *marg* A; primus homo B; primus C; 215 dicitur *add* aliquis B C; 217 credendum *add* hominem B C; 219 Quaeritur) An duo peccata sint actus et voluntas. Quaeritur C; 219 peccaverit *add* arbitrio B C; 221—222 dentibus) atterendo B C; 224 Quaeritur) Cur pro uno peccato puniatur homo poena gemina. Quaeritur C; 229 Quae-

A	B	C	Cap
30vb	31vb	45vb	(58) Quaeritur, a quo sit inflicta haec infirmitas homini. Non videtur quod a deo.
30vb	32ra	45vb	(59) Quaeritur, qua poena punitus sit in anima.
-31ra	-46ra		Reddatur: naturales vires animae prius intensae 235 post peccatum et propter peccatum factae sunt remissae.
31ra	32ra	46ra	(60) Quaeritur, quae sint illae vires animae et quot. Reddatur: duae, ratio et sensualitas.
31ra	32ra	46rb	(61) Quaeritur de hac vi animae quae dicitur ratio, 240 an communis sit nobis an brutis animalibus. Reddatur ab Augustino: ascendentibus, inquit, nobis introrsum quibusdam gradibus considerationis per animae partes.
	-rb		
31rb	32rb	46rb	(62) Quaeritur, an haec ratio quae etiam supradicta 245 est arbitrium liberum sit homini et deo. Quod non videtur.
31rb	32rb	46rb	(63) Quaeritur, an communis sit ratio haec homini-
	-va		bus in via cum angelis et qui sunt in patria hominibus. Reddatur: communis est, sed diffe- 250 rens.
31rb	32rb	46va	(64) Quaeritur, utrum ratio liberior fuerit uno tem- pore quam alio et quo. Reddatur: tria posse tempora distingui.
31rb	32va	46vb	(65) Quaeritur, cum necessitas vel libertas sint oppo- 255 sita si modo est arbitrium liberum, quomodo ad peccandum necessitate astrictum est vel in futuro ad non peccandum. Reddatur: necessitas quandoque vertitur circa genus rei et non rem generis, quandoque circa rem generis. 260
31va	32vb	47ra	(66) Quaeritur, cum praecipua vis animae ratio dicto modo propter peccatum sit remissa, an secunda

ritur) Quae sit poena corporis. Quaeritur C; 232 Quaeritur) A quo sit inflicta infirmitas. Quaeritur C; 232 haec) ista C; 234 Quaeritur) Quae sit poena animae. Quaeritur C; 236 post *dupl* A; 238 Quaeritur) Quae et quot sint vires animae. Quaeritur C; 240 Quaeritur) An ratio sit brutorum. Quaeritur C; 241 nobis an) nobis cum B C; 245 Quaeritur) An arbitrium commune sit homini et deo. Quaeritur C; 246 liberum *add* communis B C; 248 Quaeritur) An arbitrium commune sit militanti et triumphanti ecclesiae. Quaeritur C; 252 Quaeritur) An arbitrium aliquando sit liberius solito. Quaeritur C; 255 Quaeritur) Quomodo arbitrium necessitate astrictum est nunc ad peccandum in futuro ad non peccandum. Quaeritur C; 255 vel) et B; 259 rei *om* C; 261 Quaeritur) An sensualitas sit

A	B	C	Cap	
				vis animae sensualitas ob idem quoque peccatum sit infirmata. Redditur: nomine sensualitatis complectimur imaginationem. 265
31 vb	32 vb	47 rb	(67)	Quaeritur, cum factus sit homo infirmus secundum animam et secundum corpus, secundum quod prius. Redditur: secundum animam.
31 vb	32 vb	47 rb	(68)	Quaeritur, cum infirmatus sit homo secundum animam et secundum corpus ob peccatum, an in se tantum punitus sit vel etiam in propagine. Redditur: et in se et in propagine. 270
	-33 ra			
31 vb	33 ra	47 rb	(69)	Quaeritur, unde traduxit Abel infirmitatem animae quamquam animam traduxit ex infirmis parentum animabus, anima enim non est ex tra- 275
	-va			duce. Redditur: anima Abel et cuiuscumque de progenie Adae creatur munda nec infirmitatem habet ex creatione.
32 ra	33 ra	47 va	(70)	Quaeritur, ubi primo et quare ibi senserit homo carnis infirmitatem. Redditur: circa loca pudoris 280
				sensit primos pruritus.
32 ra	33 ra	47 va	(71)	Quaeritur, cum ab infirmitate in qua lapsus est homo liberetur dei misericordia, quando et quomodo contingat liberatio. Redditur: omni tempore et ante legem et post legem et sub lege. 285
32 ra	33 rb	47 vb	(72)	Quaeritur, a quo liberatus sit homo per praedicta praedictis temporibus. Redditur: ab originali tantum.
32 ra	33 rb	47 vb	(73)	Quaeritur, cum originale peccatum sit infirmitas corporis vel animae, quomodo ab utraque vel 290
				ab alterutra liberatus est homo, cum ante

remissa merito peccati. Quaeritur C; 266 Quaeritur) Utrum prius homo fuit infirmus anima et corpore. Quaeritur C; 269 Quaeritur) An punitus sit in se vel in propagine. Quaeritur C; 269 homo *om* C; 270 ob peccatum *om* B; 272 Redditur: et) Redditur: etiam B; et *om* C; 273 Quaeritur) Unde traducta est animae infirmitas. Quaeritur C; 274 quamquam) quando quidem B C; 274 animam *add* non BC; 275 est ex *om* C; 276 cuiuscumque) cuiusque C; 277 progenie) propagine B C; 278 creatione) creatore C; 279 Quaeritur) Ubi et quare prius sensit homo infirmitatem. Quaeritur C; 279 senserit *add* primus C; 282 Quaeritur) Quando et quomodo contingat liberatio a poena. Quaeritur C; 282 qua) quam C; 286 Quaeritur) An ab originali vel actuali liberatus sit homo. Quaeritur C; 289 Quaeritur) Quomodo sit liberatus ab originali. Quaeritur C; 291 ab *om* B;

A B C Cap

legem post oblationes et sacrificia offerentes
sicut prius erant infirmi corpore et anima et
tempore legis circumcisi post circumcisionem
sicut ante tempus evangelii baptizati post bap- 295
tismum sicut ante infirmi anima et corpore.
Redditur: nomen peccati originalis complexivum
est.

32rb 33rb 48ra (74) Quaeritur, an homo proprio merito vel alieno
sit reus originalis. Quod proprio videtur. 300

32rb 33va 48rb (75) Quaeritur, si unus est originaliter reus pro
peccato primi parentis, cur ergo et non omnis
alius a simili ob eandem causam. Quod si est,
idem igitur peccatum est omnibus originale.
Redditur a quibusdam: idem genere, sed non 305
idem numero.

32va 33vb 48va (76) Quaeritur, cum omne peccatum adeo sit volun-
tarium quod si non sit voluntarium non sit
peccatum, quomodo ergo peccatum primi pa-
rentis imputatur ei qui numquam habuit volun- 310
tatem peccandi. Redditur: non merito propriae
voluntatis, sed decreto dei tenetur posteritas pro
peccato primi parentis.

32va 33vb 48va (77) Quaeritur quoque, cum omne peccatum dicatur
voluntarium, quomodo hoc originale et quae 315
committuntur sint voluntaria. Redditur: pecca-
tum dicitur voluntarium dupliciter.

32vb 34ra 48vb (78) Quaeritur quoque a Iuliano haeretico, qui
asserit hominem peccato teneri, quod commisit
ex arbitrio: si per baptismum, inquit, aliquis 320
purgatur ab originali, quomodo originale quod
sublatum est derivatur in sobolem quam gignit

---

295 tempus) tempore B C; 299—300 Quaeritur . . . originalis) An homo proprio vel alieno
sit reus originalis. Quaeritur cuius merito est iste reus originalis vel proprio vel alieno. C;
301 Quaeritur) An idem peccatum sit omnibus originale. Quaeritur C; 302 et *om* B; 307
Quaeritur) Cur peccatum imputetur non habenti voluntatem peccandi. Quaeritur C; 314
Quaeritur) Quomodo peccatum originale vel ignorantiae sit voluntario. Quaeritur C; 316
committuntur *add* ex ignorantia B C; 318 Quaeritur quoque) Quomodo originale remis-
sum patri derivetur in sobolem. Quaeritur ergo C; 319 peccato *add* tantum C; 319 com-
misit) committit B C; 320 aliquis) quis C; 322 est *add* ab eo B C;

A	B	C	Cap
			post baptismum. Redditur: ut supra dictum est originale peccatum complexivum est duorum.
32vb 34ra 48vb			Transitus. Cum igitur beneficio sacramentorum conferatur remissio peccatorum et collatio virtutum, superest nobis prius prosequendum de peccatorum remissione; secundo de virtutibus; tertio de virtutem collectione.
			(79) Quaeritur, quid sit peccatum remitti. Redditur ab Augustino.
32vb 34ra 48vb -49ra			(80) Quaeritur, an peccatum remittatur in cordis contritione iuxta illud: cor contritum et humilium, deus, non despicias (Ps 50, 19). Ad quid ergo necessaria est post remissionem confessio. Redditur: in hoc nomine contritio communis praepositio complexiva complectitur tria.
33ra 34ra 49ra -rb			(81) Quaeritur, quid remittatur in confessione si prius est remissum in cordis contritione. Redditur: quae a sacerdote fit remissio tantum est demonstratio remissionis factae a deo.
33ra 34rb 49ra			(82) Quaeritur, cum remitti dicatur quod minus solito intenditur, an peccatum sic possit remitti, id est minus intendi.
33ra 34rb 49ra			(83) Quaeritur ergo, utrum peccatum iam sit minus quam prius. Redditur: peccatum dicitur magnum vel parvum multipliciter.
33rb 34va 49va			De virtutibus. De virtutibus quae consequuntur in remissione nobis est prosequendum ordine: primo, quid sit virtus; secundo, in quibus consistat virtus; tertio, quot sint species virtutis; quarto, utrum substantiales vel accidentales

323 supra dictum) praedictum C; 325 Transitus *om* A; 327 superest nobis *om* C; 327 prius *om* B; 329 collectione) collatione B C; 330 Quaeritur) Quid sit remitti peccatum. Quaeritur C; 330 Quaeritur . . . remitti *om* A; 332 Quaeritur) Cur sit confessio post remissionem. Quaeritur C; 332 an) autem cum B C; 333 contritione) attritione C; 338 Quaeritur) Quid remittitur in oris confessione. Quaeritur C; 338 confessione *add* oris C; 342 Quaeritur) An idem peccatum sit quandoque minus quam prius. Quaeritur C; 342 quod *corr ex* quam *marg secunda manu* A; 348 consequuntur) conferuntur nobis B; conferuntur C; 349 prosequendum *add* hoc B C; 350—351 consistat) consistit C; 352 vel)

A B C Cap

sint; quinto, dirimendo quae de virtutibus fieri solent et nobis occurrent.

(84) Quid sit virtus. Virtus igitur est habitus mentis 355 bene constitutae.

33rb 34va 49va (85) Transitus. In quibus et quot consistit virtus. Virtus autem consistit, ut ait Boethius in libro de Consolatione, in officio et in fine.

33rb 34vb 49vb (86) Quae sint species virtutis. Quae autem sunt 360
-va species virtutis, quae his officiis et finibus distinguuntur.

33va 34vb 49vb (87) De virtutibus, an substantiales sint vel acciden-
tales, varia sunt dogmata. Sunt qui dicunt eas accidentales, quia modo adsunt modo absunt. 365

33vb 35ra 50ra (88) Quaeritur, an virtutes habuerit Adam ante pec-
catum.

33vb 35ra 50rb (89) Quaeritur de virtutibus, utrum quicumque
habeat unam et omnes.

34rb 35va 51ra (90) Quaeritur, quomodo quis dicatur virtute abuti. 370
-vb Redditur: virtute dicitur quis abuti, quando facit contrarium usui virtutis.

34rb 35vb 51ra (91) Quaeritur, quot virtutes sint numero. Redditur:
cardinalium certus est numerus. Sunt enim quartuor: iustitia, fortitudo, temperantia, pru- 375
dentia.

34va 35vb 51rb (92) Sunt autem quaedam virtutes cardinalibus late-
rales, ut iustitiae religio.

34va 36ra 51rb (93) Quid sit pietas et eius partes. Pietas quoque
adnexa est iustitiae tamquam lateralis. 380

34va 36ra 51va (94) Quid sit veritas. Est autem veritas bona con-
stitutio animi.

an B; 353 sint *add* virtutes B C; 353 dirimendo *add* quaestiones B C; 357 Transitus *om* B C; 357 consistit *add* in duobus C; 361 quae *om* C; 363 De) An virtutes substantiales sint vel accidentales. De B C; 363 vel) an B; 366 Quaeritur) An virtutes habuit Adam ante peccatum. Quaeritur C; 366 habuerit) habuit B C; 366—367 peccatum *add* Quod videtur B C; 368 Quaeritur) An qui habet unam virtutem et omnem. Quaeritur C; 370 Quaeritur) Quomodo quis virtute abutitur. Quaeritur C; 373 Quaeritur) Quot sint virtutes principales numero, quid sit iustitia. Quaeritur C; 377 Sunt) De virtutibus cardinalibus quomodo admixtae sint principalibus. Sunt B; De virtutibus lateralibus quomodo sint annexae principalibus. Sunt C; 381 sit *om* B;

A	B	C	Cap
34va	36ra	51va	(95) Quid sit observantia. Observantia vero est bona constitutio mentis.
34va	36ra	51va	(96) Quid sit gratia. Gratia est, ut ait Tullius, quae in memoria et remuneratione officiorum et honoris et amicitiarum observantiam tenet.
34vb	36ra	51va -vb	De naturalibus virtutibus. Dictae autem naturales virtutes quia iure naturali profectae sunt, quamquam postea iure consuetudinis approbatae partes iustitiae dicuntur.
			(97) Quid sit magnificentia. Fortitudinis vero partes sunt quartuor, prima magnificentia.
34vb	36rb	51vb	(98) Quid sit fidentia. Secunda est fidentia.
34vb	36rb	51vb	(99) Quid sit patientia. Tertia est patientia.
34vb	36rb	51vb	(100) Quid sit perseverantia. Quarta est perseverantia.
34vb	36rb	51vb	(101) Temperantiae autem sunt tres partes: continentia, clementia, modestia.
34vb	36rb	51vb	(102) Prudentiae vero partes sunt tres: memoria, intelligentia, providentia.
34vb	36rb	52ra	(103) Unicuique autem virtuti finitimum vitium reperiatur.
34vb	36rb	52ra	(104) Quod sunt causae finales politicarum virtutum. Dictae virtutes cum politicae sint et nondum catholicae suos fines habent, ad quos suis usibus tendunt. Sunt autem fines quartuor: gloria, dignitas, amplitudo, amicitia.
35ra	36va	52rb	Transitus. Ad dictos fines transeunt politicis virtutibus utentes etiam fidei expertes et tunc in eis virtutes meritoriae sunt dictorum finium temporalium, sed nullius aeterni sine fide et spe et caritate ex quibus tribus politicae virtutes sortiuntur ut fiant catholicae. Unde prosequendum est nobis de singulis tribus; de fide docendo, quot modis dicatur fides, quid

388 De . . . virtutibus om B C; 392 Quid) Quae partes fortitudinis. Quid C; 396 Quid sit perseverantia om A; 400 Prudentiae) Quae sint partes prudentiae. Prudentiae C; 400—401 memoria . . . providentia om C; 402 Unicuique) De vitiis finitimis virtutibus. Unicuique B C; 404 Quod) Quae B; Quot C; 409 Transitus om A; 409 transeunt) tendunt B C; 414 fiant) sint B; 416—417 quid sit fides marg A;

A B C Cap

sit fides, in quo differat ab opinione et scientia, quomodo fidei consortio virtutes politicae fiant catholicae.

(105) Fides autem dicitur dupliciter: quo creditur et 420
est mentis actio, et quod creditur, ut illud
circa quod vertitur ut articulus fidei.

35rb 36vb 52va (106) Quid est opinio. Ex signis quoque consequen-
tibus percipitur res praecedens dupliciter: vel
ex signis necessario consequentibus vel proba- 425
bilitate consequentibus.

35rb 36vb 52vb (107) Quid sit fides, unde fidelis. Fides ergo, a qua
-37ra fidelis dicitur, perceptio est veritatis rerum
invisibilium ad salutem pertinentium cum
assertione. 430

35va 37ra 53ra (108) Quid sit effectus fidei. Fides quoque describi-
tur ab Apostolo in epistula ad Hebraeos.

35vb 37rb 53rb (109) De quibus sit fides. Sciendum est autem fidem
esse de praeteritis, ut de Christi passione, de
praesentibus, ut de dominici corporis con- 435
secratione et de futuris, ut de generali omnium
resurrectione.

35vb 37rb 53rb (110) Quid sit spes. Spes autem est certa expectatio
praemii ex meritis proveniens.

35vb 37rb 53rb (111) Quid sit spes virtus. Spes autem virtus est 440
certa expectatio praemii aeterni ex gratia et
meritis proveniens.

35vb 37va 53va (112) Transitus. Superest prosequendum de caritate,
de qua quaerendum est, quid sit et quae partes
eius et quomodo consortio caritatis virtutes 445
politicae fiant catholicae et meritoriae.

35vb 37va 53va (113) Quid sit caritas. Caritas enim, ut aiunt, deus
-36ra est et spiritus sanctus quod definiri non potest;
est enim incomprehensibilis.

---

418 virtutes *om* B; 420 Fides) Quot modis fides dicatur. Fides B; Quot modis percipitur
veritas. Fides C; 421 actio) affectio C; 422 ut) et C; 423 Quid est opinio *om* A B; signis
om A; 427 Quid . . . fidelis *om* A B; 427 ergo) vero C; 431 Quid . . . fidei *om* A B; 433
De . . . fides *om* A; 433 est *om* B C; 438 Quid sit spes *om* A; 438 expectatio *add* futuri C;
440 Quid . . . virtus *om* A B; 443 Transitus *om* A; 447 Quid sit caritas) De caritate C;
448 quod) qui C;

A	B	C	Cap	
36 va	38 ra	54 rb	(114)	Quaeritur, quae sint partes caritatis. Redditur: 450 -va duas esse dilectionem dei et proximi.
36 va	38 ra	54 va	(115)	Quaeritur quoque, si ea dilectione qua diligitur -rb proximus propter deum diligatur deus. Red- ditur: ea diligitur deus, id est ea tenditur in deum. 455
36 va	38 rb	54 va	(116)	Quaeritur ergo, quid sit caritatem habere. Redditur: usus caritatis in duobus consistit.
36 vb	38 rb	54 vb	(117)	Quaeritur cum distinctae sint virtutes dicto modo et quattuor dicantur esse principales et quam plures partes earum, quid est quod ab 460 Isaia et a domino in sermone de monte et in dominica oratione distinguuntur septem dona spiritus sancti, id est septem virtutum genera. Redditur: dictas virtutes et omnes earum par- tes ad septem dona spiritus sancti reduci et in 465 eis concludi.
36 vb	38 va	55 ra	(118)	Est autem primum mandatum sermonis: beati pauperes spiritu. Est autem paupertas quam habere mandamur abdicare se et sua.
37 va	39 rb		(119)	Est autem secundum sermonis mandatum: 470 beati mites. De paupertate praedicta nascitur mansuetudo.
37 vb	39 rb-va		(120)	Tertium autem mandatum dominici sermonis est: beati qui lugent.
38 ra	39 va		(121)	Quartum mandatum est dominici sermonis: 475 beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam.
38 rb	40 ra		(122)	Quintum mandatum est: beati misericordes, dominici sermonis.

450 Quaeritur) Quae sint partes caritatis. Quaeritur C; 451 et *add* dilectionem C; 452 Quaeritur) An eadem dilectione diligatur deus. Quaeritur C; 452 ea) eadem C; 453 proximus *om* A; 454 in) ad B C; 456 Quaeritur) Quid est caritatem habere. Quaeritur C; 458 Quaeritur cum) Cur dicuntur tantum septem dona spiritus sancti. Quaeritur cur C; 460 est *add* ergo B C; 461 de) in B C; 467 Est) De reductione omnium virtutum in septem dona. De reductione fortitudinis et temperantiae in donum timoris. Est B C; 470 Est) Reductio in donum pietatem partis fortitudinis quae est non frangi adversis. Est B; 473 Tertium) Reductio prudentiae in donum scientiam. Tertium B; 475 Quartum) Reductio iustitiae et fortitudinis in donum fortitudinem. Quartum B; 477 Quintum) Continentiae, clementiae, modestiae in donum consilium. Quintum B;

A	B	Cap
38 va	40 ra–rb	(123) Sextum mandatum est dominici sermonis: beati mundi corde quoniam ipsi deum vide- 480 bunt.
38 va	40 rb	(124) Septimum mandatum est dominici sermonis est: beati pacifici quoniam filii dei vocabuntur.
39 ra	40 vb	(125) Quia longum est prosequi de reductione singularium lateralium virtutum in septem praedicta 485 dona regulariter tradimus in quae dona reducuntur principales.
39 ra	40 vb	(126) Quaeritur, an virtutibus mereamur, an operibus virtutum. Redditur: utrisque, sed dissimiliter. 490
39 ra	40 vb –rb –41 ra	(127) Quaeritur cum virtus sit opus dei tantum quam ipse solus facit in nobis, quomodo ergo ea meremur tamquam opere alieno. Redditur: ratio merendi dissimiliter accipitur in operibus bonis et malis. 495
39 rb	41 ra	(128) Quaeritur, an cum duo sint opera eiusdem generis quorum bonum unum, ut ire ad ecclesiam ad orandum, aliud malum, ut ire ad ecclesiam ad videndum Scortum, quomodo deus actor unius et homo minister, alterius 500 vero homo minister et auctor. Redditur: uterque naturalibus instrumentis movetur.
39 va	41 rb	(129) Quaeritur quoque cum non sit velle volentis neque currere currentis sed totum miserentis dei, cur ergo homini imputatur si nec velit nec 505 currat. Redditur: homo meruit infirmitates, quibus impeditur, ne bene velit et ne bene currat.
39 va	41 rb	(130) Quaeritur quoque cum homo se non possit expedire ab his infirmitatibus, sed deus hominem ad hoc ut bene velit et bene currat, cur homini imputatur si ex infirmitate non bene vult nec bene currit. Redditur: meritis humanis

479 Sextum) Reductio magnificentiae in donum intellectum. Sextum B; 482 Septimum) Reductio temperantiae in donum sapientiam. Septimum B; 499 quomodo *add* est B; 500 actor) auctor B; 509 *se om* B; 513 currit) currat B;

A	B	Cap		
			lapsus est homo in infirmitate, a qua non potest se expedire.	515
39 va 41 rb		(131)	Quaeritur cum in homine sint quaedam sordes ex quibus sequuntur aliae, an similiter in homine quaedam virtutes vel virtutum opera quae inducant alias vel earum opera, ut quomodo verum est et iustum ut qui in sordibus est sordescat adhuc, sic quoque dici possit iustum est ut qui virtutibus claret, clareat adhuc. Redditur: dupliciter dicitur quid iuste ad aliud sequi ratione meriti.	520
39 vb 41 va		(132)	Quaeritur ergo, quae virtutes ex quibus et quae opera earum ex quibus sequuntur. Videtur autem fides esse prima et ex ea ceteras sequi.	525
39 vb 41 va		(133)	Idem quoque potest quaeri de ordine ceterarum virtutum, an iustitia fortitudinis, an fortitudo sit causa iustitiae et sic quoque de ceteris vicissim. Iustitiae enim videtur esse causa fides, quia legitur: credidit Abraham deo et reputatum est illi ad iustitiam (Gen 15, 6). Redditur: duplex est ordo, unus causarum alius signorum.	530
40 ra 41 vb		(134)	Quod remissio peccatorum ante Christi adventum erat. Quaeritur ergo cum ante adventum Christi fieret peccatorum remissio, quod probat virtutum collatio in Abel et Abraham et similibus, cur ergo Christus incarnatus est. Redditur: remissio poenam tollebat.	535 540

DISTINCTIO VII

A	B	Cap	
40 ra 41 vb —42 ra		(1)	Quaeritur ergo, cur solus Christus potuit mereri caelum aperiri homini, quod homo sibi meruit claudi. Redditur: homo peccando meruit caelum claudi humano generi.

517—518 homine *add* sint B; 520 et *om* B; 520 iustum *add* est B; 521 quoque *add* vere B; 526 sequuntur) sequantur B; 533 illi) ei B; 535—536 Quod . . . erat *om* B; 537 probat) probabat B; 538 Abel et *add* in B;

A	B	Cap	
40rb	42ra	(2)	Quaeritur autem cum pater sit deus, cur factus homo non meruit. Redditur: pater nullum habet praeter se apud quem mereatur. 5
40rb	42ra	(3)	Quaeritur quoque de spiritu sancto, cur non sit incarnatus. Redditur: ne duo essent filii in trinitate.
40rb	42rb	(4)	Quaeritur autem cum divisa sint opera trinitatis, nonne ergo si filius carnem assumpsit et pater et spiritus sanctus. Redditur: quomodo tres sorores texunt tunicam uni soli earum, ita quoque tres personae incarnationem operatae sunt soli filio.
40va	42rb	(5)	Quaeritur, quid sit humana natura assumpta. Redditur a quibusdam: nomine humanae naturae intelligitur corpus et anima. 15
40vb	42va	(6)	Quaeritur, an Christus simul assumpsit carnem et animam, an alterum altero prius. Redditur ab Augustino in libro de Fide ad Petrum. 20
40vb	42va	(7)	Quaeritur quoque, an prius concepta fuerit caro quam assumpta. Redditur: ab eodem in eodem.
40vb	42vb	(8)	Quaeritur, cuius conditionis carnem assumpsit Christus. Redditur: poena infirmam, sed non peccato obnoxiam. 25
41ra	42vb	(9)	Quaeritur autem cum tota massa humani generis obnoxia fuerit in parentibus primis poenae et culpa, quomodo solus Christus exceptus est a culpa. Redditur: cum Abraham obtulit decimas Melchisedech in lumbis Abrahae erant Levi et Christus. 30
41ra	42vb	(10)	Quaeritur cum sine peccato conceptus sit, an de peccatrice conceptus sit. Redditur: de peccatrice ante conceptionem non in conceptione.
41ra	42vb	(11)	Quaeritur, de qua carne solida vel fluida quae vulgo dicitur sperma propagatus sit Christus. Redditur: de quo genere carnis quicumque alius propagatus est et Christus. 35
41rb	43ra	(12)	Quaeritur cum Christus exceptus sit a culpa, cur non est exceptus a poena. Redditur: poena sine culpa est meritoria, si feratur cum patientia. 40

6 praeter) prae B; 10 autem) an B; 10 divisa) indivisa B; 15 Quaeritur *marg* A; 16—17 intelligitur) intelliguntur B; 18 assumpsit) assumpserit B; 36 quo) quocumque B;

A B Cap

- 41rb 43ra (13) Quaeritur cum totius trinitatis auctoritate caro Christi separata sit a virgine, cur potius dicitur conceptus de spiritu quam de patre. Redditur ab Augustino: creaturam, inquit, quam virgo concepit et peperit quamvis ad solam filii personam pertinentem 45 tota trinitas fecerit.
- 41rb 43ra (14) Quaeritur quoque, quomodo Christus dicitur natus de spiritu sancto cum non sit filius spiritus sancti. Redditur ab Augustino in Encheiridion: capillus natus de capite non dicitur filius capitis. 50
- 41va 43rb (15) Quaeritur quoque cum filius dei simul assumpserit corpus et animam, utrum assumpserit personam vel naturam. Redditur ab Augustino in libro de Fide ad Petrum: deus verbum non accepit personam hominis sed naturam. 55
- 42ra 43vb (16) Quaeritur cum natura non persona sit assumpta, an persona assumpserit personam. Redditur: persona.
- 42ra 43vb (17) Quaeritur quoque, an natura assumpserit naturam. Quod doceri videtur.
- 42rb 44ra (18) Quaeritur cum natura naturam non acceperit, an 60
-va unitae sint naturae. Redditur: non est unita altera alteri eo quod versa sit altera in alteram.
- 42va 44ra (19) Quaeritur quoque cum persona corpus et animam assumpserit et coniunxerit, an sit ex eis composita vel ex tribus. Redditur a quibusdam: compositum esse 65 ex tribus.
- 43rb 44vb (20) Quaeritur autem cum secundum quod homo compositus sit, an sit aliquid secundum quod homo. Videtur autem quod non.
- 43va 45rb (21) Quaeritur autem cum Christus secundum quod deus 70 sit aliquid et secundum quod homo sit aliquid, an secundum hoc homo deus sit idem vel unum et aliud. Si idem, ergo secundum quod homo est aeterna substantia, si vero unum et aliud ergo duo. Redditur: secundum quod deus aliquid est et secundum quod 75 homo est aliquid, non tamen duo.
- 43vb 45rb (22) Quaeritur quoque cum Christus secundum quod

---

60 acceperit) assumpserit B; 65 compositum) compositam B; 72 hoc *add* id est B;

A B Cap

homo est coepit esse aliquid, an coeperit esse aliquid,
quod si est non ab aeterno est aliquid.

43vb 45va (23) Quaeritur quoque, an Christus cum sit homo sit 80
creatura . . . Redditur: cum deus factus est homo
creator factus est creatura.

44ra 45va (24) Quaeritur autem cum Christus factus est homo
vel creator creatura, an homo factus est Christus
et creatura creator. Probari autem videtur quod 85
sic.

44ra 45vb (25) Quaeritur quoque, an Christus hominem assumendo,
ut Petrum et aliam creaturam ut Michaellem, de Petro
vel de Michaelle possit facere deum. Quod si est, ergo
a simili quemcumque potest assumere, potest deum 90
facere.

44ra 45vb (26) Quaeritur an cum Petro assumpto assumpta esset
persona et assumptum esset de assumente, an persona
esset de persona. Redditur: persona non esset de
persona. 95

44ra 45vb (27) Quaeritur quoque, an Christus assumendo Petrum
–rb fieret Petrus vel homo. Redditur: homo non est
Petrus.

44rb 45vb (28) Quaeritur, an Christus muliebrem sexum assumere
potuit et cur non assumpsit. Redditur ab Augustino 100
in libro LXXXIV Quaestionum: hominis, inquit,
liberatio in utroque sexu debuit apparere.

44rb 46ra (29) Quaeritur autem cum Christus natus sit de patre et
natus de matre, an bis natus dicatur.

44rb 46ra (30) Quaeritur quoque cum humana natura verbo sit unita, 105
utrum adoranda sit latría vel dulia. Videtur quod
dulia debita creaturae superiori, non latría debita soli
creatori.

44va 46ra (31) Quaeritur quoque cum Christus assumpserit animam
et corpus, an cum naturalibus et infirmitatibus utrius- 110
que assumpserit. Redditur sic: primo autem prose-
quamur de utrisque animae, secundo de utrisque cor-
poris.

44va 46ra (32) Quaeritur ergo, an Christus assumpserit naturalem

A B Cap

- potentiam animae quae dicitur liberum arbitrium. 115
Videtur autem quod non.
- 44 va 46 rb (33) Quaeritur quoque, an statim Christus anima assumpta
habuit usum liberi arbitrii vel quomodo infantes
natura tantum habuit non usu arbitrium et per tempo-
ris incrementum in discretione profecerit. 120
- 44 vb 46 rb (34) Quaeritur ergo, an Christus aequae sciens sit humana
scientia et divina. Probari videtur quod non.
- 45 ra 46 va (35) Quaeritur cum animae Christi data sit omnium
scientia, cur non est data omnium potentia. Redditur:
scientia est perceptio naturalis rationali creaturae. 125
- 45 ra 46 va (36) Quaeritur quoque, an ministerio possit omnia anima
Christi cum nulla possit auctoritate. Quod si est,
ergo ministerio potest mundum creare et novas
animas, calceos facere et similia. Redditur: quaedam
sunt quae fiunt sola auctoritate. 130
- 45 ra 46 vb (37) Quaeritur quoque, an Christus acceperit potentiam
auctoritatis non solum ministerii ex tempore. Quod
autem sic probatur.
- 45 rb 46 vb (38) Quaeritur etiam, an Christus habuit secundum quod
homo potentiam omnis ministerii suendos calceos vel 135
quodcumque aliud ministerium exsequendi. Quod sic
probatur.
- 45 rb 46 vb (39) Quaeritur quoque an Christus habuit virtutes. Quod
sic probatur.
- 45 rb 47 ra (40) Hactenus de naturalibus animae dictum est, con- 140
sequens est dicere de infirmitatibus eiusdem. Quaeri-
tur vero, an infirma fuerit anima Christi vel non.
Quod sic probatur.
- 46 ra 47 va (41) Quaeritur cum infirmitas fuerit in Christo, an omnis
generis infirmitas. Quod autem non probari videtur. 145
- 46 ra 47 vb Transitus. Hactenus de idiomatibus animae Christi
dictum est, superest addere de his quae congruunt
corpori tam naturis quam earum defectibus.
- (42) Quaeritur ergo, an in Christo secundum corpus fuit
quartum genus qualitatis quod dicitur forma vel 150

---

135 suendos) suendi B; 138 habuit) habuerit B; 140 est om B; 149 fuit) fuerit B;

A B Cap

figura. Redditur a propheta: fuit speciosus forma
prae filiis hominum.

- 46rb 47vb (43) Quaeritur quoque, an Christi corpus ex elementis
quattuor et quattuor humoribus fuerit. Redditur: est.
- 46rb 47vb (44) Quaeritur quoque, an Christi corpus fuerit aequalis 155
complexionis. Redditur: non.
- 46rb 48ra (45) Quaeritur etiam, an Christus necessitatem habuit
patiendi et moriendi. Quod autem sic probatur.
- 46va 48ra (46) Quaeritur quoque cum necessitas voluntati opposita
in nullo artaverit Christum, an factum sit quidquid 160
fieri Christus voluit. Quod autem non, probari vide-
tur.
- 47ra 48va (47) Quaeritur quoque cum Christus meruerit, an sibi tan-
tum, an nobis tantum vel sibi et nobis. Quod sibi
meruerit, doceri videtur. 165
- 47rb 49ra (48) Quaeritur cum ex praedictis constet Christum non
sibi meruisse sed nobis ut cautum est auctoritatibus,
quomodo meruit nobis id est quomodo merito eius
a poena sumus liberati et beatitudinem adepti. Reddi-
tur: meritis humanis exigentibus genus humanum erat 170
a deo derelictum.
- 47va 49ra (49) Quaeritur quoque, an diabolus nunc minorem habet
potestatem in homine quam prius. Quod non videtur,
immo maiorem.
- 47va 49rb (50) Quaeritur cum constet nos morte Christi liberari a 175
morte, a qua, temporali vel aeterna. Videtur quod non
a temporali.
- 47va 49rb (51) Quaeritur quoque cum Christus nos morte sua libera-
vit, an alio modo liberare potuerit. Redditur ab
Augustino: deo cuius potestati cuncta subiacent alium 180
modum fuisse possibilem.
- 47va 49rb (52) Quaeritur quoque, numquid sua auctoritate sola con-
venientius nos liberaret quam probrosa morte.
Redditur ab Augustino: ideo, inquit, hoc modo nos
liberavit praecipue. 185
- 47vb 49rb (53) Quaeritur an, qua iustitia Christus vicit diabolum.

---

151 propheta *add* quia B; 164 vel *add* simul B; 168 quomodo . . . est *marg* A; 172 nunc
om B; 186 an) autem B;

A B Cap

Redditur: regulare est quod privilegium meretur amittere qui sibi concessa abutitur potestate.

- 47 vb 49 va (54) Quaeritur autem si sola potentia liberaret, quomodo
aequissime. Redditur: deus non est iustus vel aequus 190
eo quod faciat opera iusta vel aequa.
- 47 vb 49 va (55) Quaeritur an cum Christus morte sua, ut praedictum
est, nos redemit vel liberavit, an ipse solus sit noster
mediator vel et pater et spiritus sanctus. Quod autem
solus Christus sit mediator, probatur. 195
- 48 ra 49 va (56) Quaeritur cum ab aeterno dilexerit nos deus, quo-
modo ei reconciliati sumus, non enim dicimur recon-
ciliati nisi ei cui imitabamur. Redditur: non dicimur
deo reconciliati eo quod de novo diligere nos deus
coeperit. 200
- 48 ra 49 vb (57) Quaeritur quoque cum solus Christus dicatur media-
tor, secundum quam naturam sit mediator. Quod
secundum humanam tantum, probari videtur.
- 48 rb 49 vb (58) Quaeritur ergo cum Pilatus et Iudas et Iudaei operati
sint Christi mortem, an mediatores sint nostrae 205
redemptionis. Quod sic videtur.
- 48 rb 50 ra (59) Quaeritur autem cum morte Christus nos redemerit,
– va an ea morte separata sit anima a carne et utraque a
divinitate. Quod autem anima separata sit a carne,
constat. 210
- 48 va 50 rb (60) Quaeritur, an Christus fuerit homo triduo post mor-
tem et ante resurrectionem. Quod autem sic, probari
videtur.
- 48 vb 50 va (61) Quaeritur cum de Christo quaedam sint secundum
– 49 ra humanam naturam vera, quaedam secundum divinam, 215
an vicissim possint dici de deo et de homine, ut
cum homo sit et dicatur mortuus et deus, et cum
sit deus et dicatur esse ubique et homo. Quod autem
non, probari videtur.
- 49 ra 50 va (62) Quaeritur quoque cum homo ille sit ubique, an 220
totus sit ubique. Quod autem sic, probari videtur.
- 49 ra 50 vb (63) Quaeritur quoque, an Christus se offerendo legem
solverit. Quod sic videtur.

192 an) autem B; 198 cui imitabamur) qui nobis imitabatur B; 204 et Iudaci) Iudaeique B;
222 se om B;

A B Cap

- 49rb 50vb (64) Quaeritur ergo, quomodo concipitur quod dicitur
tota lex et prophetae ex caritate pendent. Redditur: 225
tanta est infirmitas humana quod homines, quando
sibi occurrerent, statim concurrerent.
- 49rb 50vb (65) Quaeritur, quomodo lex induxit tunc vel nunc
evangelium homines in caritatem. Redditur: primum
praeceptum primae tabulae legis est: non habebis 230
deos alienos.
- 49rb 51ra (66) Quaeritur vero, an nomine idoli et similitudinis
intelligatur idem vel diversa. Redditur ab Origene:
si quis in auro vel ligno vel alia re faciat speciem
serpentis. 235
- 49va 51ra (67) Quaeritur quoque de secundo legis praecepto, quod
inducit in caritatem.
- 49va 51ra (68) Quaeritur autem, quid sit iurare. Redditur: iurare est
id per quod iuratur testem propositi invocare deum.
- 49va 51ra (69) Quaeritur, an iurare per creaturas liceat. Quod non 240
probatur.
- 49va 51rb (70) Quaeritur quoque, an iurare malum sit. Quod sic
probatur.
- 49vb 51rb (71) Quaeritur quoque cum liceat praestare sacramentum,
an omne praestituit sit observandum. Redditur: quae- 245
dam sunt sine quibus non est salus.
- 50ra 51va (72) Quaeritur, an peccet catholicus sequendo fidem gen-
tilem per idola iurantis. Redditur: qui ad bonum se-
quitur fidem iurantis per idola non peccat.
- 50ra 51vb (73) Quaeritur, quid sit periurium et an idem sit peierare 250
quod deierare. Redditur: iusiurandum tres habet
comites, ut ait Hieronimus: veritatem, iudicium et
iustitiam.
- 50rb 51vb (74) Quaeritur, an peccet qui alium cogit iurare vel
peierare. Redditur ab Augustino: qui iurationem exigit 255
multum interest, si nescit illum iuraturum falsum, an
scit.
- 50rb 51vb (75) Quaeritur, qua aetate iurandum sit. Redditur: in
adulta.

---

239 deum *om* B; 240 Quaeritur *add* autem B; 245 praestituit) praestitum B; 251 quod)
et B;

A B Cap

- 50rb 51vb (76) Quaeritur, an iusiurandum praestari a ieiunis debeat 260
vel a pransis. Redditur a Concilio Aurelis: sancta
synodus decrevit, ut omnes fideles ieiuni ad sacra-
menta accedant.
- 50va 52ra (77) Primum autem praeceptum secundae tabulae est:
honora patrem et matrem, si vis esse longaevus super 265
terram.
- 50va 52ra (78) Quaeritur, in quibus debeatur honor parentibus.
Redditur: in exhibitione reverentiae et temporalium
administratione.
- 50va 52ra (79) Quaeritur, an filius episcopus sibi patrem agrestem 270
praeferre debeat vel in cathedra vel in mensa. Videtur
quod non.
- 50va 52rb (80) Quaeritur, si filius episcopus patrem subditum ex-
communicare possit ob aliquem excessum. Quod si
est, igitur patrem inhonorat. 275
- 50vb 52rb (81) Quomodo secundae tabulae praeceptum inducat in
caritatem. Secundum secundae tabulae mandatum
est non occides . . . Quaeritur autem, aliquo casu
debeat homo occidi. Quod sic probatur.
- 50vb 52va (82) Quaeritur, si filius princeps patrem maleficum et 280
convictum vel pater filium vel frater fratrem possit
occidere. Quod sic videtur.
- 51 ra 52va (83) Quaeritur, si praelatus habeat potestatem gladii mate-
rialis. Quod sic videtur.
- 51 ra 52va (84) Tertium secundae tabulae mandatum est: non moecha- 285
beris. Et est legale et evangelicum.
- 51 ra 52vb (85) Quid sit moechia. Redditur ab Augustino super Exo-
dum: moechia est omnis concubitus illicitus.
- 51 ra 52vb (86) Quaeritur de moechia, cur secundum locum in poenis
habere dicitur. Redditur: non quia gravius sit pecca- 290
tum ceteris.
- 51rb 52vb (87) Quartum quoque praeceptum est secundae tabulae:
non furtum facies. Et est legale et evangelicum . . .

---

264 praeceptum secundae tabulae *om* A; 276—277 secundae . . . caritatem *marg* A; 287
autem) an B; 285 Tertium) Quomodo tertium secundae tabulae mandatum inducat in
caritatem. Tertium B; 288 moechia . . . illicitus *marg* A; 292 Quartum) Quomodo quar-
tum secundae tabulae mandatum inducat in caritatem. Quartum B;

A B Cap

- Quaeritur an, quid sit furtum. Redditur: furtum est rei alienae contrectatio invito domino. 295
- 51rb 52vb (88) Quaeritur, an furetur qui rem alienam contrectat domino ignorante. Quod non videtur.
- 51rb 52vb (89) Quaeritur, an usura sit furtum. Quod sic probari videtur.
- 51rb 53ra (90) Quaeritur, an Israelitae peccaverunt cum Aegyptiis 300 vasa aurea et argentea surripuerunt. Quod non videtur.
- 51va 53ra (91) Quintum quoque praeceptum secundae tabulae pendet ex caritate et est legale et evangelicum tam in lege quam in evangelio approbatum, mandatum enim: 305 non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium . . . Quaeritur autem quid sit mendacium. Redditur ab Augustino: falsa significatio vocis cum intentione fallendi.
- 51va 53ra (92) Quaeritur ergo, an omnis mentiens voce significet 310 falsum. Quod sic, videtur velle Augustinus.
- 51vb 53rb (93) Quid sit suspicio. Quaeritur, an excuset eum a peccato, quod non videtur.
- 52va 54ra (94) Quaeritur autem, si liceat alicui asserere aliquid contra intentionem. 315
- 52va 54rb (95) Quaeritur quoque, an omne mendacium sit peccatum.
- 52va 54rb (96) Quaeritur, an cum omne mendacium sit peccatum, an sit mortale. Redditur: quoddam veniale est, quoddam mortale.
- 52vb 54rb (97) Quaeritur cum mendacium quoddam veniale sit quod- 320 dam mortale, quibus modis discernatur veniale a mortali et mortale a veniali. Redditur ab Augustino in libro de Mendacio: octo sunt genera mendacii.
- 52vb 54va (98) Quaeritur, sub quo istorum generum trium concludatur mendacium obstetricum. Videtur quod sub 325 sexto.
- 53ra 54va (99) Quomodo praeceptum sextum secundae tabulae inducat quem in caritatem. Sextum quoque praeceptum

---

294 an) autem B; 303 Quintum) Quomodo quintum secundae tabulae praeceptum inducat in caritatem. Quintum B; 305 mandatum) mandatur B; 324 trium om B; 328 quem om B;

A B Cap

- secundae tabulae pendet ex caritate. Est autem hoc: non concupisces domum proximi tui. 330
- 53ra 54va (100) Quomodo septimum praeceptum inducat in caritatem. Septimum quoque praeceptum ex caritate pendet. Est autem hoc: non concupisces domum proximi tui, non servum non ancillam etc.
- 53ra 54va (101) Quaeritur autem, in quo differat sextum: non de- 335 siderabis uxorem proximi tui, a tertio: non moechaberis, et septimum: non concupisces domum proximi tui, a quarto: non furaberis. Videtur autem alienae coniugis desiderium sub moechia concludi et concupiscentia rei alienae sub furto. 340
- 53ra 54vb (102) Quaeritur autem cum quibusdam praeceptis legalibus cohibeatur manus quibusdam vero animus, quare dicitur lex cohibere manum et non animum. Redditur: quia poenae legales indicebantur manibus.
- 53ra 54vb (103) Quaeritur quoque cum lex sit sancta et eius littera 345 -rb instruens, cur dicatur legis littera occidens. Redditur a quibusdam: littera legis dicitur occidere non quia lex mala.

DISTINCTIO VIII

- 53va 55ra Hactenus prout nobis divinitus inspiratum est prose-
-rb cuti sumus: primo de sermone theologico; secundo de deo et de divina natura; tertio de rebus divinis, quae sunt ipse deus, id est de personis; quarto de rebus divinis quae sunt a deo, id est spirituali angelo; 5 quinto de corporali, ut terra et caelo; sexto de composita ex anima et corpore ut homine; septimo de Christo incarnato pro homine lapso relevando; octavo superest de sacramentis Christi per quae fit reformatio hominis deformati nobis prosequendum. 10

330 concupisces domum) desiderabis uxorem B; 333 concupisces) desiderabis B; 339 coniugis) uxoris B; 343 et om B;

1 Hactenus) Transitus. Hactenus B; 3 et) id est B; 13 Sacramentum add autem B;

A B Cap

- (1) Scribentes de sacramentis primo, unde dicatur, secundo, quid sit sacramentum, tertio species eius prosequamur. Sacramentum dicitur a sacro et signo.
- 53vb 55va (2) Quartuor sunt genera sacramentorum: salutaria, ministratoria, veneratoria, praeparatoria. De salutaribus tamquam ceteris dignioribus eo quod per ea salus acquiritur prosequamur, quorum quaedam competunt ingredientibus ecclesiam militantem, quaedam progredientibus, quaedam egredientibus; baptis-
-54ra mus vero ingredientibus. Ideo nobis prosequendum hoc ordine: primo, quid sit baptismus; secundo, quae sit forma; tertio, quando sit institutus; quarto, quae sit causa institutionis; quinto, quid (!) possit baptizare. Ut autem, quid sit baptismus, perquiratur, lector discerne inter baptismi solemnitatem et baptismi sacramentum.
- 54rb 55vb (3) Quaeritur, quando coeperit circumcisio et quis prius et qua parte sui et quare in ea circumcisis sit. Redditur: tempore Abrahae et Abraham primus et in carne praeputii.
- 54rb 56ra (4) Si quaeritur, quota die fiebat circumcisio, dicitur octava.
- 54rb 56ra (5) Si quaeritur, cur in baptismum commutetur, respon-
deo: tum quia baptismus est sacramentum commu-
nium, congruit enim utrique sexui sed circumcisio tan-
tum uni, tum quia plenius.
- 54va 56ra (6) Si quaeritur de parvulis Hebraeorum, an ante diem octavum expirantes incircumcisi damnarentur. Reddi-
tur a Beda.
- 54va 56rb (7) De baptismo. Cum ergo dictis de causis cessante circumcisione baptismus inolevit, sciendum est, quid sit baptismus.
- 54va 56rb (8) De baptismo Iohannis. Baptismus corporis Iohannis et Christi: Iohannis erat ablutio corporis sub hac forma verborum: baptizo te in nomine venturi.

20 nobis *add* primo B; 23 quid) quis B; 24 Ut autem) Et igitur B; 38 incircumcisi *om* B; 38—39 Redditur a) Respondet B; 40 Cum *om* A; 43 De baptismo Iohannis *om* A; 45 verborum *add* ego B;

A B Cap

- 54va 56rb (9) Quaeritur, an baptismus Iohannis erat iterandus. Redditur: baptizati baptismo Iohannis iterum baptizantur baptismo Christi.
- 54vb 56rb (10) De baptismo Christi. Baptismus Christi est ablutio corporis exterior sub certa verborum forma, in quo 50
duo sunt necessaria: verbum et elementum.
- 54vb 56va (11) Quaeritur, nonne tacito nomine patris et filii et spiritus sancti in Actibus Apostolorum leguntur apostoli baptizasse in nomine Christi. Redditur ab Ambrosio: cum Christus dicis, intelligitur pater a quo 55
unctus est et ipse qui unctus est et spiritus sanctus per quem unctus est.
- 54vb 56va (12) Quaeritur, si in nomine patris tacito spiritu sancto vel in nomine spiritus sancti tacito patre baptizetur. Redditur ab Ambrosio: si patrem dicas filium eius 60
et spiritum oris eius pariter indicas.
- 55ra 56vb (13) De baptismi institutione. De tempore institutionis baptismi varie sentitur.
- 55ra 56vb (14) Quaeritur, cur baptismus sit institutus. Redditur: signum exterius institutum est ob signatum interius 65
significandum et efficiendum.
- 55rb 56vb (15) Quaeritur, an solis electis peccata remittantur in baptismo. Quod sic, videtur.
- 55rb 57ra (16) Quaeritur tamen, an sine aqua baptismi possit quis salvari. Quod non videtur. 70
- 55rb 57ra (17) Quaeritur si in contritione fit remissio, cur primum contritus suscipit baptismum post. Redditur a Hieronimo: in aquis baptismi non habenti aliquando fides datur.
- 55va 57rb (18) Quaeritur cum baptismo peccatum deleatur et exterior satisfactio relaxetur, cur ergo infirmitas et mortalitas non amoveniuntur. Redditur: immo remanent ad pugnam et virtutis exercitium. 75
- 55va 57rb (19) Quaeritur de parvulis, an caritas et ceterae virtutes eis in baptismo conferantur. Quidam aiunt dari et 80
haberi habitum non usu.

47 iterum *om* B; 52 et filii *om* B; 55 Christus) Christum B; 66 significandum) signandum B; 81 habitum) habitu B;

A B Cap

- 55 va 57 rb (20) Quaeritur, quis possit baptizare et in quo elemento.
Redditur: ex officio sacerdos tantum, ex necessitate
quolibet.
- 55 vb 57 va (21) Quaeritur si auctoritatem qua baptizat potuit dare 85
Paulo, ergo potuitne facere ut deus esset Paulus
operis creator omnium, quia enim auctoritate baptizat
ea est deus creator omnium. Redditur a quibusdam:
non potuit.
- 56 ra 57 vb (22) Transitus. De primo salutarium quod congruit in- 90
gredientibus ecclesiam, id est de baptismo dictum
est additur de secundo quod congruit iam ingressis
scilicet de confirmatione hoc ordine: primo, quid
referat quoad effectum inter confirmationem et bap-
tismum; secundo, qui hoc conferat; tertio, qua forma 95
detur.
- 56 ra 57 vb (23) Quis conferat hoc sacramentum. Eusebius papa in-
sinuat dicens: ab aliis perfici non potest sacramentum
confirmationis nisi ab episcopis.
- 56 rb 58 ra (24) De forma confirmationis. Forma huius sacramenti 100
duplex est: facti et verbi.
- 56 rb 58 ra (25) Quaeritur, utrum confirmatio maius sacramentum
sit baptismo. Quod videtur velle Melciacus papa.
- 56 rb 58 ra (26) Quaeritur, an iterari debeat hoc sacramentum. De
tribus sacramentis baptismo, ordine, confirmatione 105
legitur quod non iterentur.
- 56 va 58 rb (27) De eucharistia. Tertium salutare sacramentum est
eucharistia, quod congruit ingredientibus ecclesiam,
per baptismum et progredientibus, de quo nobis
prosequendum est hoc ordine: primo, quid dicatur 110
hoc sacramentum; secundo, quando institutum;
tertio, quibus sacramentis veteris testamenti hoc signi-
ficatum sit; quarto, de quo fiat hoc sacramentum;
quinto, qua forma fiat; sexto, a quo fuit vel fiat;

83 tantum, ex) tantum, in in (!) B; 87 quia) qua B; 88 deus *add* omnipotens B; 90 Trans-
itus *om* A; 90—92 ingredientibus . . . congruit *marg secunda manu* A; 95 qui) quis B; 97
Quis) A quo fiat confirmatio. Quis B; 107 est) de A; 109 per baptismum *om* B; 109 pro-
gredientibus *add* et de hac vita migrantibus vel egredientibus B; 112—113 significatum)
figuratum B; 114 fuit vel *om* B;

A B Cap

- septimo, quid sit hoc sacramentum et res sacramenti; 115
octavo, quis utrumque vel utrumlibet.
- 56va 58rb (28) Unde dicitur viaticum. Viaticum dicitur, quia nobis
necessarium est in via huius mundi post baptismum.
- 56va 58rb (29) Quaeritur, cum post comestionem agni typici con- 120
fecit et dedit discipulis cum modo nisi a ieiunis con-
ficiatur et sumatur. Redditur a Hieronimo: dominus
celebrato cum discipulis typico pascha.
- 56vb 58va (30) De quo fiat sacramentum altaris. Fit autem hoc
sacramentum de pane et vino.
- 56vb 58va (31) Quaeritur, de quo grano debeat esse panis. Redditur: 125
de frumento.
- 56vb 58vb (32) Quaeritur, an de aqua fiat sacramentum. Paschalius
constanter asserit aquam transsubstantiari in sangui-
nem Christi.
- 57ra 58vb (33) Quaeritur, sitne irritum quod geritur circa panem 130
et vinum si aqua praetermittitur. Redditur: canon
non potest calix domini esse aqua sola vel vinum
solum.
- 57ra 58vb (34) De forma sacramenti altaris. Forma huius sacra-
menti duplex est: verbi et rei. 135
- 57ra 59ra (35) Quod genus mutationis fit in eucharistia. Quaeritur
de mutatione, quae fit virtute verbi.
- 57rb 59rb (36) Quaeritur ab haereticis cum tot panes vertuntur in
corpus Christi, numquid augetur. Redditur: si id
quod maius fieret id quod minus est augetur. 140
- 57rb 59rb (37) Quaeritur rursum, si panis iste fiet vel erit corpus
Christi, ergo erit aliud quam sit. Redditur: neutrum
concedimus.
- 57rb 59rb (38) Quaeritur, an panis desinit esse vel non in consecra-
-va tione, si desinit esse non fit si non desinit esse post 145
consecrationem verum erit esse. Redditur: non desinit
esse.
- 57va 59rb (39) De forma rei. Forma rei duplex est in celebrando
sacramentum et sumendo.
- 57va 59va (40) Quaeritur de fractione, an vera sit an non. Quod non, 150
probat.

---

119 cum) cur B; 125 Quaeritur) De quo genere fiat. Quaeritur B; 140 minus *add* non quod
minus B; 145 fit *add* aliud B;

A B Cap

- 57va 59va (41) Quaeritur de forma et accidentibus colore et sapore
-vb et pondere et similibus, in quo subiecto sint. Quidam
dicunt in nullo.
- 57vb 59vb (42) Quo conficiatur sacramentum. Conficitur sacramen- 155
tum hoc actore deo, sacerdote ministro.
- 58ra 59vb (43) Quaeritur, an sacerdos excommunicatus vel haereticus
ab ecclesia praecisus conficiat. Quod non videtur.
- 58va 60rb (44) Quaeritur, an conficiat sacerdos praeter intentionem
conficiendi. Redditur: si gerat quae geri solent animo 160
tamen alium instruendi non conficit.
- 58va 60va (45) Transitus. De quodam salutari sacramento quod con-
gruit progredientibus et egredientibus, scilicet de
sacramento altaris dictum est. Superest prosequendum
de poenitentia, necessaria quoque in huius vitae 165
progressu et egressu. Quot modis dicitur poenitentia.
Dicitur autem poenitentia dupliciter: contritio et
satisfactio.
- 58vb 60vb (46) Quaeritur ergo, si contritio vel confessio particularis
prosit. Quod videtur. 170
- 59ra 60vb (47) Unde dicatur poenitentia. Dicitur autem poenitentia
a poenitendo, ut dictum est, vel a tenendo poenam.
- 59ra 61ra (48) Quaeritur ergo, utrum peccata redeant vel non.
Redire videntur iuxta dictam auctoritatem.
- 59ra 61ra (49) Quaeritur, an poenitentia valeat iterari. Distingui- 175
mus an inter privatam et sollemnem.
- 59rb 61rb (50) Quaeritur, an peccata mortalia remittantur sine
venialibus vel venialia sine mortalibus. Redditur:
non remittuntur alia sine aliis.
- 59rb 61rb (51) De poenitentia et exteriori satisfactione. Dictum est 180
de poenitentia et contritione, superest dicendum de
poenitentia et exteriori satisfactione.
- 59va 61rb (52) Quaeritur de poenitentia et satisfactione, an valeat
iterari. Redditur: nec etiam privata iteranda videtur.
- 59va 61va (53) Quaeritur cum iniuncta sit satisfactio de pluribus et 185
satisfecerit de uno et non de aliis cum iterum con-

152 colore et *om* et B; 152—153 sapore et *om* et B; 155 Quo) A quo B; 156 actore)
auctore B; 159 conficiat *marg* A; 162 Transitus *om* A; 175 Quaeritur *add* iterum B; 176 an)
autem B; 177 peccata) in poenitentia B; 180 De . . . satisfactioe *om* B; 181 et *om* B;
181 dicendum) exsequendum B; 182 et *om* B; 183 et *om* B;

A B Cap

- fiteatur, an teneatur iterum satisfacere de quo satisfecit et iterum illud confiteri. Redditur: quia non redire dicimus peccata, dicimus quoque non iterum tenetur confiteri. 190
- 59va 61va (54) Quaeritur, an iniuncta satisfactio expleri valeat ab eo qui relabitur in mortale. Aiunt quidam non.
- 59vb 61va (55) Quaeritur, quomodo reviviscunt quae non vixerunt. Redditur: immo vivebant genere.
- 59vb 61vb (56) Quaeritur cum dictis modis punitur quis pro peccatis, 195
an pro praeteritis tantum, an etiam pro futuris. Redditur: immo etiam pro futuris.
- 59vb 61vb (57) Quaeritur, si poenitens potest sibi poenitentiam indicere vel arbitrio suo vovere, cum sit peritus cui peccato quae satisfactio debeatur. Redditur: potest. 200
- 60ra 61vb (58) Quaeritur cum discretus confitetur simplici et simplex
-62ra satisfactionem iniungit quam nimis remissam et acriorem debito et ideo non condignam peccato putat discretus, an debeat esse contentus remissa vel teneatur exsequi acriorem. Redditur: acriorem tenetur ex- 205
sequi.
- 60ra 62ra (59) Quaeritur cum merita ministrorum non augent vel minuunt vim sacramentorum, an in sacramento confessionis consulendus sit discretior et melior sacerdos potius quam simplex vel minus bonus. Redditur: huic 210
sacramento adnexum est consilium.
- 60rb 62ra (60) Quaeritur, an morientibus satisfactio sit iniungenda. De quibus ait Theodorus.
- 60rb 62ra (61) Quaeritur, an cordis contritione remittatur peccatum, an oris confessione. Redditur: cordis contritione 215
remittitur.
- 60rb 62ra (62) Quaeritur, ad quid prodest sequens confessio. Redditur: ut confitens patiatur erubescantiam.
- 60rb 62rb (63) Quaeritur, an deus an sacerdos peccatum remittat. Redditur: deus remittit. 220
- 60va 62rb (64) Quaeritur cum in arbitrio sacerdotis sit temporalem satisfactionem iniungere, aut iniungendam possit de iure non iniungere vel ex toto vel ex parte remittere. Redditur: si maxima est contritio.

217 Quaeritur *add* ergo B; 219 Quaeritur . . . remittat *marg* A; 222 aut) an B; 223 iniun-

A B Cap

- 60va 62va (65) Quanta fiat remissio peregrinantibus frequentantibus 225
dedicationes. Quaeritur, an cum publica sit remissio
peregrinantibus vel dedicationes frequentantibus sub
hac forma: absolvantur a tertia vel a septima parte
vel quotalibet praelatus expressit.
- 60vb 62va (66) Quaeritur, an praelatus generaliter ab omni poena 230
absolvere possit omnes ad dedicationem accedentes.
Redditur: non.
- 60vb 62va (67) Quaeritur, an aliquem specialiter ab iniuncta satis-
factione prorsus possit absolvere. Redditur: qui ab
initio ex causae cognitione, ut dictum est, potuit 235
nullam iniungere.
- 60vb 62va (68) Quaeritur, an scienter quis confiteri debeat peccatum
-vb quod non fecit, ut se humilem exhibeat. Redditur:
nimia humilitas superbia est.
- 60vb 62vb (69) Quaeritur, cur inquit Paulus: in nullo mihi conscius 240
sum, non tamen in hoc iustificatus sum.
- 60vb 62vb (70) In sacramento poenitentiae, quid signum et quid res.
-61ra Quaeritur cum in omni sacramento sint signum et
res, quid in isto signum sit et res.
- 61va 63rb (71) Quaeritur, cum alter alteri supplicat vel pro mortuo 245
sacerdos in ecclesia ut omnis ei remittat iniuriam, quid
remittatur vel non. Poena aeterna non videtur
remitti.
- 61va 63va (72) Quaeritur, an in praesenti tantum, an in futuro
remittantur peccata. Quod in futuro videtur. 250
- 61va 63va (73) Quaeritur de his qui decedunt cum nimia affectione
erga liberos, ergo cum veniali, quod videtur eis in
futuro remitti. Redditur: numquam salvandos credi-
mus, transire cum culpa.
- 61va 63va (74) Sciendum est non omnem poenam expiatoriam esse 255
peccati.
- 61vb 63vb (75) De unctione infirmorum. Post salutare sacramentum
egredientibus ergastulum corporis necessaria est ex-
trema unctio, de qua nobis est prosequendum hoc
ordine: primo, in quo a ceteris unctionibus differat; 260

gere vel *add* iniunctam B; 228 absolvantur) absolvatur B; 229 quotalibet) quotamli-
bet B; 237 confiteri *om* B; 244 sit et *add* quid B; 245 cum *om* A; 255 Sciendum) De poena
probante. Sciendum B; 257 De unctione infirmorum) Transitus B; 260 ceteris *add* sacris B;

A B Cap

- secundo, a quibus sit instituta; tertio, an sit iteranda;
quarto, quid signum quid res huius sacramenti.
- 61 vb 63 vb (76) De generibus unctionum. Unctionum tria sunt genera.
- 62ra 63 vb (77) De unctionis institutione. Instituta est ab apostolis.
- 62ra 64ra (78) Quaeritur, an iterari valeat hoc sacramentum. Quod 265
non videtur.
- 62ra 64ra (79) Quaeritur ergo, cur a simili aqua saepe benedicta
sacramentum baptismi non iterari dicatur si in ea
plures baptizantur. Quaeritur: hoc sacramentum non
consistit in aquae benedictione. 270
- 62rb 64ra (80) Quaeritur, quid sit in extrema unctione sacramentum,
quid res sacramenti. Redditur: sanctificatio olei et
linitio corporis est signum.
- 62rb 64ra (81) Transitus. Hactenus de salutaribus, superest nobis
prosequendum de ministratoriis sacramentis. Sunt 275
autem ministratoria quae in officiorum ministeriis
exercentur, ut missarum laudes et cetera diurna vel
nocturna officia ministrorum vigiliis deputata.
- 62rb 64rb (82) Quaeritur cur octo horis laudatur deus. Redditur:
dignum est. 280
- 62rb 64rb (83) Quaeritur an cum omni hora laudandus sit deus, cur
praedictis horis potius ab ecclesia laudatur. Redditur:
quia in illis prae ceteris insignia dignatus est facere.
- 62va 64rb (84) Prosequendum est nobis de singulis docendo per
ordinem, quid, quare in singulis geratur et inchoando 285
a nocturno officio. De matutinis.
- 62va 64va (85) De invitatorio.
- 62va 64va (86) De hymno.
- 62va 64va (87) De psalmis.
- 62va 64va (88) De numero psalmorum. 290
- 62vb 64va (89) De antiphonis.
- 63va 65rb (90) De hora prima.
- 63va 65va (91) De hora tertia, sexta et nona.
- 63vb 65va (92) De vespers.
- 63vb 65vb (93) De completorio. 295
- 64ra 66ra (94) Quaeritur cum ubique sit deus, cur versus orientem
oramus. Redditur: ut memores simus.

269 Quaeritur) Redditur B; 281 an) autem B; 284 Prosequendum) Transitus. Prosequen-
dum B;

A B Cap

- 64ra 66ra (95) Quaeritur, cur genua flectat ecclesia. Redditur: significans quod Christo omne genu flectitur.
- 64ra 66ra (96) Quaeritur, cur dominicis et diebus festivis non flectimus genua. Redditur: pro reverentia dominicae resurrectionis et natalitiis sanctorum non licet flectere genu.
- 64ra 66ra (97) Quaeritur, cur in flectendo genua tundimus pectora. -rb Redditur: genibus tangendo terram significamus nos esse de terra. 305
- 64rb 66ra (98) Quaeritur, cur in psalmis diurnis officii duodecies dicitur gloria patri et filio etc. Redditur: pro duodecim horis diei.
- 64rb 66ra (99) Quaeritur, cur dictis horis celebratur divinum officium. Redditur: quia eisdem paterfamilias memoratur in evangelio. 310
- 64rb 66rb (100) De tribus diebus ante pascha. Tres autem dies ante pascha demonstrant tropologiam scripturarum.
- 64va 66rb (101) De cantu in ecclesia. Cantus in ecclesia laetitiam coeli significat. 315
- 64va 66rb (102) De gradibus, quid significant. Voces autem graves et mediae et acutae.
- 64va 66rb (103) De processione. Processio est via ad coelestem patriam. 320
- 64va 66rb (104) De progressu ad evangelium. Ad legendum evangelium praefertur pulvinar.
- 64va 66va (105) Transitus ad alia. Expedito proposito, primo de salutaribus, secundo de ministratoriis sacramentis superest addendum tertio de veneratoriis sacramentis 325 De veneratoriis sacramentis. Sunt autem veneratoria sacramenta, quae per distincta anni tempora alicuius sacrae rei memoria venerabiliter exhibentur.
- 64va 66va (106) De septuagesima. Septuagesima enim tempus captivitatis nostrae designat. 330
- 65ra 67ra (107) De tribus missis in natali domini. Prima autem missa in nocte natalis domini celebrata tempus ante legem Moisi designat.

---

300 dominicis) dominica B; 300 festivis) festis B; 303 genu om B; 307 diurnis) diurni B; 308 et filio etc. om B; 321 progressu) processu B; 323 ad alia om B; 327 sacramenta om B;

A B Cap

- 65 ra 67 ra (108) Quibus modis significantur quartuor status ecclesiae.
Item a septuagesima usque ad pascha repraesentatur 335
tempus ab Adam usque ad Moisen in quo mors
regnauit.
- 65 ra 67 ra (109) Cur non canimus in privatis feriis: gloria in excelsis
deo.
- 65 rb 67 rb (110) Transitus. Superest nobis post salutaria et ministra- 340
-va toria et veneratoria de praeparatoriis sacramentis
agendum. Sunt autem praeparatoria sacramenta con-
secratio basilicae et ministrorum et ecclesiasticorum
vasorum et omnium ecclesiae utensilium et libami-
num. Prius ergo prosequamur de dedicatione eccle- 345
siae, post vero de consecratione clericorum et
ceterorum.
- 65 va 67 rb (111) De consecratione ecclesiae. Pontifex igitur ad eccle-
siam dedicandam aquam primum benedicit.
- 66 rb 68 rb (112) De ordinibus ministrorum ecclesiae. Sequitur, ut 350
dicamus de septem ordinibus clericorum, qui sunt
septem gradus.
- 66 rb 68 rb (113) De lectoribus.
- 66 rb 68 rb (114) De exorcistis.
- 66 rb 68 rb (115) De acolutis. 355
- 66 rb 68 va (116) De subdiaconibus.
- 66 va 68 va (117) De diaconibus.
- 66 va 68 vb (118) De presbyteris.
- 66 vb 68 vb (119) De episcopis.
- 66 vb 68 vb (120) De officiis singulorum ordinum. Qui autem septem 360
ordinibus exaltantur spiritualiter eorum officia im-
plere debent.
- 66 vb 69 ra (121) De nominum interpretationibus. Episcopus igitur
interpretatur supra intendens.
- 68 vb 69 ra (122) Quomodo Christus habuit singulorum ordinum offi- 365
cia. Hostiarium enim se monstravit esse.
- 67 ra 69 ra (123) De vestimentis sacerdotum. Post haec de vestimentis
sacerdotalibus breviter dicamus et primum comme-
moranda sunt vestimenta veteris testamenti.
- 67 rb 69 rb (124) De zona. 370

A B Cap

- 67rb 69rb (125) De significatione vestimentorum. Nunc vero, quid significant vestimenta novi testamenti, breviter dicamus.
- 67va 69vb (126) De mitra pontificis. Mitra pontificalis corniculata duo praetendit. 375
- 67vb 70ra (127) De missae solemnitate. Sancti patres ante adventum domini suspirantes et praeconantes praemiserunt desideria opera laudes preces, haec autem in introitu missae commemorantur.
- 69rb 70va (128) De alleluia. Sequitur alleluia quod est Hebraicum. 380
- 68va 70vb (129) De tractu. Tractus sanctorum gemitum exprimit.
-vb
- 69ra 71rb (130) De evangelio. Nunc considera quod plebs baculos hic deponit, reclinatorium relinquit, caput detegit, crucem fronti imprimit. 385
- 69ra 71rb (131) De symbolo post evangelium. Post evangelium chorus cantat symbolum nostrae fidei.
- 69rb 71rb (132) De credo in unum. Quare autem chorus praemittens offertorium succinit, acsi dicat credo et fidem quam confessus sum opere implebo. 390
-va
- 69rb 71va (133) Quid fiat in secreto. Sacerdos igitur secretum mystice celebrans repraesentat quae olim pontifex egit.
- 69va 71vb (134) De mysterio primae partis secreti. De „Te igitur“ usque „In primis“ pontifex intrabat sancta sancto- 395
rum.
- 69va 71vb (135) De mysterio secundae partis secreti. De ab „In primis“ usque „Communicantes“ legalis pontifex ingrediens sancta sanctorum orabat.
- 69va 71vb (136) De mysterio tertiae partis secreti. „Communicantes“ 400
-vb -72ra usque „Ad hanc igitur“ pontifex, ut lex iubebat, thuribulum plenum carbonibus vivis intra sancta sanctorum secum portabat.
- 69vb 72ra (137) De mysterio quartae partis. Ab „Hanc igitur“ usque

380 De alleluia *om* A; 381 De tractu *om* A; 381 Tractus... exprimit *om* B; 388 De... unum *mag* A; 390 implebo) complebo B; 392 repraesentat *add* ea B; 394 De „Te igitur“ A „Te igitur“ B; 397 De ab) Ab B; 400 Communicantes) A communicantes B; 404 partis *add* secreti B;

A B Cap

- „Supplices“ pontifex legalis orans fumo thymia- 405
matis obumbratur.
- 70ra 72rb (138) De mysterio quintae partis secreti. „Supplices te
rogamus“ usque „Oremus praeceptis“ pontifex, ut
lex iubebat, aspergit tabulam.
- 70ra 72rb (139) De mysterio sextae partis sacramenti vel secreti. Ab 410
„Oremus praeceptis salutaribus moniti“ pontifex
legalis regressus ad populum lavabat vestes.
- 70rb 72va (140) De mystica panis fractione. Sequitur mystica panis
fractio.
- 70rb 72va (141) Transitus. Hactenus dictum est de sacramentis 415
-vb ecclesiae. Consequens est addere de sacramento
sponsi et sponsae Christi et ecclesiae, id est de
coniugio hoc ordine: primo docentes, quid sit
matrimonium et unde dicatur; secundo, quare sit
institutum; tertio, quae sint causae matrimonii; 420
quarto, quae sint legitimae personae ad contrahen-
dum matrimonium; quinto, quae sint bona coniugii.
- 70rb 72vb (142) De matrimonio, quid sit. Est autem matrimonium,
-va ut ait Isidorus: legitima coniunctio maris et feminae
individuum vitae consuetudinem retinens. 425
- 70va 72vb (143) Unde dicitur matrimonium. Dicitur autem matrimo-
nium quasi matris monium, id est lex matris.
- 70va 73ra (144) De institutione matrimonii. Institutio matrimonii
duplex fuit: una in paradiso ante peccatum, alia
post peccatum extra paradisum. 430
- 70va 73ra (145) Quae sint causae matrimonii principales. Causarum
matrimonii aliae sunt principales, aliae secundariae.
- 70vb 73ra (146) Quae sint causae secundariae. Secundariae causae
propter quae contrahitur matrimonium sunt nobili-
tas et pulchritudo. 435
- 70vb 73rb (147) Quae personae sint legitimae ad contrahendum
matrimonium. Consequens est ostendere, quae per-
sonae sint legitimae ad contrahendum matrimonium.
- 71rb 73va (148) Quomodo matrimonium impedit ordo. Ordo quo-
que impedit matrimonium, sed non omnis. 440

407 Supplices) A supplices B; 410 sacramenti) secreti B; 410 vel secreti *interlin* A; om
B; 415 Transitus om A; 433 sint om B; 437 matrimonium om B;

A	B	Cap
71 rb	73 va	(149) Quomodo habitus matrimonium impedit. Habitus quoque matrimonium impedit.
71 rb	73 vb	(150) De dispari cultu impediende matrimonium. Dispar quoque cultus impedit matrimonium.
71 rb	73 vb	(151) De errore personae, quomodo impedit matrimonium. 445 Error personae impedit etiam matrimonium.
71 va	73 vb	(152) De cognatione, quomodo impedit matrimonium. Cognatio quoque impedit matrimonium.
71 va	73 vb	(153) Quid sit consanguinitas. Est autem consanguinitas vinculum diversarum personarum ab eodem stipite 450 procedentium carnali propagatione contractum.
71 va	74 ra	(154) Quot et qui sint gradus cognationis. Graduum autem consanguinitatis alius est canonicus, alius est legalis.
71 vb	74 rb	(155) Superest autem prosequendum de affinitate: deinde, 455 -72 ra quid sit et unde dicatur; secundo, quot sunt genera affinitatis; tertio, quomodo gradus affinitatis in singulis generibus sunt computandi. De affinitate. Affinitas autem est regularis confoederatio personarum ex nuptiis proveniens. 460
72 ra	74 va	(156) Tria sunt genera affinitatis quae formantur hac regula.
72 rb	74 va	(157) Quae autem sunt species primi generis affinitatis.
72 rb	74 vb	(158) Gradus igitur primo genere affinitatis distinguitur hac regula. 465
72 va	75 ra	(159) Tertium genus affinitatis gradus habet distinctos hac regula.
72 va	75 ra	De coniugali affinitate dictum est, superest dicendum de spirituali. Est autem affinitas spiritualis paternitas. Explicit. 470

443 impediende matrimonium *om* B; 444 cultus *om* B; 446 etiam *interlin* A; 452 sint) sunt B; 455 deinde *om* B; 458 De affinitate *om* A; 461 Tria) De tribus generibus affinitatis. *marg* Tria B; 463 Quae) De primo. Quae B; 463 sunt *om* B; 464 Gradus) De secundo. Gradus B; 466 Tertium) De tertio. Tertium B;